

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Кафедра маркетингу, менеджменту та підприємництва

Завідувач кафедри
маркетингу, менеджменту
та підприємництва
к.е.н., проф. Євтушенко В. А.
протокол №15 від 20 червня 2020 р.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС

з дисципліни «Міжнародні кредитно-розрахункові та валютні операції»

для здобувачів денної (заочної) форми навчання

спеціальність (напрямок) 073 Менеджмент

спеціалізація Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності

Розроблено:

к.е.н., доцент Євтушенко Вікторія Анатоліївна

к.е.н., доцент Кудінова Марина Михайлівна

2020 / 2021 навчальний рік

Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин							
	Денна форма				Заочна форма			
	Усього	У тому числі			Усього	У тому числі		
		л	п	с.р.		л	п	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Розділ 1. Еволюція розвитку міжнародних валютно-фінансових та кредитно-розрахункових відносин								
Тема 1. Основи організації в міжнародних кредитних розрахунках	14	2	2	10	12			12
Тема 2. Валютні рахунки в міжнародних розрахунках	14	2	2	10	16	2	2	12
Тема 3. Документи в зовнішньоторговельних операціях та умови постачань	14	2	2	10	18	2	2	14
Разом за розділом 1	42	6	6	30	46	4	4	38
Розділ 2: Розрахунки в системі міжнародної торгівлі. Банківська гарантія в міжнародних розрахунках								
Тема 4. Способи платежів у міжнародній торгівлі	14	2	2	10	16	2	2	12
Тема 5. Документарні форми розрахунків	14	2	2	10	12			12
Тема 6. Банківське фінансування зовнішньоторговельних умов	14	2	2	10	12			12
Разом за розділом 2	42	6	6	30	40	2	2	36
Розділ 3: Типи валютних операцій. Ризики в міжнародних кредитно-розрахункових та валютних операціях та шляхи їх мінімізації								
Тема 7. Валютний ринок та валютні операції	16	2	2	12	14			14
Тема 8. Депозитні валютні операції	15	2	2	11	15			15
Контрольна робота	5			5	5			5
Разом за розділом 3	36	4	4	28	34			34
Усього годин	120	16	16	88	120	6	6	108

Конспект лекцій

ЗМІСТ

Тема 1. Основи організації в міжнародних кредитних розрахунках

Тема 2. Валютні рахунки в міжнародних розрахунках

Тема 3. Документи в зовнішньоторговельних операціях та умови постачань

Тема 4. Способи платежів у міжнародній торгівлі

Тема 5. Документарні форми розрахунків

Тема 6. Банківська гарантія в міжнародних кредитних розрахунках

Тема 7. Банківське фінансування зовнішньоторговельних умов

Тема 8. Валютний ринок та валютні операції

Тема 9. Депозитні валютні операції

Тема 10. Управління валютним ризиком

Тема 1. Основи організації в міжнародних кредитних розрахунках

1. Міжнародна валютна система як форма організації міжнародних валютних відносин

Валютна система – сукупність валютно-економічних відносин, що історично склались на засадах інтернаціоналізації господарських зв'язків та закріплена національним законодавством з врахуванням норм міжнародного права.

Розрізняють *національну, регіональну і світову валютні системи*.

Національна валютна система – складова частина грошової системи країни, яка є відносно самостійною і виходить за національні кордони.

Світова валютна система – закріплена міжнародними угодами форма організації міжнародних валютних відносин, що склались на засадах розвитку світової системи господарювання.

Міжнародна валютна система (МВС) є формою організації міжнародних валютних відносин, закріпленої міждержавними угодами. Міжнародна валютна система повинна забезпечити стабільний фундамент для довгострокового планування міжнародних торговельних, валютних обмежень і протекціоністських мір з боку окремих країн і їхніх урядових органів.

Хоча світова валютна система переслідує глобальні цілі і має особливий механізм функціонування та регулювання, вона тісно пов'язана з національними валютними системами. Цей зв'язок здійснюється через національні банки, що обслуговують зовнішньоекономічну діяльність, і проявляється в міждержавному валютному регулюванні та координації валютної політики провідних країн.

Основою національної валютної системи є *національна валюта* – встановлена законом грошова одиниця певної держави.

Іноземна валюта є об'єктом купівлі-продажу на валютному ринку, використовується в міжнародних розрахунках, зберігається на рахунках в банках, але не є законним платіжним засобом на території даної держави (за винятком періодів сильної інфляції). З нею пов'язане поняття *девізу* – будь-який платіжний засіб в іноземній валюті.

Світова валютна система базується на функціональних формах світових грошей. *Світовими* називають гроші, які обслуговують міжнародні відносини (економічні, політичні, культурні).

Світова валютна система сьогодні базується на кількох національних валютах провідних країн (резервних валютах) та міжнародних валютних одиницях (СДР).

Основні етапи створення світової валютної системи:

- становлення, формування передумов, визначення принципів нової системи;
- формування структурної єдності, завершення побудови, поступова активізація принципів нової системи;
- створення повноцінно функціонуючої нової світової валютної системи на базі закінченої й органічно цілісності її елементів.

Елементи національної та світової валютних систем наведено у табл. 1.1.

Головна задача міжнародної валютної системи – регулювання сфери міжнародних розрахунків і валютних ринків для забезпечення стійкого економічного росту, стримування інфляції, підтримки рівноваги зовнішньоекономічного обміну і платіжного обороту. МВС динамічна система, що постійно змінюється, еволюціонує.

Таблиця 1.1 – Основні елементи національної та світової валютних систем

Національна валютна система	Світова валютна система
Національна валюта	Резервні валюти, міжнародні рахункові валютні одиниці
Умови конвертування національної валюти	Умови взаємного конвертування валют
Паритет національної валюти	Уніфікований режим валютних паритетів
Режим курсу національної валюти	Регламентация режимів валютних курсів
Наявність чи відсутність валютних обмежень, валютний контроль	Міждержавне регулювання валютних обмежень
Національне регулювання міжнародної валютної ліквідності країни	Міждержавне регулювання міжнародної валютної ліквідності
Регламентация використання міжнародних кредитних засобів обігу	Уніфікація правил використання міжнародних кредитних засобів обігу
Регламентация міжнародних розрахунків країни	Уніфікація основних форм міжнародних розрахунків
Режим національного валютного ринку та ринку золота	Режим світових валютних ринків та ринку золота
Національні органи, що керують	Міжнародні організації, які

валютними відносинами країни та регулюють їх

здійснюють міждержавне валютне регулювання

Золотий стандарт є першою формою організації грошово-валютних відносин, що базувалася на використанні золота як грошового товару.

Перша валютна система – Паризька валютна система (золотий стандарт) стихійно сформувалася в XIX ст. після промислової революції на базі золотого монометалізму у формі золотомонетного стандарту.

Уперше золотий стандарт як тип грошової системи склався у Великобританії наприкінці XVIII ст., а законодавчо був закріплений у 1816р. Юридично ця система була оформлена міждержавною угодою на Паризькій конференції в 1867р. Не існувало відмінностей між національною та світовою валютними системами (тільки монети приймалися до платежу за своєю вагою).

Золотий стандарт базувався на **структурних принципах**:

- основа – золотомонетний стандарт;
- кожна валюта мала золотий вміст (Великобританії – з 1816р., США – з 1937р., Німеччини – з 1875р., Франції – з 1878р., Росії – 1895-1897рр.). Курс національних валют жорстко прив'язувався до золота і через золотий вміст валюти співвідносився один з одним по твердому валютному курсу. Відповідно до золотого вмісту валют установлювалися їхні золоті паритети. Валюти вільно конвертувалися в золото. Золото використовувалося як загальноприйняті гроші.;

- склався режим вільно плаваючих курсів валют.

Система золотого стандарту є *симетричною*, оскільки кожна національна валюта має золотий зміст, у відповідності з яким встановлюється їх золоті паритети, національні валютні системи знаходилися у рівних умовах та діяли по однаковим «правилам гри».

Недоліки системи золотомонетного стандарту:

- система була занадто жорсткою, не досить еластичною, дорогою;

- система встановлювала пряму залежність грошової маси, що була в обігу в окремих країнах та на світовому ринку, від добутку та виробництва золота;

- практично повністю виключалася можливість проведення окремими державами власної грошово-валютної політики, спрямованої на вирішення внутрішніх проблем країни;

– існування золотого стандарту перешкоджало впровадженню поширених методів фінансування воєнних дій шляхом випуску паперових грошей та монетаризації державного боргу через продаж нових випусків цінних паперів центральному емісійному банку тієї чи іншої країни.

Друга валютна система – Генуезька валютна система (золотодевізний стандарт), коли поряд із золотом у розрахунках використовувалися валюти країн, що входять в систему золотого стандарту, національні валюти провідних західних країн прирівнювалися до певної кількості золота. Практично система золотодевізного стандарту була заснована рішеннями міжнародної Генуезької конференції в 1922р., її умови були однаковими для всіх країн, проте головну роль міжнародних платіжних засобів узяли на себе долар США й англійський фунт стерлінгів.

Основні принципи Генуезької валютної системи:

- основа – золото й девізи (іноземні валюти для міжнародних розрахунків;
- збережені золоті паритети;
- відновлений режим вільно змінюваних валютних курсів;
- валютне регулювання проводилось у формі активної валютної політики, міжнародних конференцій та нарад.

Практично система золотого стандарту перестала існувати після глибокої світової кризи 1929-1933рр. (у Великобританії – у 1932 р., у Голландії і Франції – у 1936р., а в США обмін доларів на золоті злитки продовжувався до 1939р., проте тільки для офіційних органів іноземних країн). Друга світова війна привела до остаточної кризи Генуезької валютної системи.

Система золотовалютного стандарту виникла в 30-і рр. і цілком сформувалася наприкінці 50-х рр. 20-го ст. Вона логічно впливала з різновиду золотого стандарту – її золотодевізної форми. В умовах цієї системи паперові гроші перестали обмінюватися на золото. Своє юридичне оформлення ця система одержала на міжнародній конференції в Бреттон-Вудсі (штат Нью-Хемпшир, США) у 1944р. і тому також називається **Бреттон-Вудською валютною системою**.

В її основу покладено ідею пристосування валюти окремих країн до національних валютних систем передових на той час США та Англії. Незначний золотий запас Англії не дав їй змоги виразити золоту ціну фунта стерлінгів, тому панівне становище зайняв долар, а фунт отримав поряд з ним статус резервної валюти. Офіційно цю

систему називали *золотовалютним стандартом*, неофіційно – *золотодоларовим*.

Основні принципи Бреттон-Вудської валютної системи:

- збереження за золотом функцій світових грошей;
- використання як світових грошей поряд з золотом американського долара США;
- зобов'язання США обмінювати центральним банкам інших країн пред'явлені долари на золото за офіційним курсом – 35 дол. за тройську унцію золота (31,1 г.);
- використання фіксованих паритетів валют до долара, а через нього до інших валют;
- зобов'язання підтримувати коливання ринкових курсів національних валют навколо фіксованих доларових паритетів у певних межах (1%);
- регулювання міжнародних валютних відносин через спеціально створений валютний фонд (МВФ).

Недолік золотодоларової системи – її **асиметричність**: США може виступати постачальником і золота, і доларів, а країни останнього світу мають доступ до додаткових доларів тільки в обмін на золото.

Наприкінці 60-х на початку 70-х років ця система фактично вичерпала свої конструктивні можливості, оскільки асиметрія резервних і звичайних валют до краю загострили суперечності між США і Англією, з одного боку, і західноєвропейськими країнами та Японією, з іншого.

Першим кроком на шляху до формування **нової** валютної системи стало створення міжнародних платіжних засобів СПЗ (*Special Drawing Rights*) спеціальних прав запозичення, а поворотним моментом стала відмова США від вільного обміну доларів на золото для резидентів. У березні 1973р. Було здійснено перехід до плаваючих валютних курсів, а в липні 1974р. Валютний паритет було замінено валютним кошиком СПЗ.

На зміну Бреттон-Вудській системі прийшла **Ямайська валютна система**, угоди про створення якої були підписано в 1976р. у місті Кінгстон, Ямайка. Для Ямайської валютної системи характерно сильне коливання валютного курсу для долара США, що пояснюється суперечливою економічною політикою США у формі експансіоністської фіскальної та рестриктивної грошової політики.

Основні принципи Ямайської валютної системи (набрала чинності у 1978р.):

- система поліцентрична, тобто заснована не на одній, а на декількох ключових валютах;
- демонетизація золота;
- прийняття системи плаваючих курсів;
- надання статусу головного резервного засобу міжнародної валютної системи міжнародній розрахунковій одиниці – *спеціальним правам запозичення (СПЗ)*, які випускаються МВФ як безготівкові гроші у вигляді запису на спеціальних рахунках МВФ. Спочатку вартість СПЗ фіксувалась у золоті, з липня 1974р. вона визначалася відносно «кошика» з 16 валют, з вересня 1980р. відносно кошика з 5 валют: долара США, марки ФРН, єни, французького франка та фунта стерлінгів. Використовувати СПЗ можуть лише центральні банки країн.;

– перехід до використання національних валют у міжнародних розрахунках, тобто замість системи «золото – долар – національна валюта» була впроваджена система «СДР – національна валюта», яка на практиці перетворилася в систему паперово-доларового валютного стандарту, що загостило економічні протиріччя між групами ведучих країн. Це знайшло свій прояв у створенні регіональних валютних угруповань, однієї з яких став валютний союз країн Західної Європи – **Європейська валютна система**.

Проблеми Ямайської валютної системи:

- втрата долларом США монопольної ролі;
- проблема багатовалютного стандарту;
- проблема золота;
- проблема режиму плаваючих валютних курсів.

Проблеми Ямайської валютної системи породжують об'єктивну необхідність її подальшого реформування. У відповідь на нестабільність Ямайської валютної системи країни ЄС створили власну міжнародну (регіональну) систему для стимулювання процесу економічної інтеграції.

Європейська валютна система є результатом координації валютної політики країн Західної Європи. З метою стимулювання процесу західноєвропейської економічної та валютної інтеграції захисту фінансових ринків країни ЄЕС у 1972-1979рр. використовували режим спільного коливання валютних курсів – своєрідну форму валютного коридору. Ця система отримала назву «*європейської валютної змій*» – режим валютних курсів, які разом коливаються при вузьких межах їх взаємних коливань.

Застосування цього методу є своєрідною формою валютного коридору і зв'язане з прийняттям у 1971р. *плану Вагнера* – поетапного створення економічного і валютного союзу, кінцевою метою якого було забезпечення повної взаємної конвертованості валют країн ЄС на основі незмінних паритетів. Після припинення обміну доларів США на золото в серпні 1971р. у більшості країн були введено режими вільного валютного курсоутворення. 24 квітня 1972р. Німеччина (ФРН), Франція, Італія, Нідерланди, Бельгія і Люксембург прийняли рішення про колективне «плавання» своїх валют щодо долара США і валют інших країн.

«*Змія*» у графічному зображенні системи позначала вузькі межі коливань курсів валют шести країн ЄС (Німеччина (ФРН), Франція, Італія, Нідерланди, Бельгія і Люксембург) між собою $\pm 1,125\%$, а «*тунель*» □ зовнішні межі їх спільного коливання відносно долара США та інших валют $\pm 2,25\%$).

З відміною «*тунелю*» з 19 вересня 1973р. були збережені межі коливань курсів деяких країн ЄС між собою. Якщо курс валюти країни опускався нижче від цієї межі, ЦБ був зобов'язаний здійснювати валютну інтервенцію – скуповувати національну валюту за іноземну. Цей режим існував як перехідний для створення Європейської валютної системи і зіграв значну роль у розвитку європейських і світового валютних ринків.

З метою надання кредитів країнам-членам ЄС для погашення дефіцитів платіжних балансів, здійснення розрахунків і підтримки валютних курсів 6 квітня 1973р. був створений **Європейський фонд валютного співробітництва (ЄФВС** □ *European Monetary Cooperation Fund, EMCF*).

Основна мета створення і функціонування ЄВС полягала в поглибленні інтеграційних процесів та запобіганні експансії американського долара на ринках країн Західної Європи.

Основні принципи Європейської валютної системи (почала діяти березня 1979р.):

□ основа ЄВС – європейська валюта (колективна валюта) – **ЕКЮ**, яка була введена в 1979р., стала базою визначення курсових співвідношень між валютами країн-учасниць; ЕКЮ формувалось на основі кошика національних валют країн Співдружності (спочатку 9, потім – 12 країн);

– використання золота як реального резервного активу;

– встановлення режимів спільного коливання валютних курсів у формі «європейської валютної змії»;

- використання валютних інтервенцій для підтримки ринкових курсів валют у межах погоджених відхилень;
- стимулювання європейських інтеграційних процесів;
- міждержавне регіональне регулювання здійснюється наданням центральним банкам кредитів для покриття тимчасового дефіциту платіжних балансів і розрахунків, пов'язаних з інтервенцією.

Досягнення Європейської валютної системи:

- успішний розвиток ЕКЮ (набула деяких рис світової валюти);
- режим узгодженого коливання валютних курсів у вузьких межах;
- відносна стабілізація валют;
- об'єднання 20% офіційних золотодоларових резервів;
- розвиток кредитно-фінансового механізму країн-членів;
- міждержавне й елементи наднаціонального регулювання економіки.

Недоліки Європейської валютної системи:

- періодичні офіційні зміни валютних курсів;
- значна структурна нерівновага економік країн-членів, відмінності в рівнях та темпах економічного розвитку, інфляції, стані платіжного балансу;
- небажання країн-членів передавати свої суверенні права наднаціональними органам;
- вплив зовнішніх факторів дестабілізує систему.

Етапи формування валютно-економічного союзу в ЄС:

Маастріхтський договір лютий 1992р. – підписаний; листопад 1993р. – ратифікований і набрав чинності).

Роль і функції ЕКЮ значно посилилась після підписання Маастріхтської угоди (1991р.).

Маастріхтською угодою *передбачено:*

- 1) випуск єдиної для країн-членів ЄВС грошової одиниці *євро*;
- 2) створення Європейського Центрального Банку;
- 3) проведення єдиної економічної, монетарної, податкової та митної політики.

Для введення єдиної валюти економіка країн-членів мала відповідати наступним **критеріям:**

- низький рівень інфляції (фактично не вище 3-3,5%); □
- низька відсоткова ставка (близько 8,5-9%);

□ державний дефіцит не має перевищувати 3% ВВП чи має постійно зменшуватись до цього рівня;

□ стабільний обмінний курс відповідно до угоди, повинен залишатись у межах коридору ЄВС без девальвації.

Перший етап формування валютно-економічного союзу в ЄС (1 липня 1990р. – 31 грудня 1993р.) – становлення економічного й валютного союзу ЄС (ЄВС).

Другий етап (1 січня 1994р. – 31 грудня 1998р.) – підготовка країн-членів до введення ЄВРО.

Третій етап переходу до нової валюти (1999-2002рр..) – ЄВРО стає загальною грошовою одиницею, національна валюта зберігається як паралельна грошова одиниця.

Сценарій переходу до ЄВРО:

З 1 січня 1999р. – тверда фіксація курсів валют евро зони до ЄВРО для перерахунків. З 1 січня 2002р. – випуск в обіг банкнот та монет ЄВРО, паралельний обіг з національними валютами країн-членів, обмін останніх на ЄВРО.

1.2 Валютний ринок як економічна система

Міжнародний валютний ринок є найбільшим фінансовим ринком світу і займає важливе місце в забезпеченні взаємодії між складовими світового фінансового ринку.

Валютний ринок у широкому розумінні – це сфера зовнішньоекономічних відносин, які проявляються при здійсненні операцій купівлі-продажу іноземної валюти та цінних паперів в іноземній валюті, експортно-імпортних операцій між резидентами та нерезидентами, а також операцій з інвестування валютного капіталу та залучення і розміщення вільних валютних коштів.

Валютні ринки з інституціональної точки зору – це сукупність комерційних і центральних банків, бірж, брокерських фірм, корпорацій (особливо транснаціональних), міжнародних валютно-кредитних і фінансових організацій.

Валютні ринки безпосередньо – це офіційні центри, де відбувається купівля-продаж іноземних валют на основі попиту та пропозиції. Вони обслуговують міжнародний платіжний обіг, пов'язаний з оплатою грошових зобов'язань юридичних або фізичних осіб різних країн.

Функції валютного ринку:

– забезпечення своєчасності здійснення міжнародних □ рахунків;

- диверсифікація валютних резервів банків, підприємств, держав, регулювання валютних курсів;
- страхування валютних і кредитних ризиків;
- взаємозв'язок світових, кредитних і фінансових ринків;
- отримання спекулятивного прибутку учасниками ринку у вигляді різниці курсів валют;
- регулювання економіки.

Особливість валютного ринку:

- валютний ринок нематеріальний;
- не має конкретного місцезнаходження, єдиного центру;
- механізм його функціонування – обмін валюти однієї країни на валюту іншої країни;
- існує цілковита свобода моментального відкриття чи закриття будь-якої позиції, можливість торгувати 24 години на добу в режимі online;
- є міжбанківським ринком;
- має гнучку систему організації торгівлі та гнучку стратегію
- оплати за укладення угоди;
- є одним з найліквідніших ринків завдяки можливості роботи з різними валютами;
- завдяки процесу телекомунікації й інформатики є глобальним, тобто розгорнутим у масштабі всього світу.

Основні учасники валютного ринку:

комерційні банки, які здійснюють близько 70% загального обсягу валютних операцій як за рахунок та на користь клієнтів, так і самостійно за рахунок власних ресурсів. Найвпливовішими учасниками світового валютного ринку виступають такі банки, як Citicorp, Barclays Bank, Deutsche Bank, Union Bank of Switzerland, Standard Chartered Bank;

зовнішньоторговельні організації, які беруть участь у міжнародній торгівлі, формують попит (як імпортери) та пропозицію (як експортери) іноземної валюти. Ці компанії, як правило, здійснюють валютні операції через посередництво комерційних банків;

міжнародні інвестиційні компанії, які здійснюють політику диверсифікованого управління портфелем власних активів шляхом вкладання ресурсів у цінні папери державних органів та корпоративні цінні папери різних країн;

центральні банки, які здійснюють державну валютну політику через управління валютними резервами, проведення валютних

інтервенцій, застосування валютних обмежень, регулювання рівня процентних ставок закладами у національній валюті;

валютні біржі, що функціонують, як правило, у країнах з перехідною економікою й високим рівнем державного регулювання валютних відносин. Основною функцією валютних бірж є здійснення валютообмінних операцій для юридичних осіб та формування валютного курсу.

Міжнародний валютний ринок складається з багатьох національних валютних ринків. Операції на ньому здійснюються за трьома **рівнями**.

1-й рівень: *роздрібна торгівля*. Операції на національному ринку, коли банк-ділер безпосередньо взаємодіє з клієнтами.

2-й рівень: *оптова міжбанківська торгівля*. Операції на національному ринку, коли взаємодіють два банки-ділери через посередництво валютного брокера.

3-й рівень: *міжнародна торгівля*. Операції між двома і більше національними ринками, коли банки-ділери різних країн взаємодіють один з одним. Такі операції часто включають арбітражні операції на

Тема 2. Валютні рахунки в міжнародних розрахунках

2.1 Валютний курс як інструмент зв'язку між вартісними показниками національного та світового ринку

Ланкою, що зв'язує національні валютні системи є валютний курс і паритет.

Поняття *валютного курсу* розкривається як мінова вартість національних грошей однієї країни, виражена в грошових одиницях інших країн. Через валютний курс долається національна обмеженість грошової одиниці та відбувається перетворення її локальної цінності у цінність інтернаціональну. Валютний курс є також об'єктивним економічним показником, який відображає тенденції внутрішнього економічного розвитку країни та стан і перспективи її зовнішньоекономічних відносин.

Валютний курс – «ціна» грошової одиниці однієї країни,

виражена в іноземних грошових одиницях чи міжнародних валютних одиницях (СДР, ЕКЮ, замінені ЄВРО з 1999р.), коефіцієнт перерахунку однієї валюти в іншу, що визначається співвідношенням попиту та пропозиції на валютному ринку.

Функції валютного курсу:

- забезпечення взаємного обміну валютами під час торгівлі товарами, послугами та під час руху капіталів і кредитів;
- використовується для порівняння цін світових та національних ринків, а також вартісних показників різних країн, виражених у національних чи іноземних валютах;
- використовується для періодичної переоцінки рахунків компаній та банків в іноземній валюті.

Багатофакторність валютного курсу – відображає зв'язок валютного курсу з іншими економічними категоріями: вартістю, ціною, грошима, процентом, платіжним балансом і т. д. При цьому вони тісно переплітаються, а вирішальними стають **певні фактори**

- темп інфляції;
- стан платіжного балансу;
- різниця процентних ставок у різних країнах;
- діяльність валютних ринків та спекулятивні валютні операції;
- ступінь використання визначеної валюти на євrorинку та в міжнародних розрахунках;
- прискорення чи затримка міжнародних платежів;
- ступінь довіри до валюти на національному та світових ринках;
- валютна політика.

Основні теорії регулювання валютного курсу: теорія паритету купівельної здатності, теорія регульованої валюти, теорія ключових валют, теорія фіксованих паритетів та курсів, теорія плаваючих валютних курсів, нормативна теорія валютного курсу. Загальними рисами цих теорій є заперечення теорії трудової вартості, вартісної основи валютного курсу, товарної природи грошей.

Теорії регулювання валютного курсу виконують дві **функції**: *ідеологічну* (спрямована на обґрунтування життєздатності ринкової економіки) і *практичну* (розроблення методів регулювання валютного курсу як складової валютної політики).

Для оцінки темпів економічного розвитку використовують декілька розрахункових **видів валютних курсів**.

Номінальний валютний курс – курс між двома валютами, тобто відносна ціна двох валют (пропозиція їх обміну однієї на іншу). Визначення номінального валютного курсу збігається із загальним визначенням самого валютного курсу і встановлюється на валютному ринку.

Реальний валютний курс – номінальний валютний курс, скоригований на відносний рівень цін у даній країні і в країні, до валюти якої котирується національна валюта. Реальний валютний курс є порівнянням купівельної спроможності двох валют.

Номінальний двосторонній валютний курс – це відносна ціна двох валют, тобто ціна одиниці національної валюти, виражена в одиницях іноземної валюти.

Номінальний ефективний валютний курс – це індекс валютного курсу, що встановлюється як співвідношення національної валюти до валют інших країн, котирування яких визначено відповідно до частки цих країн у валютних операціях даної країни.

Реальний ефективний валютний курс – це номінальний ефективний валютний курс з поправкою на зміни співвідношення внутрішніх цін до цін країн, до валют яких встановлюється котирування національної валюти.

У міжнародній практиці використовують такі основні **режими** валютних курсів: *фіксовані, плаваючі (гнучкі), компромісні*.

Режим фіксованих валютних курсів – це система, за якої валютний курс фіксується, а його зміни під впливом коливання попиту пропозиції усуваються проведенням державою стабілізаційних заходів. Класичною формою фіксованих курсів є валютна система «золотого стандарту», коли кожна країна встановлює золотий зміст своєї грошової одиниці. Валютні курси при цьому представляють фіксоване співвідношення золотого вмісту валют.

Фіксований валютний курс може фіксуватися різними **способами**:

1. Фіксація курсу національної валюти (до курсу найбільш значущих валют міжнародних розрахунків). Наприклад, до долара США фіксують курс багатьох країн Латинської Америки, Африки.

2. Використання валюти інших країн в якості законного платіжного засобу. Так, більшість республік колишнього СРСР в

1992-1994 рр. використовували російський рубль як законний платіжний засіб.

3. Фіксація курсу національної валюти до валют інших країн – головних торговельних партнерів. Наприклад, Бутан – до індійської рупії, Намібія, Свазіленд – до південноафриканського ранду.

4. Фіксація курсу національної валюти до колективних валютних одиниць, наприклад, до СДР (Лівія, М'янма, Сейшельські Острови).

У цілому система фіксованого валютного курсу дозволяє вирішувати тільки короткотермінові проблеми, пов'язані насамперед з високим рівнем інфляції та нестабільністю національної валюти. У довготерміновому періоді такий валютний режим неприйнятний, тому що розбіжності в темпах зростання продуктивності виробництва не знаходять адекватного відображення в змінах відносних цін і розподілі ресурсів між різними групами товарів і послуг, внаслідок чого накопичуються диспропорції в структурі народного господарства.

У країнах з ринковою економікою і високим рівнем доходу, як правило, діють ринкові (плаваючі) валютні курси.

Плаваючі (гнучкі) валютні курси – режим, за якого курси змінюються під впливом попиту і пропозиції на ринку. Ринок валют урівноважується за допомогою цінового, тобто курсового механізму.

Компромісні (змішані) валютні курси – це режим, за яким поєднуються елементи фіксування і вільного плавання валютних курсів, а регулювання валютного ринку лише частково здійснюється рухом самих валютних курсів.

У плаваючих валютних курсах більше зацікавлені країни з дефіцитом платіжного балансу і країни, котрі віддають перевагу незалежності у проведенні грошово-кредитної і бюджетної політики. Гнучкі валютні курси рекомендуються країнам, котрі спеціалізуються на експорті вузького набору продуктів, попит на які залежить від економічного становища імпортуючих країн.

Основні дані, котрі впливають на очікування майбутньої динаміки валютного курсу і на підставі яких можна будувати передбачення про тенденції змін валютних курсів:

- паритет купівельної спроможності валют (ПКС);
- відмінності в темпах інфляції;
- відносний рівень реальних відсоткових ставок;
- спред між офіційним і ринковим курсом;
- стан платіжного балансу країни;
- стан економіки і валютна політика;

□ політична обстановка.

Ринковий валютний курс – розраховується на валютних біржах або у розрахунках між банками при здійсненні міжнародних платежів, здійснюючи купівлю-продаж інвалюти та формуючи, таким чином, попит і пропозицію інвалюти. Цей курс використовується центральними банками в якості офіційного (на певний час і дату), в тих державах, де діє режим вільних ринкових коливань (вільного «плавання») валют.

На міжбанківському ринку або на валютній біржі операції з купівлі-продажу іноземної валюти здійснюються шляхом котирування валют.

Котирування – це офіційно встановлений центральним банком ринковий курс (ціни) національної валюти до відповідних іноземних валют на день проведення операцій.

Котирування валют – це фіксація курсу національної грошової одиниці в іноземній на даний момент.

Котирування можуть здійснюватися в європейському чи американському варіанті або, відповідно, прямі та зворотні.

Пряме котирування (європейський варіант) – це вартість одиниці іноземної валюти, що виражається в національній валюті. Наприклад, 1 дол. США = 24,2541 грн.

Базова валюта – це валюта відносно якої котируються інші валюти, тобто валюта, з якою порівнюють дану грошову одиницю.

Валюта котирування – це валюта, яка котирується до базової, тобто валюта, курс якої визначають.

Зворотне котирування (американський варіант) – це вартість одиниці національної валюти, що виражається в іноземній валюті. Його застосовують в Англії та частково в США. Наприклад, 1 GBP = 2,9800 дол. США.

Офіційне котирування – якщо котирування валют здійснює НБУ.

Ринкове або вільне котирування – якщо котирування валют здійснюють уповноважені комерційні банки.

Повне котирування – курс покупця і продавця, згідно яким банк купить або продасть іноземну валюту за національну:

1. **Курс покупця (bid rate)** – курс, за яким банк купує валюту, або курс купівлі базової валюти

2. **Курс продавця (offer rate)** – курс, за яким банк продає іноземну валюту за національну, або курс продажу базової валюти.

3. **Середній курс** – середнє арифметичне курсів продавця і покупця.

Котирування має такий вигляд:

EUR/USD = 1,4230 (*bid*)/1,4234 (*offer*)

або EUR/USD = 1,4230/34.

Маржа – різниця між курсами продавця і покупця.

Фіксинг – процедура котирування, яка складається з визначення і реєстрації міжбанківського курсу шляхом послідовного зіставлення попиту та пропозиції по кожній валюті.

Крос-курс (*cross-rates*) – це співвідношення між двома іноземними валютами, яке визначають на основі курсу цих валют щодо третьої валюти. Найчастіше як третя валюта використовується долар США. Практично всі курси, за якими не встановлюються котирування до долара США, називають *крос-курсами*.

В Україні ринок крос-курсів представлено всього кількома валютами: англійський фунт до української гривні GBP/UAH, євро до української гривні EUR/UAH та RUB/UAH/

Використання крос-курсів обумовлене тим, що часто для валют, обсяги застосування яких у міжнародних торговельних та фінансових операціях незначні, існують курси тільки по відношенню до долара США, а практика потребує визначення певного співвідношення саме між цими валютами.

Особливістю розрахунків крос-курсів є те, що їх котирування може здійснюватися по-різному залежно від того, хто проводить котирування. При котируванні крос-курсів з англійським фунтом стерлінгів він завжди є базовою валютою, тобто запис буде таким: GBP/XXX.

На практиці використовують три **методи розрахунку крос-курсів**:

є з **прямим котируванням до долара США**, якщо **долар США базою котирування для обох валют**. Для визначення крос-курсу доларові курси необхідно розділити.

2) з **прямим та зворотним котируванням до долара США**, якщо **долар США є базою котирування лише для однієї з валют**. Для визначення крос-курсу доларові курси валют слід перемножити.

3) зі **зворотним котируванням до долара США**, якщо **долар США є валютою котирування для обох валют**. Для визначення крос-курсу доларові курси необхідно розділити.

Розглянуті методи використовуються для розрахунку середнього крос-курсу. Однак, на практиці вони застосовуються

рідко, оскільки як клієнтів, так і банки цікавлять конкретні курси купівлі та продажу.

На міжбанківському ринку крос-курси купівлі та продажу валюти визначаються за такими **правилами**:

1. Крос-курси купівлі та продажу для валют **з прямим котируванням до долара США (долар США є базою котирування для обох валют)**

1.1. Для визначення **крос-курсу купівлі** потрібно розділити доларовий курс купівлі валюти, яка в крос-курсі *є валютою котирування*, на доларовий курс продажу валюти, яка в крос-курсі *є базою котирування*.

1.2. Для визначення **крос-курсу продажу** слід розділити доларовий курс продажу валюти, яка в крос-курсі *є валютою котирування*, на доларовий курс купівлі валюти – *базу котирування*.

Крос-курси купівлі та продажу для валют **прямим і зворотним котируванням до долара США**

2.1. Для визначення **крос-курсу купівлі** треба доларові курси купівлі цих валют перемножити.

2.2. Для визначення **крос-курсу продажу** необхідно перемножити доларові курси продажу цих валют.

3. Крос-курси купівлі та продажу для валют **зі зворотним котируванням до долара США (долар США є валютою котирування для обох валют)**

3.1. Для визначення **крос-курсу купівлі** потрібно розділити доларовий курс купівлі валюти, яка в крос-курсі *є базою котирування*, на доларовий курс продажу валюти, яка в крос-курсі *є валютою котирування*.

3.1. Для визначення **крос-курсу продажу** слід розділити доларовий курс продажу валюти, яка в крос-курсі *є базою котирування*, на доларовий курс купівлі валюти – *валюти котирування*

Відносний стан грошових мас різних країн впливає на валютні курси. На міжнародному ринку, як і на національному, вартість валюти тим менша, чим більше її знаходиться в обігу.

В основі визначення валютних курсів лежить співвідношення купівельної спроможності різних національних валют.

Купівельна спроможність валют – це вартість товарів і послуг, які можна придбати за певну грошову одиницю порівняно з базовим періодом.

Співвідношення купівельної спроможності валют називається **паритетом купівельної спроможності** (PPP). Для певного набору товарів паритет може бути частковим, а для всього ВВП – загальним.

Для певного набору товарів паритет може бути частковим, а для всього ВВП – загальним.

Існують теорії *абсолютного* та *відносного паритету* купівельної спроможності.

Теорія абсолютного паритету купівельної спроможності: обмінний курс між валютами двох країн дорівнює відношенню рівнів цін у цих країнах.

Позитивна сторона теорії абсолютного ПКС полягає в тому, що вона чітко вказує спосіб закріплення курсу національної валюти – зниження внутрішньої інфляції і укріплення купівельної можливості національної валюти всередині країни.

Однак, в своєму вигляді *теорія абсолютного ПКС* практично не застосовується через свої *недоліки*:

- транспортні витрати і державні обмеження на торгівлю роблять конкуренцію на світовому ринку недосконалою і також заважають вирівнюванню цін;
- важко скласти кошики з абсолютно однакових товарів, що продаються в різних країнах;
- з плином часу склад кошиків також може змінюватися;
- державні валютні обмеження можуть сильно викривляти валютний курс;
- існує багато неторгуємих товарів, ціна яких впливає на рівень внутрішніх цін, але які ніколи не попадають в міжнародний обіг.

Теорія відносного паритету купівельної спроможності: зміна обмінного курсу між валютами 2-х країн пропорційно відносно зміни рівня цін в цих країнах.

Недоліки відносного ПКС: відсутня чиста конкуренція, торгові бар'єри і транспортні витрати, факт існування яких не дозволяє одному тому ж товару мати одну і ту ж ціну в обох країнах; зміна умов торгівлі в групі товарів.

2.2 Державне регулювання валютних відносин

З метою регулювання валютних відносин та валютних курсів, кожна країна виробляє для себе валютну політику.

У найбільш загальному вигляді можна визнати, що в умовах сучасного світу до вибору валютної політики потрібно підходити з точки зору оптимального поєднання її оцінки як інструменту

економічної інтеграції і засобу захисту національної економіки від негативних, руйнівних впливів з боку світового господарства. **Валютна політика** – сукупність заходів, які здійснюються державою у сфері міжнародних валютних та інших економічних відносин відповідно до поточних і стратегічних цілей країни. Напрями форми валютної політики визначаються валютно-економічним становищем країни, еволюцією світового господарства, розстановкою сил на світовій арені.

Зміст стратегічних завдань валютної політики визначає її як органічну складову економічної політики держави в цілому.

Стратегічні завдання валютної політики:

- 1) забезпечення стійкого економічного зростання;
- 2) підтримання стабільного рівня цін (низького рівня інфляції);
- 3) сприяння високому рівню зайнятості в національному господарстві (низький рівень безробіття);
- 4) забезпечення зовнішньоекономічної рівноваги (тобто рівноваги платіжного балансу країни).

Незважаючи на те, що валютна політика є невід’ємною складовою макроекономічної політики держави загалом, вона має і цілий ряд своїх специфічних завдань, котрі визначають її роль саме у регулюванні валютної сфери економічних відносин. Такими *специфічними завданнями* валютної політики, зокрема, є:

забезпечення стабільного функціонування внутрішнього валютного ринку країни і недопущення кризових та спекулятивних явищ;

сприяння нормальній організації грошового обігу в країні для забезпечення товарообмінних операцій у зовнішньоекономічній сфері;

створення адекватних правових умов організації валютних відносин для розвитку зовнішньоекономічної діяльності суб’єктів господарювання і припливу іноземних інвестицій;

підтримання стабільного рівня обмінного курсу національної валюти на грошовому ринку й забезпечення належної купівельної спроможності національної грошової одиниці;

оперативне регулювання сальдо платіжного балансу для своєчасного погашення зовнішньої заборгованості;

лібералізація або обмеження можливостей суб’єктів господарювання у здійсненні валютних операцій залежно від загальних цілей економічної політики держави.

Валютна політика залежно від її *цілей і форм* поділяється на:

а) *структурну валютну політику (довгострокову)* – сукупність довгострокових заходів, спрямованих на здійснення структурних змін у міжнародному валютному механізмі, що реалізується через участь держави в міжнародних угодах та впливає на поточну валютну політику;

б) *поточну валютну політику (короткострокову)* – сукупність регулятивних заходів центрального банку щодо оперативного повсякденного впливу на динаміку обмінного курсу, кон'юнктуру валютного ринку, обсяги валютних операцій у країні.

Основними *цілями* поточної валютної політики є забезпечення рівноваги платіжного балансу, стабільного рівня валютного курсу та створення сприятливих умов для зовнішньоекономічної діяльності. Дані цілі передбачають вплив центрального банку на ті операції економічних агентів, котрі вони проводять на валютному ринку країни. Отже, саме функціонування валютного ринку є основним об'єктом впливу поточної валютної політики центрального банку.

Юридично валютна політика оформлюється *валютним законодавством* – сукупністю правових норм, які регулюють порядок здійснення операцій з валютними цінностями в країні і за її межами, а також *валютними угодами* – двосторонніми і багатосторонніми – між державами стосовно валютних проблем.

Досягнення завдань валютної політики забезпечується через дві ключові форми практичної реалізації валютної політики, якими є валютне регулювання та валютний контроль.

Валютне регулювання – це діяльність держави в особі уповноважених органів, що передбачає проведення законодавчих, економічних та організаційних заходів, які визначають порядок здійснення операцій з валютними цінностями на території країни.

Залежно від *виду використовуваних державою інструментів* валютне регулювання може бути прямим або опосередкованим.

Пряме валютне регулювання являє собою сукупність законодавчих та нормативно-правових актів, а також адміністративних дій органів державної влади, що визначають порядок проведення операцій з валютними цінностями.

Опосередковане валютне регулювання передбачає використання економічних важелів впливу на поведінку суб'єктів валютного ринку шляхом створення у них економічної зацікавленості у проведенні тих чи інших валютних операцій.

Валютне регулювання – одна із форм державного впливу на учасників зовнішньоекономічної діяльності з метою дотримання інтересів національної економіки, що забезпечується через відповідне

валютне законодавство. У зв'язку з цим основним засобом, що забезпечує ефективність здійснюваного валютного регулювання, є валютний контроль.

Валютний контроль – це сукупність заходів, спрямованих на забезпечення виконання встановлених державою законів, норм і правил проведення валютних операцій. Згідно з чинним законодавством України всі валютні операції за участі резидентів і нерезидентів підлягають валютному контролю.

У практиці валютного регулювання застосовують такі інструменти:

1. Девальвація валюти – це зниження курсу національної валюти по відношенню до іноземних валют або міжнародних лічильних одиниць (СДР, ЕКЮ). Об'єктивною основою для проведення девальвації є завищення офіційного валютного курсу у порівнянні з реальною купівельною спроможністю грошових одиниць. Причинами цього явища є нерівномірність розвитку інфляції, нестабільність платіжних балансів і світової економіки в цілому.

2. Ревальвація валюти – це підвищення офіційного курсу національної валюти по відношенню до інших валют. Переслідуються мета втримати на внутрішньому ринку споживчий попит і стимулювати товарний імпорт і приплив інвестицій.

3. Валютна інтервенція – це втручання держави через центральний банк в операції на валютному ринку з метою впливу на курс національної валюти шляхом продажу чи купівлі іноземної валюти. Валютна інтервенція являє собою досить велику за масштабами операцію, яка проводиться у визначений і досить короткий проміжок часу.

4. Дисконтна (облікова) політика – одна із форм грошово-кредитної політики національних банків, яка спрямована на регулювання економіки країни, шляхом збільшення або зменшення процентних (дисконтних) ставок з метою впливу на попит і пропозицію позичкового капіталу, темпи інфляції, а також на стан платіжного балансу країни і валютного курсу. Підвищення офіційної процентної ставки спрямовано на скорочення видачі центральним банком кредитів комерційним банкам. Це приводить до скорочення грошової маси в обігу, стимулювання притоку іноземних капіталів для покращення платіжного балансу країни, збереження валютних резервів

і підтримки курсу валют (політика дорогих грошей). І навпаки, зниження офіційної процентної ставки заохочує видачу кредитів (кредитна експансія).

5. Валютні обмеження – це система нормативних правил, встановлених законодавчим або адміністративним чином і спрямованих на обмеження валютних операцій. Валютні обмеження передбачають:

- регулювання переказів і платежів за кордон.
- заборону вільного продажу і купівлі іноземної валюти.
- обов'язкову передачу державі іноземної валюти в обмін на національну валюту за офіційним курсом.

6. Диверсифікація валютних резервів – політика держав, банків, монополій, яка направлена на регулювання структури валютних резервів шляхом включення до їх складу різних валют з метою забезпечення міжнародних розрахунків, проведення валютної інтервенції і захисту від валютних втрат. Ця політика здійснюється шляхом продажу нестабільних валют і купівлі більш стійких валют, відображаючи позиції окремих валют на світових валютних ринках.

7. Механізм регулювання платіжного балансу – це застосування експортних субсидій, митних тарифів, страхування від втрат викликаних коливаннями валютних співвідношень.

8. Валютна блокада – це сукупність примусових валютних заходів, які використовуються одними державами по відношенню до інших з метою добитися виконання тих чи інших вимог. До валютної блокади належать такі заходи: блокування рахунків, кредитна блокада та валютні обмеження.

Тема 3. Документи в зовнішньоторговельних операціях та умови постачань

3.1 Ступінь конвертованості валюти та його ефективність

У системі валютного регулювання особливе місце займає цілий комплекс заходів щодо забезпечення конвертованості валют.

Використання національної валюти для придбання чи продажу іноземної валюти пов'язане з її конвертованістю, тобто здатністю обмінюватись на іноземні валюти. Конвертація національної валюти у іноземну відбувається на валютних біржах, у банках, спеціальних обмінних лавках та інших фінансово-кредитних закладах. Вона

передбачає відкритість економіки, лібералізацію зовнішньої торгівлі, вільну міграцію капіталів.

Конвертованість валюти – здатність валюти однієї країни обмінюватися на валюти інших країн у певній пропорції, яка визначається масштабом цін та купівельною спроможністю національної валюти. Здатність конвертуватися мають валюти країн з високо розвинутою ринковою економікою, стійким грошовим механізмом та широкими зв'язками й ідентичністю умов національного ринку зі світовим.

Конвертованість валюти – це особливий характер взаємозв'язку національного та світового господарства, що здійснюється через грошово-валютні канали:

- надає виробникам і споживачам певної країни можливість вільного вибору найбільш вигідних ринків збуту і закупки продукції та послуг;

- стимулює вплив іноземної конкуренції на ефективність, гнучкість національних підприємств та їх пристосованість до швидкозмінних світогосподарських умов;

- сприяє «підтягуванню» національного виробництва до міжнародних стандартів за цінами, затратами фінансовими і трудовими ресурсами.

Для безперешкодного здійснення повної конвертованості ринкова економіка має бути достатньо зрілою для активного протистояння іноземній конкуренції, повноправної участі у міжнародному поділі праці.

Обов'язковою передумовою конвертованості національної валюти є:

- наявність у країні певних економічних і правових умов для прояву господарської самостійності власника грошей;

- наявність ринкового господарства, за якого всі учасники економічного обміну діють самостійно на свій страх і ризик;

- ринкове господарство даної країни має бути достатньо збалансованим, конкурентоспроможним і відкритим, з незначними торговельними валютно-фінансовими обмеженнями або взагалі без них.

Механізм конвертованості як складова частина економічної системи **включає**:

- ринковий курс національної валюти, що регулює і відображає попит та пропонування;

- відсутність валютних обмежень у поточних і фінансових операціях;
- право резидентів володіти й розпоряджатися іноземною валютою;
- право нерезидентів здійснювати операції з національною валютою;
- регулювання зв'язків із світовим ринком, відповідну торгівлю, митну, а також валютну політику (режим валютного курсу й форми його підтримання, валютний контроль);
- регулювання ринкових відносин і участь держави в економіці, грошово-кредитну та бюджетну політику.

За класифікацією форм конвертованості (оборотності) за видами та суб'єктами зовнішньоекономічних операцій розрізняють:

- валюти вільно конвертовані;
- частково конвертовані;
- неконвертовані.

Вільно конвертованими валютами (ВКВ) є валюти країн, де немає ніяких обмежень як на поточні комерційні операції, так і на операції, пов'язані з рухом капіталів, а також на всі категорії вітчизняних (резидентів) й іноземних (нерезидентів) юридичних і фізичних осіб – власників цієї валюти. Валюти цих країн можуть обмінюватися на будь-яку іноземну валюту (долар США, євро, японська єна, канадський долар тощо).

Частково конвертовані валюти (ЧКВ) – це валюти тих країн, які відмінили валютні обмеження не на всі валютні операції або тільки для нерезидентів. До них належать валюти більшості західноєвропейських країн.

Неконвертованими валютами (НКВ) є валюти, що повністю зберегли валютні обмеження на всі валютні операції як для резидентів, так і нерезидентів. Це, як правило, валюти залежних і економічно слабо розвинених країн, які здебільшого прикріплені до валют колишніх метрополій.

Режим конвертованості кредитно-паперових одиниць визначається інституційними нормами. Він є однією з важливих ланок валютної політики, яку здійснює кожна країна. Водночас існують і загальноприйняті МВФ вимоги щодо змісту режиму конвертованості. Ці вимоги сформульовані у статті VIII Статуту Фонду.

3.2 Види конвертованості валют

Теорією і практикою розрізняються:

- повна і часткова;

- зовнішня та внутрішня конвертованість.

Класифікація конвертованості валюти наведена на рис. 3.1.

Повна конвертованість означає вільний обмін національної грошової одиниці на іноземну валюту для всіх категорій власників у будь-якій формі без обмежень за здійснення всіх валютних операцій (долар США, фунт стерлінгів Великобританії, єна Японії та ін.).

Нині існує обмежена кількість валют, що діють у режимі повної конвертованості. Таку свободу може собі дозволити лише конкурентоспроможна на світовому ринку економіка з потужною експортною базою, розвинутими внутрішніми грошовими та інвестиційними ринками.

За **часткової конвертованості** національної грошової одиниці обмін її на іноземні валюти дозволяється, та лише для певних власників і для здійснення певних валютних операцій. При частковій конвертованості на операції купівлі та продажу застосовуються певні обмеження. Згідно з вимогами МВФ, вказані обмеження не повинні стосуватися платежів із поточних міжнародних операцій.

Внутрішня конвертованість передбачає вільний обмін національної валюти на іноземну для резидентів (юридичних і фізичних осіб певної країни) та здійснення ними вільних платежів за кордоном. Запровадження її потребує накопичення валютних резервів, зближення структури цін на внутрішньому та світовому ринках тощо. Тому після її запровадження створюються необхідні умови для переходу до часткової та повної конвертованості. Отже, шлях до запровадження повної конверсії національної валюти лежить від зовнішньої до внутрішньої, кожна з яких є особливою формою часткової конвертованості національної валюти.

За **зовнішньої конвертованості** відбуваються вільне нагромадження валюти на рахунках нерезидентів (фізичних і юридичних осіб інших країн), переказ її за кордон чи конверсія в іншу валюту.

Досвід країн, які досягли конвертованості своїх грошових одиниць, свідчить, що нейтралізувати негативні наслідки й ефективно використати позитивний бік конвертованості можна тільки шляхом поетапного поступового впровадження її елементів у господарське життя. У процесі впровадження конвертованості найбільш складним і відповідальним є питання валютних курсів. Зокрема, існуюча практика валютного регулювання доводить, що одноразове завищення валютного курсу обов'язково спричинить торговий і платіжний дефіцит, виснаження валютних резервів, підривання конвертованості,

а також зниження ефективності державної грошово-кредитної та валютної політики.

Загалом для досягнення істинної конвертованості необхідно *дотримуватись*, принаймні, **двох умов**:

по-перше, мати внутрішній ринок товарів, послуг, валюти і капіталів, до якого мали б вільний доступ нерезиденти;

по-друге, створити всі необхідні умови для виникнення зацікавленості в іноземних покупців до придбання гривні за іноземну валюту.

Рішення уряду про введення конвертованості замало. Необхідно, щоб ця валюта викликала довіру як у нашій країні, так і за кордоном, що може бути забезпечено високою якістю та багатим асортиментом товарів, які стоять за українською валютою. Адже перехід більшості країн до конвертованості своїх валют був здійснений лише після їх виходу на світові ринки з якісними товарами широкого асортименту.

Отже, конвертованість національної валюти – необхідний елемент розвинутої і відкритої ринкової економіки. Хоча слід зауважити, що повної конвертованості в широкому економічному розумінні немає навіть у країнах, де відмінено всі валютні обмеження. Адже й у них залишається більш-менш інтенсивне регулювання зовнішньої торгівлі, порядку міжнародних розрахунків, внутрішнього економічного життя. Тому, зрештою, ступінь і характер конвертованості валюти пов'язані із системою державного регулювання економіки кожної країни.

Конвертованість національної валюти ставить країну в якісно нові умови вільної багатосторонньої торгівлі й міжнародної конкуренції. Економіка постійно відчуває на собі тиск світового ринку за рахунок коливання цін, валютних курсів, процентних ставок та інших елементів кон'юнктури під дією ринкових сил. Якщо до запровадження конвертованості товаровиробники працювали на внутрішній ринок під захистом торговельних і валютних обмежень, то тепер вони можуть стати перед фактом зростання припливу конкурентоспроможних товарів із-за кордону. У цьому випадку країні необхідно буде збільшувати обсяги виробництва, розширювати ринки збуту своєї продукції для покриття за рахунок доходів від експорту зрослих витрат з імпорту. Інакше режим конвертованості національної валюти може поставити під загрозу порушення рівноваги платіжного балансу.

Тому для нормального функціонування механізму конвертованості національної валюти країна **повинна мати**:

- достатні валютні резерви;
- більш-менш вільний доступ до надійних джерел позичкових коштів, за рахунок яких вона могла б витримувати фінансові напруження рівноваги свого платіжного балансу. Так, основна група західноєвропейських країн змогла взяти на себе зобов'язання утримуватися від застосування торговельних і платіжних обмежень за поточними комерційними операціями згідно зі Статутом Міжнародного валютного фонду (стаття VII) лише в лютому 1961р. Це Велика Британія, Франція, Німеччина, Італія, Бельгія, Нідерланди, Швеція, Ірландія і Люксембург. Тобто лише через 15 років після закінчення Другої світової війни цим країнам вдалося відновити конвертованість своїх валют. Інші держави підійшли до цього ще пізніше.

Тема 4. Способи платежів у міжнародній торгівлі

4.1 Структура та взаємозв'язок рахунків платіжного балансу

Економічні, політичні, військові, культурні та інші відносини між країнами породжують різноманітні грошові платежі та надходження.

Зовнішньоекономічна діяльність кожної країни приводить до виникнення двох зустрічних потоків іноземної валюти: вхідного (наприклад виручка від експорту продукції) та вихідного (наприклад оплата імпорту).

Інтегральним показником цих потоків можуть слугувати баланси міжнародних розрахунків як співвідношення грошових вимог і зобов'язань, надходжень і платежів однієї країни щодо інших.

Існує кілька **видів** балансів міжнародних розрахунків:

- розрахунковий баланс;
- баланс міжнародної заборгованості;
- платіжний баланс.

Розрахунковий баланс використовується для виявлення країн – нетто-кредиторів і нетто-боржників. Він характеризує співвідношення всіх заборгованостей певної країни з боку іноземних партнерів на певну дату і зобов'язань щодо них цієї країни незалежно від строків надходження платежів. З одного боку, розрахунковий баланс дає можливість визначити масштаби зовнішньоекономічної діяльності, особливо у сфері міжнародного кредиту. Однак, з іншого боку, він

недостатньо повно віддзеркалює стан справ, оскільки і серед іноземних боргів, і серед зобов'язань країни можуть бути як прострочені позиції, так і платежі, строк погашення яких ще не настав.

Баланс міжнародної заборгованості (баланс міжнародних інвестицій) не враховує поточної заборгованості (наприклад заборгованості України за одержану в цьому році російську нафту), а показує лише співвідношення між закордонними активами і золотовалютними резервами країни з одного боку і зобов'язаннями перед іноземними вкладниками з другого.

Платіжний баланс є найбільш поширеним балансом міжнародних розрахунків, який показує співвідношення платежів за кордон і надходжень з-за кордону за певний період часу (рік, квартал, місяць).

При побудові платіжного балансу враховується той факт, що всі зовнішньоекономічні операції можна поділити на *кредитні* (які приносять іноземну валюту) і *дебетні* (пов'язані з її витратами). Тому в балансі перші йдуть зі знаком «+», а другі – зі знаком «-».

Експорт товарів і запозичення, одержані країною, – це *кредитні* операції. Імпорт і кредитування інших країн – *дебетні*.

Платіжний баланс – це балансовий рахунок міжнародних операцій як вартісне вираження всього комплексу світогосподарських зв'язків країни у формі співвідношення надходжень і платежів. *Іншими словами*, це кількісне і якісне вартісне відображення масштабів, структури і характеру зовнішньоекономічних операцій країни, її участі у світовому господарстві.

Платіжний баланс має дві частини – дебет та кредит.

До *дебету* належать операції, внаслідок яких у країни з'являються платіжні зобов'язання щодо інших держав.

До *кредиту* належать операції, в результаті яких з'являються платіжні зобов'язання інших держав щодо певної країни

За економічним змістом розрізняють платіжний баланс *на певну дату* і *за певний період*.

Платіжний баланс на певну дату існує у вигляді співвідношення платежів і надходжень, які з дня на день постійно змінюються.

Платіжний баланс за певний період (місяць, квартал, рік) складається на основі статистичних показників про здійснені за цей період зовнішньоекономічні дії і дає змогу аналізувати зміни в міжнародних економічних зв'язках країни, масштабах і характері її

участі у світовому господарстві. бухгалтерської точки зору платіжний баланс завжди перебуває в рівновазі. Але за підсумками його основних розділів може мати місце або *активне сальдо*, якщо надходження перевищують платежі, або *пасивне*, коли платежі перевищують надходження.

Система розрахунків платіжного балансу унікальна в тому плані, що вона хоч і не показує безпосередньо, які процеси розвиваються добре, а які погано, або які явища їх викликають, зате показує, що відбувається насправді, відображаючи реальні фінансові потоки між певною країною і зовнішнім світом, чим допомагає зробити власні відповідні висновки.

По-перше, за допомогою записів результатів обміну між країнами легше зробити висновок про стабільність системи плаваючих валютних курсів, оскільки платіжний баланс допомагає виявити акумуляування валют у руках тих людей, які більше зацікавлені в цьому (резиденти) і тих, які намагаються позбутися цих валют (нерезиденти).

По-друге, платіжний баланс незамінний і в умовах фіксованих валютних курсів, оскільки допомагає визначити розміри нагромадження даної валюти в руках іноземців і дає змогу вирішити питання про доцільність підтримування фіксованого курсу валюти, якщо їй загрожує криза.

По-третьє, рахунки платіжного балансу надають інформацію про накопичення заборгованості, виплату процентів і платежів з основної суми боргу і можливості країни заробити валюту для майбутніх платежів. Ця інформація необхідна для того, щоб зрозуміти, наскільки країні-боржнику стало важче (або дорожче) погасити борги іноземним кредиторам.

Фактори, що впливають на стан платіжного балансу:

– нерівномірність економічного і політичного розвитку країн, міжнародна конкуренція:

– циклічні коливання економіки;

– зростання закордонних державних витрат, пов'язаних із милітаризацією економіки і військовими витратами;

– посилення міжнародної фінансової взаємозалежності;

– зміни в міжнародній торгівлі;

– вплив валютно-фінансових факторів;

– негативний вплив інфляції;

– торгівельно-політична дискримінація певних країн;

і надзвичайні обставини – неврожай, стихійні лиха, катастрофи. Запропонована МВФ схема в загальних рисах повторює прийняту

систему побудови статей платіжних балансів провідних країн світу, але з деякими уніфікаціями, які роблять цю схему універсальною дають змогу порівнювати й аналізувати платіжні баланси не тільки розвинутих країн, а й країн, що розвиваються, та постсоціалістичних країн.

Сучасна класифікація статей платіжного балансу за методикою МВФ:

A. Поточні операції

Товари Послуги Доходи

від інвестицій

Інші послуги і доходи

Приватні односторонні перекази Офіційні

односторонні перекази **Підсумок: A –**

Баланс поточних операцій

B. Прямі інвестиції і інший довгостроковий капітал

Прямі інвестиції Портфельні інвестиції Інший

довгостроковий капітал

Підсумок: A + B відповідає концепції базисного балансу

США **C.** Короткостроковий капітал **D.** Помилки і пропуски

Підсумок: A + B + C + D відповідає концепції ліквідності в

США

E. Компенсуючі статті

Переоцінка золотовалютних резервів, розподіл і використання

СПЗ

F. Надзвичайне фінансування

G. Зобов'язання, що складають валютні резерви іноземних

офіційних органів

Підсумок: A + B + C + D + E + F + G відповідає концепції

офіційних розрахунків в США

H. Підсумкова зміна резервів

СПЗ

Резервна позиція в МВФ

Інші вимоги Кредити МВФ.

Дана класифікація статей платіжного балансу використовується країнами-членами МВФ як основа національних методик класифікації. Разом з тим платіжні баланси промислово розвинутих країн і країн, що розвиваються суттєво відрізняються як за методикою складання, так і за змістом.

На практиці для зручності обліку платіжний баланс складається таких розділів:

- *торговельний баланс*, тобто співвідношення між вивозом і ввозом товарів;
- *баланс послуг і некомерційних платежів* (баланс «невидимих» операцій);
- *баланс руху капіталів і кредитів*.

Торговельний баланс – це співвідношення вартості експорту й імпорту. Оскільки значна частина зовнішньої торгівлі здійснюється в кредит, є розбіжності між показниками торгівлі, платежів і надходжень, що фактично здійснені за відповідний період.

Економічний зміст активу або дефіциту торговельного балансу щодо конкретної країни залежить від її становища в світовому господарстві, характеру її зв'язків з партнерами і загальної економічної політики. Країнам, які відстають від лідерів за рівнем економічного розвитку, активний торговельний баланс необхідний як джерело валютних засобів для оплати міжнародних зобов'язань за іншими статтями платіжного балансу. Пасивний торговельний баланс вважається небажаним і зазвичай оцінюється як ознака слабкості світогосподарських позицій країни. Це характерно для країн, що розвиваються, та більшості постсоціалістичних країн, де гостро відчувається нестача валютних надходжень.

Баланс послуг і некомерційних платежів – включає платежі й надходження з транспортних перевезень, страхування, електронного, телекосмічного та інших видів зв'язку, міжнародного туризму, обміну науково-технічним і виробничим досвідом, експортних послуг, утримання дипломатичних, торговельних та інших представництв за кордоном, передачі інформації, культурних та наукових обмінів, різних комісійних зборів, реклами, організації виставок, ярмарок і т. ін.

За методикою МВФ прийнято також показувати особливу позицією в платіжному балансі так звані *односторонні перекази*:

- *державні операції* – субсидії іншим країнам за лінією економічної допомоги, державні пенсії, внески в міжнародні організації;
- *приватні перекази* – перекази іноземних робітників, спеціалістів, родичів на батьківщину.

Три перелічені вище групи операцій – *послуги, надходження від інвестицій, односторонні перекази* – називають **невидимими операціями** на противагу експорту та імпорту реальних цінностей – товарів. Використовується також термін *послуги і некомерційні*

платежі як данина традиції тих часів, коли головним змістом економічних зв'язків між країнами була торгівля товарами.

Платіжний баланс з поточних операцій включає торговельний баланс і «невидимі» операції. Поточними ці операції стали називати для того, щоб відокремити світову торгівлю товарами та послугами від міжнародного руху фінансових ресурсів у формі капіталів і кредитів.

Баланс руху капіталів і кредитів виражає співвідношення вивозу і ввозу державних і приватних капіталів, наданих і отриманих міжнародних кредитів.

За економічним змістом ці операції поділяються на дві категорії:

- міжнародний рух підприємницького капіталу;
- міжнародний рух позикового капіталу.

Підприємницький капітал містить *прямі закордонні інвестиції* (придбання і будівництво підприємств за кордоном) і *портфельні інвестиції* (купівля цінних паперів закордонних компаній).

Міжнародний рух позикового капіталу класифікується за ознаками терміновості. Розрізняють довго-, середньо- і короткострокові операції.

Помилки і пропуски. Сюди включаються дані як статистичних похибок, так і неврахованих операцій.

Операції з ліквідними валютними активами. Заключна стаття платіжного балансу відображає операції з ліквідними валютними активами, в яких беруть участь державні валютні органи й у результаті яких відбуваються зміни як величини, так і складу центральних офіційних золотовалютних резервів.

При регулюванні платіжного балансу виникає проблема: – які країни (що мають активне сальдо чи дефіцит) повинні вживати заходи по його вирівнюванню.

Країнами з *дефіцитом* платіжного балансу, як правило, застосовуються наступні заходи з метою стимулювання експорту, стримування імпорту товарів, залучення іноземних капіталів, обмеження вивозу капіталу.

Дефляційна політика. Політика направлена на скорочення внутрішнього попиту, включає обмеження бюджетних видатків переважно на громадські цілі, заморожування цін і заробітної плати. Одним із основних її інструментів служать фінансові грошово-кредитні заходи:

- зменшення бюджетного дефіциту;

- зміни облікової ставки центрального банку (дисконтна політика);

- кредитні обмеження;

- встановлення меж росту грошової маси.

Девальвація. Зниження курсу національної валюти направлено на стимулювання експорту і стримування імпорту товарів. Щоправда, роблячи дорожчим імпорт, девальвація може призвести до зростання втрат виробництва вітчизняних товарів, до підвищення цін в країні і втрату отриманих з її допомогою конкурентних переваг на зовнішніх ринках.

Валютні обмеження. Блокування валютної виручки експортерів, ліцензування продажу іноземної валюти імпортером, сконцентрування валютних операцій в уповноважених банках які направлені на усунення дефіциту платіжного балансу шляхом обмеження експорту капіталу і стимулювання його припливу, стримування імпорту товарів.

Фінансова і грошово-кредитна політика.

Для зменшення дефіциту платіжного балансу використовуються:

- бюджетні субсидії експортерам;
- протекціоністичне підвищення імпортного мита;
- відміна податків з процентів, що виплачуються

іноземним власникам цінних паперів з метою припливу капіталу в країну;

• грошово-кредитна політика, особливо облікова політика і таргетування грошової маси.

Країна, яка має негативне сальдо (дефіцит) по основних статтях платіжного балансу, постає перед необхідністю стимулювання експорту національних і одночасного стримування імпорту іноземних товарів і послуг, а також залучення довгострокових іноземних капіталів та обмеження вивозу капіталів національних. Якщо цих заходів недостатньо для зменшення обсягу дефіциту по основних статтях балансу, мають бути використані методи балансування платіжного балансу за допомогою балансуючих статей.

Важливим у групуванні статей платіжного балансу та вимірюванні його сальдо є питання: які статті віднести до основних, а які – до балансуючих.

Вважається, що *основними статтями платіжного балансу* є такі, що, впливаючи на сальдо платіжного балансу, характеризуються відносною самостійністю. До них, як правило,

відносять статті, що відображають поточні операції та рух довгострокового капіталу.

Сальдо основних статей ототожнюють з поняттям «сальдо платіжного балансу».

До *балансуючих статей платіжного балансу* відносять такі, що характеризуються обмеженою самостійністю. Це, як правило, статті, що відображають зміни у валютних резервах, короткострокових активах, окремі види іноземної допомоги, зовнішні позики, кредити міжнародних фінансових організацій. Підсумкові показники основних і балансуючих статей взаємно погашаються. Отже, якщо обсяги платежів по основних статтях платіжного балансу перевищують суми надходжень по них, то держава мусить вдаватися до балансуючих статей. Методи балансування сальдо платіжного балансу можуть бути поділені на тимчасові та остаточні.

До *тимчасових методів балансування* належать:

- одержання іноземних позик і ввезення підприємницького капіталу;
- використання короткострокових кредитів за взаємними угодами між центральними банками країн за системою «своп»;
- використання нафтодоларів шляхом перерозподілу валютної виручки нафтодобувних країн від експорту нафти;
- надання МВФ країнам-членам резервних кредитів (резервна позиція в МВФ);
- мобілізація коштів на світовому фінансовому ринку (кредити банківських консорціумів, облігаційні позики);
- пільгові кредити по лінії програм іноземної «допомоги».

Остаточними методами балансування вважаються:

- вивіз золота (при золотому монометалізмі);
- купівля іноземної валюти в обмін на золото або отримання кредиту в іноземній валюті під заставу золота з подальшим використанням валюти для розрахунків (після відміни золотого стандарту);
- використання для остаточних розрахунків коштів з внутрішніх валютних резервів країни;
- обмін СДР на певну кількість необхідної іноземної валюти;
- отримання іноземної «допомоги» у вигляді субсидій та дарувань.

4.2 Стан платіжного балансу України

Дефіцит *зведеного платіжного балансу* в листопаді 2013 року становив 0,6 млрд дол. США незначно перевищивши рівень відповідного періоду минулого року (0,5 млрд дол. США). З початку року зведений платіжний баланс залишився додатним на рівні 0,4 млрд дол. США, тоді як за 11 місяців 2012 року дефіцит становив 3,3 млрд дол. США.

Дефіцит поточного рахунку в листопаді сформувався у розмірі 1.1 млрд дол. США та був найменшим за останні п'ять місяців через більш низькі обсяги імпорту газу. За 11 місяців дефіцит становив 14,2 млрд дол. США порівняно з 12,2 млрд дол. США в аналогічному періоді 2012 року.

Експорт товарів у листопаді (5,7 млрд дол. США) скоротився на 6,5% у річному вимірі.

Незважаючи на рекордно високі обсяги експорту зернових через початок поставок нового врожаю кукурудзи експорт продукції АПК скоротився на 2,5% внаслідок падіння цін на зернові та скорочення поставок олії (на 11,9%). Продовжив скорочуватись експорт продукції машинобудування (на 26,1%) головним чином через зниження поставок залізничного транспорту в Російську Федерацію. Експорт хімічної продукції скоротився (на 28,1%) за рахунок зниження поставок продукції неорганічної хімії (на 42,7%) та добрив (на 54,2%).

У той самий час зросли вартісні обсяги поставок чорних металів (на 4,7%) у результаті підвищення цін у Туреччині та Близькому Сході.

Зниження імпорту товарів на 3,5% у річному вимірі (до 7,1 млрд дол. США) головним чином було зумовлено скороченням енергетичного імпорту (на 13,5%). Зменшення імпорту природного газу у листопаді (на 19,6%) було частково компенсовано збільшенням імпорту нафти (на 64,1%) за рахунок зростання обсягів переробки нафти Одеським НПЗ. Не зважаючи на відновлення поставок легкових автомобілів після введення утилізаційного збору восени, імпорт продукції машинобудування продовжив скорочення (на 5,6%). У той самий час імпорт продовольчої продукції зріс на 6,3%.

Профіцит капітального та фінансового рахунку у листопаді сформувався на рівні минулого року (0,45 млрд дол. США порівняно з 0,35 млрд дол. США в листопаді 2012 року) за рахунок купівлі нерезидентами внутрішніх цінних паперів Уряду.

У листопаді *чисті надходження за прямими іноземними інвестиціями* в Україну становили 253 млн дол. США. На відміну від двох попередніх місяців, коли прямі інвестори в реальному секторі повертали кредити, у листопаді обсяг надходження таких кредитів перевищив виплати за ними (на 143 млн дол. США). Крім того вищими, ніж у попередні два місяці були надходження у формі

акціонерного капіталу, зокрема на докапіталізацію в банківську систему – 50 млн дол. США. У листопаді найвищими в поточному році були й обсяги прямих іноземних інвестицій за кордон (195 млн дол. США). У цілому за січень – листопад чистий приплив прямих інвестицій в Україну становив 2,7 млрд дол. США.

Сальдо за кредитами та облигаціями в листопаді становило 724 млн дол. США за рахунок чистої купівлі нерезидентами облигацій внутрішньої державної позики (897 млн дол. США).

Обсяги нових залучень за кредитами та облигаціями приватного сектору були нижчими за рівень поточних виплат (на 123 млн дол. США).

У листопаді 2013 року *приріст готівкової валюти* поза банками становив 841 млн дол. США, що було в 1,4 рази нижче, ніж у листопаді 2012 року. За одинадцять місяців вплив готівкової валюти поза банки скоротився в 3 рази порівняно з аналогічним періодом 2012 року (до 2,5 млрд дол. США).

У листопаді було здійснено планове погашення кредиту МВФ (932 млн. дол. США). У результаті за станом на 01.12.2013 *обсяги міжнародних резервів* становили 18,8 млрд дол. США, що забезпечує фінансування імпорту майбутнього періоду протягом 2,2 місяця.

Тема 5. Документарні форми розрахунків

5.1 Загальна характеристика валютних операцій

Проведення розрахунків зі зовнішньоекономічних операцій, інвестування капіталу в міжнародні проекти, спекулятивні операції, страхування від можливих збитків – все це припускає угоди з купівлі-продажу іноземної валюти.

Згідно з Декретом Кабінету Міністрів «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» **валютні операції** визначаються як операції пов'язані з:

□ переходом права власності на валютні цінності, за винятком тих, що здійснюються між резидентами у валюті України;

□ використанням валютних цінностей у міжнародному обігу як засобу платежу, з передаванням заборгованостей та інших зобов'язань, предметом яких є валютні операції;

□ ввезенням, переказом, і пересиланням по території України та вивезенням, переказом і пересиланням за кордон валютних цінностей.

Валютні цінності – національна валюта, іноземна валюта, платіжні документи та цінні папери, виражені у валюті України та іноземній валюті і монетарних металах, монетарні метали.

Класифікація валютних операцій

Конверсійні операції:

- угоди з негайною поставкою типу «today», «tomorrow», «spot»;
- строкові угоди: форвардні, ф'ючерсні, опціонні;
- угоди типу «swap»;
- валютний арбітраж.

Кореспондентські відносини з іноземними банками:

- встановлення прямих кореспондентських відносин з іноземними банками;
- самостійне відкриття банком рахунків для міжнародних розрахунків з іноземними банками;
- досягнення домовленості про порядок і умови ведення банківських операцій по міжнародних розрахунках;
- робота через кореспондентські рахунки Центру міждержавних розрахунків НБУ або через кореспондентські рахунки уповноважених банків;
- встановлення кореспондентських відносин і здійснення міжнародних банківських операцій через кореспондентські рахунки Центру міждержавних розрахунків НБУ або уповноважених банків.

Операції із залучення та розміщення валютних коштів:

- кредитні;
- депозитні;
- з цінними паперами;
- лізингові;
- форфейтингові;
- факторингові.

Поділяються на активні і пасивні операції.

Пасивні операції – створення валютних резервів в іноземній валюті та прийом депозитів в іноземній валюті:

продаж за іноземну валюту цінних паперів, емітованих резидентами України і номінованих у національній валюті (включаючи власні цінні папери банку);

отримання кредитів в іноземній валюті від інших уповноважених банків.

Активні операції – використання створених валютних резервів:

видача кредитів в іноземній валюті;

купівля за іноземну валюту цінних паперів, номінованих у національній валюті.

Неторгові операції:

- купівля та продаж готівкової іноземної валюти і платіжних документів в іноземній валюті;

- інкасо іноземної валюти та платіжних документів в іноземній валюті;

- випуск та обслуговування пластикових карток клієнтів; -
купівля (оплата) дорожніх чеків іноземних банків;

- оплата грошових акредитивів і виставлення аналогічних акредитивів;

- організація роботи і порядку проведення операцій в обмінних пунктах.

Відкриття та ведення валютних рахунків:

- відкриття валютних рахунків юридичним особам (резидентам і нерезидентам), фізичним особам;

- нарахування процентів по залишках на рахунках;

- надання овердрафтів (особливим клієнтам згідно з рішенням керівництва банку);

- надання виписок у міру здійснення операцій;

- оформлення архіву рахунку за будь-який проміжок часу;

- виконання операцій з розпорядження клієнтів відносно коштів на їхніх валютних рахунках (оплата наданих документів, купівля та продаж іноземної валюти за рахунок коштів клієнтів);

- списання сум, передбачених законодавством;
- контроль експортно-імпортних операцій.

Інші операції:

- трастові;
- консультаційно-інформаційні;
- спільна діяльність;
- страхові;
- управління грошовими коштами та іншим майном;

операції з монетарними металами:

- купівля і продаж (у тому числі на певний термін);
- прийняття на депозит;
- відповідальне зберігання;
- використання на умовах застави під наданий кредит монетарних металів або цінних паперів за номіналом, вираженим у монетарних металах.

Виділяють:

- **поточні валютні операції** (перекази валюти, отримання і надання фінансових кредитів на строк не більше 180 днів, переказ відсотків, дивідендів та інших доходів за вкладями, інвестиціями тощо);

- **валютні операції пов'язані з рухом капіталу** (прямі інвестиції, портфельні інвестиції, придбання цінних паперів. Надання й отримання фінансових кредитів на строк понад 180 днів тощо).

Переважна кількість валютних операцій у вузькому розумінні на світовому ринку (близько 80%) здійснюється на його міжбанківському сегменті, оскільки валютні біржі існують не в усіх країнах світу.

На світовому ринку торгівля валютою в основному зосереджена на міжбанківському валютному ринку (FOREX).

Характерними рисами міжнародного ринку обміну валют (FOREX) є:

- **ліквідність.** Величезні обсяги грошових коштів, що обертаються на ринку, та велика кількість його учасників обумовлюють можливість у будь-який момент купити або продати практично необмежену кількість валюти; спред між ціною купівлі та

продажу становить 0,001-0,05%;

- доступність.** Ринок працює 24 години на добу шість днів на тиждень;
- прозорість.** Більшість учасників ринку дізнаються про події одночасно, що ставить їх у рівні умови. Основні економічні показники регулярно публікуються, їх можна спрогнозувати;
- прогнозованість;**
- термін виконання угоди.** З моменту прийняття рішень щодо купівлі-продажу валюти до його реалізації проходить 20-60 секунд.

На ринку завжди є два типи учасників – маркет-мейкери і маркет-тейкери.

Маркет-мейкер – активний учасник ринку, який зв’язує покупців та продавців, виставляє курси валют і диктує свої умови.

Маркет-тейкер – пасивний учасник ринку, що запитує котирування і слабо впливає на ситуацію на ринку, його діяльність залежить від маркет-мейкера.

Конверсійні операції – це угоди агентів валютного ринку з купівлі-продажу обумовлених сум готівкової та безготівкової валюти однієї країни на валюту іншої країни за узгодженим курсом на визначену дату. Готівкові операції здійснюються обмінними пунктами банків, а безготівкові – банками, валютними біржами та іншими учасниками валютного ринку.

Цілі конверсійних операцій:

- обмін валют при міжнародній торгівлі, здійсненні туризму, інвестицій;
- спекулятивні операції;
- хеджування валютних ризиків.

Торгівля валютою здійснюється в вигляді касової угоди, або угоди з негайною поставкою, і термінової валютної угоди.

5.2. Характеристика угод типу «спот»

Торгівля валютою здійснюється в вигляді касової угоди, або угоди з негайною поставкою, і термінової валютної угоди.

Угоди з негайною поставкою – купівля-продаж валюти на умовах її поставки банками-контрагентами не пізніше ніж на другий банківський день з дня укладання угоди за курсом, що зафіксований на момент її укладання.

Для банків та їхніх клієнтів – міжнародних торговців, експортерів та імпортерів дуже важливо знати не тільки курс конвертації валют, а й дату, коли на їх рахунок зарахують валютні гроші. При великих грошових оборотах необхідно чітко контролювати свою ліквідність і платоспроможність.

Здійснюючи будь-яку валютну операцію, слід розрізняти дві дати:

- **дату укладання угоди (дата угоди)** – дата досягнення сторонами угоди домовленості щодо всіх суттєвих умов, передбачених чинним законодавством та міжнародною практикою (назва обмінних валют, курс обміну, сума обмінних коштів, дата валютування, платіжні інструменти) та всіх інших умов, відносно яких згідно із заявою однієї із сторін потрібно досягти домовленості;

- **дату валютування** – дата здійснення поставки коштів на рахунок контрагента згідно з угодою.

Угоди today – конверсійна операція з датою валютування в день укладання угоди. Основні торги по українській гривні або російському рублю до американського долара проводиться з датою валютування «сьогодні». Пояснюється це тим, що і в Україні, і в Росії банки встигають підготувати всі платіжні документи і розрахуватися національною валютою в день укладання угоди, а розрахунки в доларах США американські банки починають проводитися тоді, коли в Європі вже вечір, тобто є реальний час для контрагентів підготувати необхідні документи і відправити валюту.

Угоди tomorrow – конверсійна операція з датою валютування на наступний робочий банківський день з дня укладання угоди. Операції з євро, англійським фунтом стерлінгів, швейцарським франком до гривні українські банки звичайно проводять з датою валютування «завтра» (tom), оскільки європейські банки починають працювати практично одночасно з українськими банками і їм потрібен час для опрацювання платіжних документів.

Угоди spot – конверсійна операція з датою валютування на другий робочий банківський день з дня укладання угоди.

На практиці дилери банків укладають угоди по телефону або за допомогою транзакційної системи Reuters Dealing. Коли угода здійснюється по телефону, її основні параметри дилер записує вручну, заповнюючи так званий тікет (ticket). При укладанні угоди за допомогою Reuters Dealing тікет формується автоматично. Тікет – це папір визначеної форми де вказуються усі параметри угоди.

Основні параметри угоди, що обговорюються дилерами:

- суми і валюти операції;
- курс здійснення угоди;
- дата валютування;

- основна траса платежу і реквізити контрагентів.

Основні види запитів: «1 UAH TOD» – означає, що маркет-тейкер працює з 1 млн. української гривні з датою валютування сьогодні.

Такі операції використовуються переважно для обслуговування зовнішньоторговельних розрахунків, а також з метою одержання додаткового прибутку в разі коливань валютних курсів.

Залежно від дати валютування в міжнародній практиці використовують загальноствановлені позначення окремих валютних операцій.

Валютні операції «*spot*» становлять 60% від загального обсягу міжбанківського ринку, а тому мають найбільш важливе значення на валютному ринку.

Касова угода (*угода з негайною поставкою*) здійснюється на умовах «*spot*». Курс спот відображає, наскільки високо оцінюється національна валюта за межами даної країни в момент проведення операції.

Касові угоди на умовах спот використовуються – не тільки для негайного одержання валюти, але і для страхування валютного ризику, проведення спекулятивних операцій. Банки можуть використовувати операції «*spot*» для підтримки мінімально необхідних робочих залишків у іноземних банках на рахунках «ностро» для зменшення залишків у одній валюті та покриття потреб в іншій. У такий спосіб банки регулюють свої валютні позиції і не допускають утворення непокритих залишків на рахунках. Суттєвість валютної операції «*spot*» полягає в купівлі-продажу валюти на умовах її поставки банками-контрагентами на другий робочий день після укладання угоди за курсом, що був зафіксований в момент її укладення.

Мета застосування угоди «*spot*»:

- забезпечення потреб клієнтів банку у іноземній валюті;
- «перелив» коштів з однієї валюти в іншу;
- проведення спекулятивних операцій.

Купівля-продаж валют на умовах «*spot*» означає, що курс валют фіксується на день купівлі-продажу, а її поставка здійснюється на другий робочий (банківський) день (без урахування дня продажу). Тобто якщо валюта була продана у вівторок, то на рахунок покупця вона має поступити в четвер.

Механізм укладання угоди «спот» розглянуто на рис. 5.3. Валютні угоди з негайною поставкою традиційно потребують повідомлення за

два банківські дні до укладання угоди. У разі, якщо в певний день укладена угода «спот», продаж валют відбудеться лише двома днями пізніше. Різниця в часі між підписанням (укладенням) валютної угоди і виплатою по ній визначена міжнародною практикою і пов'язана з необхідністю документального оформлення угоди (виписка первинних документів, підготовка платіжних доручень, повідомних телеграм тощо).

Дата розрахунку за договором – це дата валютування, оскільки це день, коли валюти в належній сумі доставляються на банківські рахунки партнерів за угодою. Це дає змогу перевести кошти у будь-яку країну і закінчити оформлення угоди. Цей проміжок часу також потрібен для здійснення необхідних операцій з паперами і підготовки переведення грошей.

Даний час потрібен для:

- перевірки угоди шляхом обміну підтвердженням між партнерами, деталізації строків здійснення угоди;
- надання інструкцій з розрахунку кожним партнером своєму банку, для того щоб оплатити рахунок за контрактом у визначену дату;
- задоволення вимог валютного контролю.

Угоди «спот» можуть укладатися за телефоном, факсом або безпосередньо на валютній біржі, а розрахунки здійснюються банківськими переказами електронною поштою, використовуючи електронну систему «СВІФТ» (*SWIFT – Товариство міжнародних міжбанківських фінансових телекомунікацій*), членом якої є Національний банк і провідні банки України.

По кожній з валют, що беруть участь в угоді, вважаються тільки робочі дні, тобто якщо наступний день за датою угоди є неробочим для однієї валюти, то термін поставки валют збільшується на один день. В випадку, якщо наступний день є неробочим для іншої валюти, термін поставки збільшується ще на один день.

Встановлення точної дати дуже важливо для забезпечення принципу *компенсуючої вартості*, на основі якого діє валютний ринок. Суттєвість цього принципу полягає в тому, що жодна з сторін, що беруть участь в обмінній угоді, не надає кредит іншій стороні. Практично це повинно означати, що в той день, коли, наприклад, банк в Канаді виплачує канадські долари, лондонський банк повинен сплатити еквівалент в фунтах стерлінгах.

Для обмеження потенційного кредитного ризику банк повинен прагнути здійснювати свої операції здебільшого з першокласними банками-партнерами.

Базою для проведення операції «спот» служать кореспондентські відносини між банками.

Особливості угод «спот»:

- виникнення кредитного ризику – делькредере;
- відсутність твердих умов за поточного ринкового продажу валюти;
- поява короткострокових конверсійних операцій (угоди today, tomorrow).

5.3. Управління валютною позицією комерційних банків як спосіб мінімізації валютних ризиків

Однією із функцій валютного регулювання та валютного контролю, які здійснює Національний банк України, є розробка рекомендацій і організація контролю за додержанням уповноваженими банками нормативів валютних позицій.

Валютною позицією називають співвідношення між сумою активів і позабалансових вимог у певній іноземній валюті та сумою балансових та позабалансових зобов'язань у цій валюті, яке складається внаслідок здійснення уповноваженим банком валютних операцій.

Активи та позабалансові вимоги – це активи, які обліковуються на певний день у балансі, тобто є у розпорядженні банку на цей час, та активи, які банк одержить у майбутньому.

Балансові та позабалансові зобов'язання – це зобов'язання банку на певний день у балансі перед клієнтами та контрагентами та зобов'язання банку у майбутньому.

Валютні позиції класифікуються за ознаками: *відкрита* або *закрита, довга* або *коротка*.

Закрита валютна позиція – сума активів та позабалансових вимог збігається із сумою балансових та позабалансових зобов'язань у кожній іноземній валюті. (Якщо сума купівлі валюти збігається з сумою проданої валюти).

Актив балансу = Пасиву балансу

Відкрита валютна позиція – сума активів та позабалансових вимог у певній іноземній валюті не збігається із сумою балансових та позабалансових зобов'язань у цій валюті. Вона містить додатковий ризик у разі зміни валютного курсу.

Довга відкрита валютна позиція – сума активів та позабалансових вимог перевищує суму балансових та позабалансових зобов'язань у кожній іноземній валюті. Банк може зазнати втрат у разі підвищення курсу національної валюти відносно іноземної.

A>П – банк купує більше валюти, тобто +

Коротка відкрита валютна позиція – сума балансових та позабалансових зобов'язань перевищує суму активів та позабалансових вимог у кожній іноземній валюті. Банк може зазнати додаткових втрат у разі підвищення курсу іноземної валюти відносно національної.

A<П – банк продає більше валюти, тобто -

В Україні переоцінювання відкритих валютних позицій проводиться за курсом Національного банку до іноземних валют. Для запобігання валютного ризику для комерційних банків України НБУ встановлює норматив відкритої позиції.

До операцій, що впливають на відкриту позицію банку, належать:

1. Купівля (продаж) готівкової та безготівкової іноземної валюти, поточні і строкові операції (на умовах «своп», «форвард», «опціон» та ін.), за якими виникають вимоги та зобов'язання в іноземних валютах, незалежно від способів і форм розрахунків за ними;

2. Купівля (продаж) основних засобів і товарно-матеріальних цінностей за іноземну валюту;

3. Одержання (сплата) іноземної валюти у вигляді доходів або витрат;

4. Надходження коштів в іноземній валюті до статутного фонду за умови, що банк несе зобов'язання перед засновниками-нерезидентами в іноземній валюті;

5. Погашення банком безнадійної заборгованості в іноземній валюті;

6. Інші обмінні операції з іноземною валютою (виникнення вимог в одній валюті у разі розрахунків за ними в іншій валюті, що приводять до зміни активів за незмінності пасивів, і навпаки).

Загальна величина відкритої валютної позиції банку дорівнює сумі абсолютних величин довгої та короткої відкритих валютних позицій банку з кожної іноземної валюти. Кожна відкрита валютна позиція щодня переоцінюється та може показати як збитки, так і прибуток, але це – валютний ризик, тобто при зміні курсу валюти можна зазнати значних втрат.

В Україні переоцінювання відкритих валютних позицій проводиться за курсом Національного банку до іноземних валют. Для запобігання валютному ризику для комерційних банків України НБУ встановлює нормативи відкритої позиції.

Управління валютною позицією комерційного банку здійснюється за нормативами та у порядку, передбаченому Інструкцією «Про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків» №10, затвердженою постановою Правління НБУ України в 1998 році.

Відповідно до неї НБУ України встановлює для уповноважених банків чотири нормативи відкритих валютних позицій:

H15, H16, H17, H18.

Норматив загальної відкритої валютної позиції банку (H15) розраховується як співвідношення загальної величини відкритої валютної позиції банку (**Vn**) до капіталу банку (**K**):

$$H15 = Vn / K \times 100\%$$

Норматив довгої (короткої) відкритої валютної позиції у вільно конвертованій валюті (H16) розраховується як відношення суми відкритої валютної позиції у ВКВ у гривневому еквіваленті (**Vin**) до капіталу банку (**K**):

$$H16 = Vin / K \times 100\%$$

Норматив довгої (короткої) відкритої валютної позиції в неконвертованій валюті (H17) розраховується як співвідношення довгої (короткої) відкритої валютної позиції в неконвертованій валюті у гривневому еквіваленті (**Vn**) до капіталу банку (**K**):

$$H17 = Vn / K \times 100\%$$

Норматив довгої (короткої) відкритої валютної позиції в усіх банківських металах (H18) визначається як співвідношення довгої (короткої) відкритої валютної позиції в усіх банківських металах у гривневому еквіваленті (**Vm**) до капіталу банку (**K**):

$$H18 = Vm / K \times 100\%$$

Постановою Правління НБУ від 12 жовтня 2003р. №105 «Про встановлення нових значень (лімітів) відкритої валютної позиції банку» з 2 квітня 2003р. встановлені такі значення (ліміти) відкритої валютної позиції банку:

- ліміт загальної відкритої валютної позиції – не більше 30%;
- ліміт довгої відкритої валютної позиції банку у вільно конвертованій валюті – не більше 27%;
- ліміт короткої відкритої валютної позиції банку у вільно конвертованій валюті – не більше 5%;
- ліміт довгої (короткої) відкритої валютної позиції банку в неконвертованій валюті – не більше 3%;
- ліміт довгої (короткої) відкритої валютної позиції банку в усіх банківських металах – не більше 5%.

У цьому разі встановлюється обмеження ризику окремо для довгої відкритої валютної позиції та короткої відкритої валютної позиції банку:

- загальна довга відкрита валютна позиція (Н15) має бути не більше ніж 20 відсотків;
- загальна коротка відкрита валютна позиція (Н15) має бути не більше ніж 10 відсотків.

Тема 6. Банківська гарантія в міжнародних кредитних розрахунках

6.1. Термінові валютні операції: форвардні валютні угоди

Міжнародна торгівля завжди пов'язана з валютним ризиком, адже в кожній угоді беруть участь контрагенти з різних країн і принаймні одна зі сторін змушена проводити розрахунки в іноземній валюті. Тому будь-яка зовнішньоторговельна угода є джерелом валютного ризику для експортера або імпортера (або для обох сторін, якщо валюта контракту не є національною валютою жодного з партнерів).

Термінова торгівля в останні роки є найважливішим сегментом розвитку фінансових ринків.

Термінові угоди – конверсійні угоди, з поставкою обумовленої суми іноземної валюти у визначений угодою строк після її укладання за курсом, зафіксованим на момент її укладення.

З переходом України до ринкової економіки поширенню термінової торгівлі сприяє ряд **факторів**:

По-перше, ринок термінових контрактів дозволяє виробникам і споживачам різноманітної продукції уникнути або зменшити ціновий ризик при реалізації або набутті товару;

По-друге, ринок термінових контрактів дозволяє експортерам і імпортерам уникнути або зменшити ризик при модифікації валютних курсів. Велику роль в збільшенні активності на цьому ринку повинні зіграти і іноземні інвестори, зацікавлені в вкладеннях в українські фінансові інструменти і хеджуванні курсу гривні до іноземних валют з метою репатріації прибутку;

По-третє, ринок термінових контрактів служить одним з механізмів, що стабілізують саме функціонування ринкової економіки, в тому числі її фінансового сектора, бо дозволяє власникам фінансових активів застрахувати ризик падіння їх курсової вартості, а позичальникам і кредиторам – ризик модифікації відсоткової ставки.

Форвардні угоди є однією з перших форм термінового контракту, що виникли як реакція на значну мінливість цін. Ринок форвардних валютних контрактів є невід'ємною складовою валютного ринку від початку 80-х років. Уперше форвардні угоди почали використовувати лондонські банки в міжбанківських операціях із євровалютами.

Фірми можуть використовувати форвардні контракти, коли чітко відомі терміни та розміри майбутніх надходжень валюти з-за кордону. Якщо, наприклад, головна компанія очікує переказ прибутку від свого філіалу в іноземній валюті через 3 місяці, то вона не дочекавшись закінчення цього терміну, може звернутися у банк і укласти форвардний контракт на поставку певної суми у іноземній валюті за терміновим курсом. У цьому випадку фірма застрахує себе від можливих втрат, які зв'язані з несприятливими змінами курсу даної валюти.

Форвардна валютна угода – негайний нерозривний та обов'язковий контракт між банком і його клієнтом (або іншим банком) на купівлю або продаж визначеної кількості зазначеної іноземної валюти за курсом обміну, зафіксованим під час укладання угоди, для виконання (тобто поставка валюти та її оплати) в майбутньому.

Основою форвардної угоди є договір купівлі-продажу іноземної валюти протягом певного періоду або на визначену дату в майбутньому за обмінним курсом, обумовленим на дату укладання угоди. Термін форвардних угод стандартизовані та, як правило, не перевищують 12 міс., найбільш поширеними є угоди на 1, 2, 3, 6, 9 та

12 міс. Форвардні угоди є *твердими*, тобто *обов'язковими*, і укладаються переважно з метою реальної купівлі або продажу валюти. Фінансовий зміст форвардної операції полягає в купівлі чи продажу однієї валюти в обмін на іншу, виходячи з інтересів покупця (продавця), з метою одержання прибутку чи запобігання збиткам.

Форвардні операції здійснюються не на біржі, а на банківському ринку у вигляді міжбанківських операцій.

Особливості форвардного контракту:

1. це договір, який має форму зобов'язання купити або продати певну кількість однієї валюти в обмін на іншу;
2. валютний курс фіксується в момент укладання форвардної угоди;

3. виконання контракту (поставка валюти) здійснюється в узгоджений час в майбутньому, тобто або на певну дату або між двома певними датами, залежно від умов контракту;

4. під час підписання угоди ніякі попередні платежі не здійснюються;

5. обсяги контрактів не стандартизовані.

Залежно від умов виконання форвардні контракти бувають двох **видів**:

□ **фіксована валютна угода аутрайт (outright)** – це контракт, який повинен бути виконаним на певну дату у майбутньому. Цей термін застосовують з метою уникнення плутанини в розумінні умов форвардної операції, якщо йдеться про одну просту форвардну операцію на відміну від складнішої комбінації, пов'язаної з одночасним здійсненням купівлі на умовах «спот» та продажем на умовах форвард. Наприклад, двомісячний форвардний фіксований контракт, укладений 1 вересня, необхідно виконати 1 листопада, тобто через 2 місяці.

□ **форвардна валютна угода опціон (option)** – за вибором клієнта може бути виконана:

□ у будь-який час, починаючи від дати укладання контракту до конкретної дати його виконання у майбутньому;

□ протягом періоду між двома конкретними датами.

При укладанні опціонних контрактів клієнт має певну можливість вибору дати виконання. Форвардний валютний опціонний контракт не дає клієнту права не виконувати його у визначений час. Це відрізняє його від чистих валютних опціонів.

Хеджування ризику зміни ціни активу протягом форвардного періоду є основною метою форвардних угод, хоч іноді вони укладаються у сподіванні на отримання значних прибутків спекулятивного характеру внаслідок сприятливого розвитку кон'юнктури ринку. Процедура попереднього визначення та фіксації ціни активу дає змогу обом учасникам стати залежними від ризику, але не дозволяє продавцеві отримати переваги від підвищення ціни, а покупцеві – від зниження ціни активу протягом форвардного періоду, що інколи змушує учасників ухилятися від виконання угоди. Оскільки форвардний контракт укладається поза біржею і не потрапляє під контроль з боку біржових органів нагляду (на відміну, наприклад, від ф'ючерських контрактів), відповідальність за його виконання цілком лежить на партнерах за угодою. Ризик невиконання зобов'язань, який є досить значним за форвардними контрактами, може бути знижений завдяки юридичному оформленню відповідальності сторін і передбачення штрафних санкцій при достроковому виході з угоди. Але навіть штрафні санкції не можуть зупинити або попередити

невиконання однією зі сторін своїх зобов'язань. Наприклад, у власника доларів США може виникнути спокуса не виконувати форвардний контракт, а продати долари на ринку за поточним курсом. Тоді він може отримати великий прибуток, навіть сплативши штрафні санкції.

6.2 Правила розрахунку форвардного курсу

Форвардний курс не є прогнозованим курсом «спот», а лише відображенням валютних курсів та процентних ставок на ринку на дату укладення форвардної угоди.

Специфікою форвардних операцій є те, що форвардні валютні курси на відміну від інших видів угод безпосередньо не фіксуються, а розраховуються. Форвардний курс складається з курсу «спот» та процентної різниці. Ця різниця – це різниця між доходом від валюти, що купується за курсом «спот» та вкладається на депозит на певний термін, та процентними витратами за валютою, що взято в позику та продано за курсом «спот».

Форвардний валютний курс розраховується на момент укладання угоди і складається з поточного курсу (спот-курс) і форвардної маржі, яка може виступати у вигляді премії або знижки (дисконту).

Якщо форвардний курс валюти *вищий* від поточного, для його визначення до спот-курсу додається *форвардна премія*.

Якщо форвардний курс валюти *нижчий* від поточного, він визначається відніманням від значення спот-курсу *форвардної знижки* (дисконту).

Правила обчислення форвардного курсу аутрайт для угод з датою валютування до курсу «спот»

□ якщо форвардні пункти зростають зліва направо (на інформаційному дилінговому екрані), тобто котирування *bid* менше за котирування *offer*, то для розрахунку курсу аутрайт для дати валютування далі, ніж «спот», форвардні пункти додаються до курсу «спот»;

□ якщо форвардні пункти зменшуються зліва направо, тобто котирування *bid* більше за котирування *offer*, то для обчислення курсу «аутрайт» для дати валютування далі, ніж «спот», форвардні пункти віднімаються від курсу «спот».

Перелічені вище правила розрахунку форвардного курсу «аутрайт» діють для форвардних строків (більших за «спот»).

Курси «форвард» відрізняються від курсів «спот» значно більшим абсолютним значенням показника маржі – різниці між курсом продажу та курсом купівлі бо форвардні операції одночасно є також

формою страхування ризиків. Чим триваліший форвардний період, тим вищим буде рівень валютного ризику, а отже, більшим буде і розмір форвардної маржі. Головним чинником, який формує динаміку та рівень форвардного курсу є різниця відсоткових ставок за міжбанківськими кредитами й депозитами у відповідних валютах.

Загальне **правило динаміки форвардного валютного курсу** (*правило «великого пальця»*): форвардний курс перевищує «спот-курс» настільки, наскільки банківські депозитні ставки з валюти, котирування якої здійснюється, нижче ніж із контрагентної валюти.

Якщо форвардний курс валюти вищий від поточного, для його визначення до «спот-курсу» додається *форвардна премія (pt)*.

Якщо форвардний курс валюти нижчий від поточного, він визначається відніманням від значення «спот-курсу» форвардної знижки (*дисконту*) (*dis*).

Дата валютування форвардних угод

Пряма (*straight dates* або *flat dates*) – стандартні періоди 1, 2, 3, 6 місяців, 1 рік. Якщо при укладанні форвардної угоди outright визначаються стандартні терміни, а дата спот припадає на останній день місяця, тоді для визначення дати валютування діє правило останньої дати місяця (*end of month rule*).

Коротка дата (*short dates*) – до одного місяця (1 день, 1 тиждень, 2 тижні).

Ламана дата (*broken dates*) – дата валютування не збігається зі стандартними термінами.

Курс аутрайт – невідкладний курс, в якому враховані премія чи знижка. У разі наявності премії валюта на строк дорожча, ніж готівковий курс, за наявності знижки – дешевша. Якщо є значення премії і дисконту, можна розрахувати курс аутрайт.

Форвардні пункти – це абсолютні пункти даного валютного курсу (в одиницях валюти котирування), на які коригується курс спот при проведенні форвардних операцій.

Курс аутрайт на купівлю чи продаж валюти можна визначити:

$$Kф. куп = Kс.куп + П(-Д),$$

де *Kс.куп* – «спот-курс» на купівлю валюти;

П – премія; Д – дисконт.

$$Kф. прод = Kс.прод + П(-Д),$$

Kс.прод – «спот-курс» на продаж валюти.

Для розрахунку *форвардних крос-курсів* застосовують ті ж правила, що й для знаходження крос-курсів «спот», тобто необхідно перемножити або розділити доларові форвардні курси валют.

На практиці трапляється й так, що платіж за зовнішньоторговельною операцією, що лежить в основі укладення форвардної угоди, відмінюється або, що трапляється частіше, переноситься на пізніший термін (наприклад, якщо експортер затримав поставку). Якщо клієнт не може виконати своїх зобов'язань за форвардною угодою, то він має закрити цю угоду на ринку «спот»

Закриття форвардного валютного контракту – ситуація, коли одна із сторін контракту або не може, або не бажає виконати свої зобов'язання за цим контрактом. Закриття форвардного контракту може бути повним або частковим.

Повне закриття існує, коли клієнт виявляє, що:

а) він не може отримати іноземну валюту, яку він за контрактом повинен продати банку;

б) йому більше не потрібна іноземна валюта, яку він за контрактом повинен купити у банку.

Часткове закриття банк здійснює, коли клієнт виявляє, що:

а) він не може отримати повну суму іноземної валюти, яку він за контрактом повинен продати банку;

б) йому більше не потрібна вся іноземна валюта, яку він за контрактом повинен купити у банку.

Форвардне покриття можливе на період аж до п'яти років і навіть на триваліший період, але курси продажу та купівлі звичайно котируються на:

а) один місяць;

б) два місяці;

в) три місяці;

г) шість місяців;

д) дванадцять місяців.

Правила випуску форвардних контрактів в Україні

Метою форвардних валютних контрактів є *мінімізація ризиків* зумовлених змінами курсів валют на ринку. Рівень ризику за форвардними валютними контрактами становить різницю між курсом валюти за форвардними валютними контрактом та ринковим спот-курсом на дату розрахунків за цим контрактом.

Форвардні валютні контракти укладаються на первинному ринку за стандартною формою, що відповідає чинному законодавству України.

Покупцями і продавцями форвардних валютних контрактів можуть бути банки-резиденти та банки-нерезиденти України.

Первинним продажем форвардного валютного контракту вважається така угода купівлі-продажу контракту, який не передусе інший форвардний контракт, однією із сторін якого виступав покупець (продавець) цього контракту, а його предмет (сума іноземної валюти, дата поставки та здійснення платежу) збігаються з цим форвардним контрактом.

За умови первинного продажу форвардного валютного контракту підлягають заповненню такі реквізити:

- номер контракту;
- місце та дата укладання;
- офіційні назви та реквізити сторін;
- вид та сума валюти, що є предметом укладання контракту;
- процентні ставки та курс валюти контракту;
- дати платежу та поставки валюти;
- інші реквізити, що визнають права і відповідальність сторін.

Зміни та доповнення до форвардного валютного контракту оформлюється у письмовій формі і з моменту підписання є невід'ємною частиною цього форвардного контракту.

Правила обігу форвардних контрактів в Україні

Продаж (передача) зобов'язань за форвардним контрактом іншим особам здійснюється **продавцем лише за умови згоди покупця** форвардного контракту у будь-який час до закінчення строку дії (ліквідації) форвардного контракту.

Продаж (передача) зобов'язань за форвардним контрактом іншим особам, включаючи продавця такого форвардного контракту, може бути здійснена покупцем без погодження з іншими сторонами у будь-який час до закінчення строку дії (ліквідації) форвардного контракту.

Зміни до форвардного валютного контракту вносяться покупцем чи продавцем контракту у разі згоди на це обох сторін контракту. У змінах до форвардного вказуються:

□ номер та дата укладання контракту, до якого вносяться зміни:

- порядковий номер та дата внесення змін до контракту;
- реквізити і назва попереднього покупця (продавця) форвардного контракту та особи, яка набуває його повноважень;
- ціна продажу форвардного контракту;
- умови реалізації форвардного контракту;
- дата поставки;

- строк здійснення платежу.

Розірвання угоди по форвардному контракту здійснюється за відмови від зазначеної угоди однієї із сторін і згоди іншої сторони, або у випадках, передбачених чинним законодавством України.

Тема 7. Банківське фінансування зовнішньоторговельних умов

7.1 Визначення та типи валютного опціону

В останні роки значного поширення набули операції з опціонами.

Опціонні угоди – двостороння угода про передачу прав (для покупця) і зобов'язань (для продавця) купити чи продати визначений актив за фіксованим курсом в узгоджену дату або термін.

Предметом опціону можуть бути як матеріальні активи, так і фінансові: *акції, фондові індекси, облігації, валюти, валютні ф'ючерси та ін.*

Валютний опціон – двостороння угода про передачу прав (для покупця) і зобов'язань (для продавця) купити чи продати визначену суму іноземної валюти за фіксованим курсом в узгоджену дату або термін.

Опціони «колл» використовують переважно:

- з метою хеджування короткої валютної позиції;
- в разі, коли валютний курс має стійку тенденцію до підвищення;
- для перепродажу з метою одержання прибутку.

Опціони «пут» використовують переважно:

- з метою хеджування довгої валютної позиції;
- тоді, коли валютний курс має стійку тенденцію до зниження;
- з метою хеджування очікуваних надходжень і продажу валюти.

Ціна, яку платить покупець опціону його продавцеві за право виконання опціонного контракту, називається **премією опціону**.

Вартість купівлі опціону (премія) визначається як відсоток від суми опціонної угоди або як абсолютна сума за одиницю валюти і сплачується під час продажу опціону задовго до завершення опціонної угоди незалежно від того, буде вона взагалі здійснена чи ні. Премія є договірною величиною і залежить від обсягів купівлі-продажу валют, виду валют, поточного валютного курсу та ціни виконання опціону. Опціон вигідніше використовувати у тому випадку, коли коливання валютних курсів перевищують розмір сплаченої премії. Але, якщо сума

премії дуже велика, покупцю доцільно виконати опціон, щоб мінімізувати валютні ризики.

Датою закінчення опціону називають дату, на яку опціон може бути виконаний, проданий або куплений, а **ціною виконання** – ціну, за якою відбувається поставка базового активу.

Опціонний курс – ціна, за якою можна купити (*call*) чи продати (*put*) об'єкт опціонної угоди, тобто валюту (*strike price*). Наприклад, якщо підприємство, купивши «пут» за гривні, отримує продати відповідну суму в американських доларах в обмін на гривню, то це доларовий «пут».

Якщо дві сторони уклали опціонний контракт, то певною мірою у привілейованому становищі перебуває все ж таки покупець. Якщо покупець опціону «колл» вирішує виконати його, то продавець повинен продати валюту. Аналогічно, якщо покупець опціону вирішує виконати його, продавець повинен придбати цю валюту. Таким чином, рішення з приводу виконання або невиконання опціону залишається за покупцем, який виконує опціон, якщо це йому вигідно, або не виконує, якщо невигідно. За цю перевагу покупець сплачує продавцеві *премію*, яка залежить від тривалості опціону, різниці курсів при укладенні угоди та обумовлених у даній операції.

Премію можна розглядати як страхову, що забезпечує покупцю опціону захист від несприятливих змін курсу, а продавцю – компенсація за втрати від таких коливань. Адже, якщо для покупця валюти сприятливим є зниження курсу, то для продавця вигіднішим є його зростання. Якщо опціон виконано, продавець опціону «колл» повинен продати валюту власникові опціону, а продавець опціону «пут» має купити валюту у власника опціону. Це є обов'язковою умовою виконання опціону (здійснення опціонної угоди).

Премія – ціна опціонної угоди.

Вартість купівлі опціону (премія) визначається як відсоток від суми опціонної угоди або як абсолютна сума за одиницю валюти і сплачується під час продажу опціону задовго до завершення опціонної угоди незалежно від того, буде вона взагалі здійснена чи ні.

Стилі опціонів

Європейський стиль означає, що опціон може бути виконаний тільки в останній день опціонного періоду (*на фіксовану дату*). Для цього стилю не існує додаткових варіантів вибору, оскільки ціна і дата виконання зафіксовані заздалегідь.

Американський стиль означає, що опціон може бути виконаний в *будь-який момент* протягом всього опціонного періоду.

Практичне застосування опціонних угод в Україні базується на використанні «європейського» стилю.

Якщо на день виконання опціону спот-курс буде нижчим за ціну виконання, вигідно здійснити опціон «*пут*», в якщо поточний курс перевищує ціну виконання – «*колл*».

Якщо опціон завершено, прибуток (збитки) визначають як різницю між ціною виконання та поточним курсом проданої або купленої валюти мінус премія. Для біржових опціонів ціна виконання визначається опціонною біржею на день закінчення дії опціону.

Загальним правилом визначення доцільності реалізації опціонного контракту є зіставлення ціни виконання опціону з поточним валютним курсом на день виконання. У цьому аспекті виділяють:

1) *виграшні опціони*:

опціони *put* із ціною виконання, вищою за поточний валютний курс;

опціон *call* із ціною виконання, нижчою за поточний валютний курс;

2) *нульові опціони*:

опціони *put* і *call* з однаковими ціною виконання та поточним валютним курсом;

3) *програшні опціони*:

опціони *put* із ціною виконання, нижчою за поточний валютний курс;

опціони *call* із ціною виконання, вищою за поточний валютний курс.

Недоліки валютних опціонів: їх вартість;

необхідність попередньої оплати;

відсутність обігу позабіржових опціонів;

опціони неможливо отримати для всіх валют, хоча поза біржові опціони доступні для будь-якої конвертованої валюти.

Перевагами використання опціонів є те, що власник опціону може уникнути значних збитків від ризиків змін валютних курсів заздалегідь зафіксувавши прийнятий для себе рівень обмінних курсів. Якщо таких різких коливань обмінних курсів на буде, а курси валют залишаються стабільними, власник опціону може відмовитися від його виконання, а його максимальні витрати в такому разі становитимуть лише суму, що дорівнює премії. Це й буде платою за страхування валютного ризику.

Основні **відмінні риси валютних опціонів** від звичайних *форвардних контрактів*:

- покупець (власник) опціону не зобов'язаний виконувати опціонний контракт;
- власник опціону сплачує продавцю опціону в момент придбання опціонного контракту визначену вартість опціону (премію);
- виконання опціону може бути здійснено протягом усього опціонного періоду, визначеного контрактом; □ прибутком від продажу опціону виступає його вартість, яку продавець одержує відразу після укладення опціонного контракту.

7.2 Порядок здійснення та можливості застосування термінових валютних ф'ючерсів

Торгівля валютними ф'ючерсами є своєрідною строковою валютною операцією, пов'язаною з хеджуванням валютних ризиків.

Ф'ючерсна угода – це стандартний документ, який засвідчує зобов'язання придбати (продати) кошти у визначений час і на визначених умовах у майбутньому, з фіксацією цін на момент виконання зобов'язань сторонами контракту.

Ця угода здійснюється на підставі підписання ф'ючерсного контракту або ф'ючерса за такою формою:

Фінансовий ф'ючерс – це контракт на купівлю або продаж того або іншого фінансового інструменту за своєчасно узгодженою ціною протягом певного місяця у майбутньому (в певний день цього місяця

Особливості фінансових ф'ючерсів:

□ фінансові ф'ючерси торгуються тільки централізовано на біржах з дотриманням умов певних правил, шляхом відкритої пропозиції цін голосом;

□ контракти надзвичайно стандартизовані, торгівля здійснюється на конкретні певні інструменти з поставкою в конкретні певні місяці;

□ фактична поставка фінансових інструментів здійснюється через розрахункову палату, що гарантує виконання зобов'язань з контракту всіма сторонами;

□ реальної поставки фінансових інструментів з фінансових ф'ючерсів, як правило, не відбувається;

□ термінові фінансові угоди мають бути високоліквідними, бо інакше ф'ючерс перестає існувати;

□ витрати на здійснення торгівлі ф'ючерсами відносно невеликі (торговці ф'ючерсами повинні виплатити грошову маржу дилерам біржі, щоб гарантувати виконання ф'ючерсних зобов'язань).

Валютні ф'ючерси – це строкові операції з купівлі та продажу стандартизованої суми іноземної валюти за узгодженим курсом.

Учасники ф'ючерсної угоди одержують право і зобов'язання конвертувати обумовлену стандартизовану суму певної валюти в іншу валюту в установлені терміни в майбутньому за курсом, визначеним на момент укладення угоди.

Відповідно до такої угоди її учасники одержують і право, й зобов'язання обміняти обумовлену стандартизовану суму певної валюти на іншу в установлені терміни в майбутньому за курсами, визначеними на момент укладення угоди. Ф'ючерсний контракт може перепродаватися покупцем, тобто переходити від одного покупця до іншого аж до вказаної дати виконання. Тому під час торгівлі ф'ючерсами важливо:

- передбачати зміну курсу валюти в майбутньому порівняно з датою її купівлі;

- постійно стежити за зміною курсу протягом усього строку дії ф'ючерса та, вловивши небажана тенденцію, своєчасно звільнитися від контракту.

Особливості ф'ючерсних угод:

- будь-яка сторона ф'ючерсного контракту має право відмовитися від його виконання виключно за наявності згоди іншої сторони контракту;

- покупець ф'ючерсного контракту має право продати такий контракт протягом строку його дії іншим особам без погодження умов такого продажу з продавцем контракту;

- стандартизована форма валютних контрактів зі спеціально обумовленою сумою валюти та стандартизованими датами валютування;

- правила випуску та обігу валютних деривативів поширюються також на ф'ючерсні валютні контракти;

- торгівля ф'ючерсами здійснюється тільки на біржовому ринку.

Основні **цілі** ф'ючерсних угод:

- 1) дають змогу інвесторам застрахуватися від несприятливих змін цін на ринку «спот» у майбутньому (**операції хедерів**);

- 2) дозволяють **спекулянтам** відкривати позиції на великі суми під незначне забезпечення. Чим значніше коливаються ціни на фінансові інструменти, які покладені в основу ф'ючерсного контракту, тим більший обсяг попиту на ці ф'ючерси з боку хеджерів.

Спекуляції на ф'ючерсному ринку поділяють на **три типи**:

1) **арбітраж** – отримання прибутку з практично нульовим ризиком за рахунок тимчасового порушення рівноваги цін між ринком «спот» і ф'ючерсів;

2) **торгівля спредами** – отримання прибутку за рахунок зміни різниці цін між різними ф'ючерсними контрактами;

3) **відкриття позицій** – купівля або продаж ф'ючерсних контрактів з метою отримання прибутку від абсолютної зміни рівня відсоткових ставок або валютних курсів.

Ф'ючерсні контракти, в основі яких є різні види базових активів, мають свої (теоретичні) особливості в ціноутворенні. Але загальним є те, що котирування ф'ючерсного контракту вище від поточної ціни базового активу називають терміном *контанго*, а котирування нижче ціни базового активу – *беквардейшн*.

Вартість валютних ф'ючерсів оцінюють виходячи з принципу паритету валютних курсів і процентних ставок.

Механізм торгівлі ф'ючерсами

Ефективність ф'ючерсних контрактів полягає у тому, щоб купувати контракти за більш низькою ціною, а продавати – за більш високою ціною.

Клієнт, який бажає купити або продати валюту, звертається до брокера біржі та укладає з ним договір доручення про брокерське обслуговування.

При здійсненні угод з ф'ючерсними контрактами клієнт може залишати різноманітні види замовлень на угоду (що називаються ордерами). Існує велике число різноманітних видів ордерів.

Для гарантії виконання взятих на себе зобов'язань з учасників угоди біржа бере заставу – певну суму від розміру ф'ючерсного контракту. Розмір застави коливається від 10 до 20%.

Наявність застави означає, учасник відкриває позицію, яка має поточну і розрахункову ціни.

Поточною ціною позиції є ціна її відкриття, якщо вона відкрита у поточний торговий день, або ціна останнього перерахунку ціни відкритої позиції, якщо вона відкрита в попередні торгові дні.

Розрахункова ціна позиції – це вартість ф'ючерса на кінець торговельної сесії, що визначається котирувальною комісією.

Застава (депозит) повертається клієнту у разі виграшу після купівлі або продажу валюти, тобто після виконання своїх зобов'язань, або в разі укладення нової угоди з протилежної сторони, тобто закриття позиції.

У разі програшу клієнту повертається різниця між заставою та збитком. Якщо витрати перевищують заставу, клієнт повинен її погасити. Виграшем або програшем учасника угоди є *маржа* від угоди.

Якщо витрати перевищують заставу, клієнт повинен її погасити. Заставні кошти клієнта можуть бути реалізовані, якщо закінчився строк дії заставних коштів; втрати клієнта перевищують встановлений процент від ціни заставних коштів (наприклад, 40%); виникає загроза різкого знецінення заставних коштів.

Заставні кошти реалізуються за ринковим курсом, про що складається акт за підписом посадової особи біржі. Отриманні від реалізації застави кошти надходять на особистий рахунок клієнта за мінусом накладних затрат біржі. Клієнта повідомляють про можливість реалізації заставних коштів не менш як за два дні.

Кількість відкритих позицій кожного учасника торгів дорівнює абсолютній величині різниці між числом проданих і куплених ним ф'ючерсних контрактів. Виграшем або програшем учасника угоди є маржа від угоди.

Курс валюти на день виконання ф'ючерсного контракту на біржі приймається той, який котирується в цей день на Українській або Кримській міжбанківській валютній біржі. При відкритті позицій маржа кожного учасника ф'ючерсних торгів дорівнює різниці між цінами контрактів в угоді, де він був продавцем, та в угоді, де він був покупцем.

Маржа нараховується і в тому разі, якщо учасник ф'ючерсних торгів не здійснив угод на поточній торговій сесії, але мав відкриття позиції на її початок.

Маржа – це різниця між курсами валют на день відкриття і закриття позиції або на день виконання контракту.

Загальним правилом купівлі-продажу ф'ючерсів є зіставлення поточної ціни ф'ючерсу Цф та ціни рівноваги Цр.

Якщо $Цф > Цр$, то слід очікувати зниження ринкової ціни і збільшення обсягів продажу ф'ючерсів.

Якщо $Цф < Цр$, ринкова ціна почне поступово підвищуватися і можна очікувати збільшення обсягів купівлі ф'ючерсів і продажу валюти за поточним курсом.

Ринок ф'ючерсних контрактів має **переваги**:

- управління ризиками шляхом хеджування;
- «прозорість» цін.

Хеджери використовують ф'ючерсні контракти для перекладання небажаного для них цінового ризику на інших, звичайних спекулянтів,

які приймають на себе цей ризик з метою одержання прибутку. Якщо б ф'ючерсних ринків не існувало, то ціновим ризиком неможливо було б ефективно управляти.

«Прозорість» цін означає, що ринок спроможний виявляти істинні рівноважні ціни. На ринку ф'ючерсних контрактів здійснюється централізована торгівля, де інформація про попит і пропозицію на даний товар доступній усім учасникам ринку, що діють на основі цієї інформації і, таким чином, сприяють досягненню рівноважних цін на даний товар.

Оскільки форвардні контракти укладаються на міжбанківському валютному ринку, а не на валютній біржі, то вони не мають зовнішнього гаранта (біржу) та відповідальність за виконання зобов'язань лежить на сторонах угоди.

За форвардними контрактами прибутки та збитки розраховуються наприкінці строку дії контракту, а за ф'ючерсними контрактами – щодня.

Визначення різниці між опціонами та ф'ючерсами.

Покупець (продавець) ф'ючерса зобов'язується сплатити і отримати (*отримати оплату і поставити*) той чи інший товар у майбутньому за раніше узгодженою ціною.

Власник же опціону має право, а не зобов'язання, купити або продати (*залежно від типу опціону*) ту чи іншу кількість фінансових інструментів у визначений час або до визначеного часу в майбутньому. Якщо покупець бажає використати свій опціон, то продавець зобов'язаний виконати його. Для отримання цього права покупець опціону сплачує премію.

Таким чином, купивши ф'ючерсний контракт, покупець повністю несе ризик несприятливої для нього зміни ціни з необмеженими збитками. У випадку з опціонами, якщо ціна товару змінилася у несприятливий для покупця бік, то його ризик обмежений тільки сплаченою ним премією.

Опціони торгуються як на біржі, так і на позабіржовому ринку.

Тема 8. Валютний ринок та валютні операції

8.1 «Своп» як фінансовий інструмент управління активами і пасивами банку

Різновидом валютних операцій, які поєднують поточні і строкові операції, є угоди «своп» (swap).

«Своп» – це валютна операція, яка поєднує купівлю-продаж двох валют на умовах негайної поставки з одночасною контругодою на відповідний термін з тими самими валютами. При цьому домовляються про зустрічні платежі два партнери (банки).

За операціями «своп» поточна операція здійснюється за курсом «спот», який у зустрічній угоді (строковій) коригується з урахуванням премії або дисконту, залежно від руху валютного курсу. При цьому клієнт має економію на маржі – різниці між курсами продавця і покупця за поточною угодою. Операції «своп» вигідні для банків: вони не створюють відкритої позиції (купівля покривається продажем), тимчасово забезпечують необхідною валютою без ризику, який пов'язаний зі зміною її курсу.

Операція «своп» може проводитися з одним контрагентом, тобто обидві конверсійні операції здійснюються з тим самим банком. Однак можна називати «свопом» комбінацію двох протилежних конверсійних угод із різними датами валютування на однакову суму, укладених із різними контрагентами.

Основні умови здійснення «свопових» контрактів:

- фіксація валютного курсу на майбутній період;
- забезпечення зустрічних грошових потоків.

Валютні «свопи» поділяють на **«свопи» з фіксованими ставками** та **свопи з плаваючими ставками (процентні свопи):**

□ **«свопи» з фіксованими ставками**, що являють собою комбінацію конверсійних угод з різними датами валютування (більш відомі як валютні свопи (*currency swap*));

□ **«свопи» з плаваючими процентними ставками (процентні або валютно-процентні «свопи»)**, що являють собою обмін активами або зобов'язаннями (вираженими в одній або в різних валютах). Вони переважно використовуються на ринку капіталів.

«Своп» з фіксованими ставками валют може укладатися двома **способами:**

- як комбінація двох протилежних конверсійних угод на однакову суму з різними датами валютування;

- як дві зустрічні депозитні угоди на еквівалентні суми валют. Валютні «свопи» класифікують за кількома

ознаками:

1. За термінами укладення:

□ **простий «своп» (стандартний)** – перша конверсійна угода укладається на умовах «спот», а зустрічна операція – на умовах форвард (наприклад, «свопи» типу спот/тиждень (*spot/week*), спот/місяць (*spot/month*) і т. д.);

□ «своп» *форвард/форвард* – перша конверсійна угода укладається на умовах форвард, а зустрічна операція – теж на умовах форвард, але на більш тривалий термін;

□ «своп» *із датами валютування до «спота»* – перша конверсійна угода укладається з датою валютування до «спота», а зустрічна операція – на умовах «спот» («свопи» типу тому/некст (torn/next), тод/некст (tod/next) і тод/спот (tod/spot)).

2. За типом укладання:

□ «своп» *типу buy/sell (b/s)* – якщо в першій конверсійній операції валюта купується, а в зустрічній операції – продається;

□ «своп» *типу sell/buy (s/b)* – якщо в першій конверсійній операції валюта продається, а в зустрічній операції – купується.

Класичні «свопи» залежно від послідовності виконання операцій «спот» і «форвард» поділяються на:

□ *репорт* – це продаж валюти на умовах «спот» і одночасно купівля на умовах «форвард»;

□ *депорт* – купівля валюти на умовах «спот» і продаж на умовах «форвард».

Операція, коли купівля (продаж) валюти здійснюється на основі двох угод за курсом аутрайт, називається *форвард-форвард*, або ***форвардний «своп»***.

Як правило, «свопи» укладаються на термін до 1 року.

8.2 Котирування валютного «свопу»

Котируються «свопи» так само, як і фовардні угоди, – форвардні пункти є котируванням і свопу, і форвардної операції для даного періоду (звідси їх друга назва: «своп-пункти» – (*swap points, swap rate*)). Тому при котируванні «свопу» досить зазначити тільки форвардні («своп») пункти для відповідного періоду у вигляді двостороннього котирування. На ринку операцій «своп» теж використовується термін «спред». Розмір спреду залежить від тих самих умов, що й при конверсійних операціях. Ринок «свопів» дуже поширений у міжнародній практиці, там теж існують попит та пропозиція, але котирування змінюється не так часто, як на ринку конверсійних операцій.

Для *класичних угод «своп» (репорт і депорт)* застосовуються два валютні курси – «спот» і «аутрайт». Останній визначається за стандартною методикою: курс «спот» плюс (мінус) форвардна маржа (премія або дисконт).

Оскільки *стандартні угоди «своп»* містять дві угоди (одна – «спот», інша – «аутрайт»), що укладаються одночасно з одним банком-контрагентом, то в своїх курсах вони мають спільний курс «спот». Один курс «спот» використовується у першій конверсійній операції з датою валютування «спот», інший – з метою отримання курсу «аутрайт» для зворотної конверсії. Таким чином, різниця в курсах для двох угод спостерігається лише у форвардних пунктах на конкретний період.

Ці форвардні пункти і є котируванням «своп» для даного періоду. Тому при котируванні «свопу» достатньо прокотирувати тільки форвардні (своп) пункти для відповідного періоду у вигляді двостороннього котирування.

Короткі «свопи» котируються аналогічно стандартним «свопам» у вигляді форвардних пунктів для відповідних періодів («овернайт» o/n, «том-некст» t/n). При цьому курси угоди обчислюються відповідно до правил розрахунку курсу «аутрайт» для дати валютування до «споту»:

а) у разі зростаючих зліва направо форвардних пунктів (базова валюта котирується з премією) обмінний курс для першої угоди «свопу» (до «споту») має бути нижчим за валютний курс обміну для другої угоди (на «споті»);

б) у разі зменшення форвардних курсів зліва направо (базова валюта котирується з дисконтом) обмінний курс для першої угоди має бути нижчим, ніж для другої.

При цьому поточний валютний курс «спот» можна використовувати як для дати валютування (до «споту»), так і для дати закінчення «свопу» (безпосередньо на «споті»). Головне, щоб різниця двох курсів складала величину форвардних пунктів для відповідного періоду. Дата «спот» тут завжди буде форвардною (тобто віддаленішою датою).

Операції «своп» **використовуються** для:

здійснення комерційних угод, які дають змогу уникнути збитків при конвертації валют;

придбання банком необхідної валюти без ризику (на основі покриття контругодою) для забезпечення міжнародних розрахунків, диверсифікації валютних резервів;

взаємного міжбанківського кредитування в двох валютах

отримання можливості залучати кошти за фіксованою ставкою, коли доступ на ринок облігацій неможливий;

- залучення коштів за ставкою, нижчою за ту, яка у дійсний час склалася на ринку облігацій чи кредитному ринку;
- переструктурування портфеля зобов'язань без додаткового залучення нових коштів чи зміни структури балансу;
- переструктурування портфеля активів без додаткових вкладів;
- страхування банками активів і зобов'язань.

Угоди «своп» укладаються за тим самим алгоритмом, що й конверсійні та депозитні угоди. Оскільки угода аутрайт являє собою по суті звичайну конверсію з датою валютування іншою, ніж «спот», то різниця є тільки в формі запиту та котируваннях.

Ключовими словами для укладання угоди «своп» є: «*I buy and sell*» (я купую та продаю) або «*I sell and buy*» (я продаю та купую). На відміну від звичайної конверсійної угоди, тут використовуються два обмінні курси для двох конверсій, з яких перший курс належить до ближчої дати валютування, а другий – до форвардної, тобто віддаленішої дати.

Оскільки угода «своп» складається з двох конверсійних угод у зворотних напрямках, то платіжні інструкції для обох контрагентів включають вказування на банки-кореспонденти для рахунків ностро в обох валютах.

Варіанти анулювання угоди «своп»:

- викуп «свопу» – повний розрахунок за угодою або здійснення узгоджених компенсаційних виплат;
- резервування «свопу» шляхом укладення зворотної угоди «своп»;
- переуступка прав на основі підписання зобов'язань за «свопом», коли одна із сторін (за згодою іншої сторони) знаходить нового партнера і забезпечує його коштами для здійснення переданих зобов'язань з урахуванням зміни валютного курсу і процентних ставок упродовж періоду до завершення дії угоди «своп».

Укладення угод «своп» значно дешевше для маркет-тейкерів, ніж укладення форвардних контрактів у разі пролонгації валютної позиції. Керування активами та зобов'язаннями базується на використанні переваг, які окремі позичальники можуть одержати на різних валютних ринках. Так, згідно зі схемою угоди «своп» кожний позичальник має можливість одержати певну сумувалюти значно дешевше, ніж якби він брав кредит на валютному ринку.

Хеджування валютних ризиків за допомогою валютних «свопів» здійснюється через:

- фіксацію валютного курсу на майбутній період; - організацію зустрічних грошових потоків.

Угоди «своп» насамперед є міжбанківськими операціями і мають багато спільного з операціями форвард. На практиці операції «своп» використовуються значно частіше, ніж прості форвардні операції.

Переваги у використанні *угод «своп»* перед *форвардними угодами*:

- при здійсненні валютного «свопу» значно зменшується валютний ризик, оскільки він розподіляється між учасниками угоди – фіксується курс форвардної угоди, а позиція кожного з учасників угоди «своп» дорівнює нулю;

- використання «свопів» дає можливість забезпечити хеджування довгострокових операційних та економічних ризиків. Щодо руху фінансових потоків угоди «своп» можна розглядати як співвідношення короткої та довгої валютних позицій.

Тема 9. Депозитні валютні операції

9.1 Види операцій з фінансування та кредитування банками зовнішньої торгівлі

Кредитування зовнішньої торгівлі – важливий елемент економічного розвитку країни, оскільки кредит, поряд з якістю товару та його ціною, – важливий засіб конкурентної боротьби на світовому ринку. Кредит полегшує можливість збуту товару для експортера та придбання для імпортера.

Міжнародний кредит – це рух позичкового капіталу в сфері міжнародних економічних відносин, пов'язаний з наданням валютних і товарних ресурсів на умовах поверненості, терміновості і сплаті процентів. В якості кредиторів і позичальників виступають приватні підприємства (банки, фірми), державні заклади, уряди, міжнародні і регіональні валютно-кредитні і фінансові організації, а також юридичні і фізичні особи.

Джерелами міжнародного кредиту служать: тимчасово вивільнена у процесі кругообігу частина капіталу підприємства у грошовій формі; грошові нагромадження держави і приватного сектора, які мобілізуються банками.

Функціонування міжнародного кредиту базується на таких принципах як: поверненість; терміновість, яка забезпечує повернення кредиту у встановлені кредитною угодою терміни; платність; матеріальна забезпеченість, що проявляється в гарантії його

погашення; цільовий характер – визначення конкретних об'єктів позики.

Міжнародний кредит виконує низку важливих **функцій** у сфері зовнішньоекономічних зв'язків.

По-перше, він забезпечує перерозподіл фінансових та матеріальних ресурсів між країнами.

По-друге, посилює процес нагромадження в рамках усього світового господарства та забезпечує диференціаційний рух тимчасово вільних грошових коштів одних країн на фінансування капіталовкладень в інших.

По-третьє, прискорює процес реалізації у світовому масштабі, сприяє інтернаціоналізації виробництва процесу розширеного відтворення.

По-четверте, за допомогою міжнародного кредиту досягається економія витрат обігу в сфері міжнародних розрахунків шляхом розвитку і прискорення безготівкових платежів, заміни готівкового валютного обороту міжнародними кредитними операціями.

Умовами кредитування є:

- додержання вимог до базових елементів кредитування;
- дотримання принципів кредитування;
- збіг інтересів сторін кредитної операції;
- забезпечення комерційних інтересів банку;
- наявність можливостей у сторін операції для виконання своїх зобов'язань.

Кредиторами зовнішньоторговельних угод можуть бути банки, держава, експортери, імпортери, кредитно-фінансові організації

Фірмовим кредитом називається кредит, який надається підприємством (фірмою) однієї країни підприємству (фірмі) іншої країни Є три **різновиди** фірмового кредиту:

- *вексельний* – після укладення угоди експортер виставляє тратту на імпортера, який акцептує її у вказаний строк, проти товарних документів;

- *кредит за відкритим рахунком* – надається шляхом укладання угоди між експортером та імпортером, за якою постачальник записує на рахунок покупця як його борг вартість проданих і відвантажених товарів, а імпортер зобов'язується оплатити кредит у встановлений термін. Кредит по відкритому рахунку практикується при регулярних поставках товару з періодичним погашенням заборгованості;

□ *купівельний* – є формою кредитування експорту й одночасно засобом забезпечення зобов'язань імпортера, оскільки імпортер повинен прийняти замовлений товар. Імпортери видають аванс експортерам у розмірі 10-30% від вартості поставки.

Експортний кредит – кредит, що видається банком країни-експортера банку країни-імпортера (або безпосередньо імпортеру) для кредитування поставок машин, обладнання тощо. Ці кредити надаються в грошовій формі і мають зв'язаний характер, тобто позичальник зобов'язаний використати позичку винятково для закупівлі товару в країні кредитора.

Кредит покупки полягає в тому, що банк продавця кредитує не національного експортера, а іноземного покупця, тобто фірми-покупці одержують необхідні товари з оплатою рахунку постачальника за рахунок коштів кредитора і віднесенням заборгованості на покупця або його банк. Звичайно, такі кредити зв'язуються з придбанням товару і послуг у певної фірми.

Фінансовий кредит дозволяє закуповувати товар на будь-якому ринку і, отже, на максимально вигідних умовах. Зазвичай фінансовий кредит не зв'язаний з товарними поставками.

1. Укладання кредитної угоди.
2. Укладання контракту на постачання між продавцем та покупцем..
3. Продавець передає документи своєму банку.
4. Покупець здійснює авансові платежі.
5. Продавець відвантажує на адресу покупця товари.
6. Покупець погашає кредит + сплачує %.
7. Банк продавця здійснює контроль за використанням кредиту.

Акцептний кредит – кредит у формі акцепту тратт: експортер домовляється з імпортером, що платіж за товар буде проведений через банк шляхом акцепту останнім виставлених експортером тратт.

Термін *«акцептно-рамбурсний кредит»* застосовується в тих випадках, коли банки акцептують тратти, що виставляються на них іноземними комерційними фірмами. У цьому випадку в операцію по акцепту тратти включаються банки інших країн, які відіграють допоміжну роль і приймають на себе відповідальність перед банками-акцептантами за своєчасний переказ (рамбурсування) на їхні рахунки валютних коштів необхідних для оплати акцептованих тратт.

Рамбурс (фр. *rembourser*) у міжнародній торгівлі означає оплату купленого товару за посередництвом банку у формі акцепту банком тратт, виставлених експортером.

Акцептно-рамбурсний кредит – це документарний акцептний кредит, наданий експортеру яким-небудь банком при існуванні гарантії банку імпортера або третього банку проти надання визначених документів. При цьому кредитування може здійснюватися як з акредитивом, так і без нього.

Брокерські кредити – проміжна форма між фірмовими кредитами та банківськими. Брокери позичають кошти у банків, виступаючи при цьому у ролі посередників. У деяких випадках брокери надають гарантії за кредитами експортерам та імпортерам.

Урядові кредити надаються урядом однієї країни уряду іншої країни за рахунок державного бюджету. Вони переважно мають довгостроковий характер (10-15 років). Такі кредити, як правило, надаються у двосторонньому порядку.

Кредити міжнародних організацій, серед яких провідне місце займають МВФ, МБРР, сприяють збалансованому зростанню міжнародної торгівлі та подоланню валютних труднощів країн-учасниць, пов'язаних з дефіцитом їх платіжного балансу. МВФ та МБРР надають не лише стабілізаційні кредити, а й структурні (на здійснення програм, спрямованих на структурні реформи в економіці країни).

Змішані кредити – це спільне кредитування великих проектів кількома кредитними установами – як міжнародними, так і національними. Участь у таких проектах можуть брати державні та приватні установи.

Роловерні кредити – кредити, за яких процентна ставка впродовж усього терміну кредиту періодично (раз у квартал або півроку) коригується відповідно до існуючих на ринку процентних ставок по 3- і 6-місячних міжбанківських депозитах.

Основні форми:

- роловерні європозички;*
- відновні роловерні кредити;*
- роловер стенд-бай єврокредити* (роловерний кредит підтримки).

Роловерна система кредитування виконує важливу функцію трансформування короткострокових коштів у довгострокові.

Бланковий кредит видається під зобов'язання боржника погасити його у певний термін. Звичайно документом по цьому кредиту служить соло-вексель з одним підписом позичальника.

Різновиди бланкових кредитів:

- контокорент;*
- овердрафт.*

Контокорент – це єдиний рахунок, по якому проводяться всі операції банку з клієнтом, в тому числі і стосовно використання кредиту.

Овердрафт – надання права виставляти в межах певної суми платіжні доручення на даного клієнта банку понад залишок на його рахунку.

Кредитування експортно-імпорتنих операцій зумовлене особливостями виробництва, реалізації товарів та необхідністю одночасних великих капіталовкладень.

Пряме банківське кредитування можна розглядати як вигіднішу форму кредитування для імпортера, тому що ці кредити дають йому можливість вибрати експортера. У свою чергу, таке кредитування не позбавлене вигоди і для експортера, оскільки звільняє його від необхідності звертатися до банку з проханням урахувати чи придбати векселі.

Залежно від конкретних умов торговельної угоди використовують і різні **методи кредитування** експортно-імпорتنих операцій.

Кредитування зовнішньоторговельних угод є одним із головних чинників конкуренції. Можливість кредитування дуже часто стає вирішальним чинником при наданні замовлення. Інтереси експортера та імпортера протилежні. Якщо імпортер намагається отримати якомога більшу відстрочку платежу та гарантію поставки товару, то експортер бажає якнайшвидшої оплати. У зв'язку з цим необхідно складовою контракту є домовленість про взаємовигідні умови платежу. Визначення умов платежу є важливим з погляду потреби у кредитуванні зовнішньоторговельної угоди, а відображення інтересів у контракті експортера чи імпортера залежить від міцності їхніх позицій на ринку.

До платіжних умов, які є визначальними при **кредитуванні імпорту**, відносять:

- авансовий платіж;
- платіж на основі акредитива (з оплатою при пред'явленні);
- інкасо (документи проти платежу);
- платіж після отримання товару (при посередництві з відстрочкою платежу).

Кредитування експорту є необхідним, якщо використані такі умови платежу:

- платіж на основі акредитива (акредитив з відстрочкою);
- інкасо (документи проти акцепту);
- відстрочка платежу.

Таким чином, визначені у контракті умови платежу тісно взаємозв'язані з методами кредитування, оскільки саме з їх урахуванням і визначаються необхідність та можливість кредитування.

Якщо експортер постійно виписує векселі та чеки, які підлягають оплаті за кордоном, банк може запропонувати відкрити для нього *облікову кредитну лінію* на строк до одного року. Відповідно до цієї умови банк буде зобов'язаний ураховувати всі векселі, виписані клієнтом на іноземних покупців. Таким чином, клієнт негайно отримує платіж (кредит), проте банк залишає за собою право регресу у разі неплатежу чи неакцепту імпортером.

Одним із методів короткострокового кредитування експортера є акцептні кредитні лінії.

Акцептну кредитну лінію можна розглядати як угоду, відповідно до якої банк дає згоду акцептувати векселі, що виписані на нього експортером під забезпечення торговельними векселями на товари, що експортуються. Завдяки авторитету акцентуючого банку векселі зразу ж можна врахувати за низькою ставкою.

Якщо експортер регулярно та на великі суми отримує векселі або чеки від іноземних партнерів, доцільніше використовувати факторинг та форфейтинг, ніж постійно звертатися у банк із проханням про врахування чи акцепт векселів.

В Україні на фінансування експортно-імпортних операцій спеціалізується створений у 1991 році Укрексімбанк.

Проект розвитку експорту (ПРЕ) здійснюється Державним експортно-імпортним банком України (Укрексімбанком) спільно з МБРР.

Основними *напрямами* реалізації ПРЕ є:

- кредитування проектів розвитку експорту вітчизняних підприємств (на пільгових умовах);
- надання технічної допомоги (грантів) експортерам для створення та розвитку необхідної експортної інфраструктури, удосконалення зовнішньоекономічної діяльності, організаційного та функціонального розвитку експортного маркетингу, просування товарів та послуг на зовнішній ринок, підготовку та навчання фахівців, залучення консультантів.

Проекти розвитку експорту вітчизняних підприємств, які повинні бути безпосередніми виробниками товарів та послуг, фінансуються за рахунок кредитних коштів, наданих Укрексімбанку МБРР.

Фінансування здійснюється шляхом:

1. *Короткострокового кредитування* (на строк до 18 місяців) поповнення обігових коштів;

2. *Довгострокового кредитування* (на строк до 5 років) інвестиційних проектів.

Фінансування проекту розвитку експорту за рахунок кредитних коштів МБРР здійснюється шляхом оплати контрактів, укладених підприємством. Контракти повинні передбачати оплату товарів (робіт, послуг) по факту їх поставки (виконання, надання) або акредитивну форму розрахунків.

Контракти на суму:

□ яка перевищує 2 мільйони доларів США, повинні бути укладені за результатами проведення міжнародного тендеру;

□ від 0,5 до 5 мільйонів доларів США перед здійсненням платежів розглядаються Укрексімбанком та надаються МБРР.

Програма технічної допомоги експортерам є складовою частиною ПРЕ і надається у формі гранту (безвідплатної фінансової допомоги).

Обсяг технічної допомоги підприємству-експортерові не може перевищувати суми, еквівалентної 125 тисяч доларів США та надається шляхом оплати Укрексімбанком не більше, ніж 50% загальної вартості заходів, здійснених підприємством і спрямованих на розвиток його експортної діяльності.

9.2 Порівняльна характеристика нестандартних форм кредитування, їх переваги та недоліки

Значне розповсюдження отримали такі нестандартні форми кредитування зовнішній торгівлі, як факторинг, лізинг, форфейтинг та проектне фінансування.

Факторинг (від англ. *factor* агент, посередник) – комісійно-посередницька операція з передачі клієнтом банку права на стягнення боргів (без права зворотної вимоги до клієнта). За допомогою факторингу рефінансуються вимоги, строк платежу за якими не перевищує 360 днів. Ставка за факторинговий кредит на 2-4% вище офіційної облікової ставки.

Учасники факторингової операції:

1) суб'єкти – банк, факторингова компанія, спеціалізовані установи, які скуповують рахунки-фактури у своїх клієнтів;

2) клієнти – кредитор, постачальники товару, виконавці робіт та торгові фірми, що уклали угоди з банком чи факторинговою компанією;

3) позичальники – покупці товарів і послуг.

Етапи здійснення факторингової операції:

Перший етап. Підготовчий.

Отримання заявки від клієнта. Оцінка економічного та фінансового стану клієнта.

Другий етап. Оформлення факторингової угоди між банком та клієнтом.

Обов'язки банку: стягнення боргу та функції з його обслуговування; аналіз кредитоспроможності боржників; інкасація, облікові операції та ін.

Обов'язки клієнта: плата за факторингові послуги банку. Плата складається з: комісійних за послуги по обслуговуванню боргу в розмірі 1-2% загальної суми придбаних банком рахунків; позичкового процента, нарахованого на виданий аванс.

Третій етап. Відсилка всіх рахунків-фактур, виставлених на покупця.

Четвертий етап. Аналітичний.

Вивчення рахунків-фактур. Вивчення платоспроможності позичальників (триває від 24 годин до 2-3 днів).

П'ятий етап. Оплата рахунків.

Клієнт, що продав дебіторську заборгованість, отримує від банку аванс (готівкою, переказом, оплатою чека та ін.) в розмірі 80-90% суми боргу. Решту процентів – 10-20% банк утримує як компенсацію ризику до погашення боргу. Після погашення боргу банк повертає утримувану суму клієнтові.

Шостий етап. Оплата вимог.

Особливості здійснення факторингових операцій:

1. Придбання платіжних вимог до покупців у своїх клієнтів на умовах негайної виплати клієнту 80-90% вартості відфактурованих поставок.
2. Оплата у визначений термін іншої частини вартості з відрахуванням комісійних і процентів за кредит, незалежно від суми виручки, що надійшла від покупців. Платіж, який надходить потім від покупця, повністю зараховується на рахунок банку.

При кредитуванні зовнішньої торгівлі *експортний факторинг* як одна з альтернативних форм кредитування останнім часом набув вагомого значення. Він використовується переважно середніми торговельними підприємствами та виробниками, які серед своїх клієнтів мають постійних покупців. Експортний факторинг як

інструмент кредитування непридатний для експортних операцій з тривалою відстрочкою платежу.

Експортний факторинг вигідно використовувати за умови, що експортер має проблеми з грошовими потоками та здійснює торгівлю на умовах відкритого рахунку.

Переваги використання факторингу експортерами:

- запобігання втратам за безнадійними боргами;
- зменшення витрат на утримання бухгалтерського апарату;
- усунення валютних ризиків;
- розширення кола партнерів та отримання знижок;
- економія часу;
- зменшення періоду кредитування.

Результатом використання факторингу є можливість розширення обсягу торговельних угод, використання додаткового джерела фінансування та економія управлінських видатків. Особливо вигідним для експортера є використання факторингу при торгівлі *за відкритим рахунком*.

Поряд з позитивними моментами використання факторингу його розвитку можуть перешкоджати деякі **негативні моменти**, а саме:

- експортери можуть надавати перевагу традиційним методам фінансування;
- може існувати думка, що використання факторингу є свідченням нестабільного фінансового стану;
- у експортерів виникає побоювання, що втручання факторингової фірми чи банку може погіршити взаємовідносини між партнерами.

Використання факторингу є зручним методом фінансування експортера, якщо термін кредитування від трьох до шести місяців. У разі необхідності фінансування з більш тривалими строками використовують форфейтинг.

Форфейтинг (від фр. *forfeit* – відмова від прав) – купівля експортних вимог форфейтером (банком або спеціалізованою права регресу на експортера (форфейтиста) (рис. 9.6).

Це означає, що покупець боргу (форфейтер) бере на себе зобов'язання про відмову (форфейтинг) від свого права на звернення регресивної вимоги до кредитора у разі неможливості отримання боргу боржника. Тобто покупець цих вимог бере на себе комерційні ризики, пов'язані з неплатоспроможності імпортерів, без права регресу цих документів на колишнього власника. Форфейтер не має права подавати будь-які претензії до експортера у разі неплатежу

імпортера. Форфейтер бере на себе фактично усі ризики, а експортер відповідає лише за правові аспекти вимог, наприклад, за відповідність товару умовам договору.

Якщо факторинг використовується для кредитування короткострокової заборгованості усередині країни та за кордоном і, як правило, через придбання усіх вимог, то форфейтування є інструментом кредитування окремих експортних вимог, зазвичай середньострокових. Спільні риси між факторингом та форфейтингом полягають у тому, що ці методи використовуються для скорочення заборгованості у балансі в результаті продажу вимог.

Форфейтинг застосовується:

- у фінансових операціях – з метою швидкої реалізації довгострокових фінансових зобов'язань;
- в експортних операціях – для сприяння надходження готівки експортеру, який надав кредит зарубіжному покупцеві.

Етапи проведення форфейтингових операцій:

Перший етап. Підготовка операції.

Експортер визначає: вимоги форфейтера до гарантії; можливий розмір дисконту до завершення операцій з імпортером.

Форфейтер: розглядає заявку експортера; збирає інформацію про можливу операцію; проводить кредитний аналіз; визначає тверду ціну.

Другий етап. Документальне оформлення операції.

Досягнення попередньої домовленості сторін про укладення форфейтингової угоди.

Третій етап. Підписання угоди.

Експортер: готує серію переказних векселів або підписує угоду про прийняття простих векселів від покупця; отримує гарантію або аваль на свої векселі.

Лізинг – це:

довгострокова оренда матеріальних цінностей, придбаних лізингодавцем для орендаратора з метою їх виробничого використання при збереженні права власності на них за лізингодавцем на весь строк угоди;

специфічна форма фінансування вкладень в основні фонди при посередництві спеціалізованої (лізингової) компанії, яка купує майно для третіх осіб та передає його в довгострокову оренду

Особливості лізингових угод порівняно з традиційною орендою:

1. об'єкт угоди обирається лізингоотримувачем, а не лізингодавцем, який купує обладнання за свій рахунок;

2. термін лізингу менший від терміну фізичного зносу обладнання (від 2 до 20 років) і наближається до терміну амортизації (3-7 років);

3. і після закінчення дії контракту клієнт може продовжити оренду за пільговою ставкою або купити орендоване обладнання за залишковою вартістю;

4. ізингодавачем переважно є фінансова установа – лізингова компанія.

Переваги використання лізингу для експортера:

- усунення ризиків можливого неплатежу;
- можливість реалізації на певний час обладнання, яке не використовується;
- використання лізингу, як засіб маркетингу;
- поліпшення ліквідності та рентабельності;
- розширення фінансових можливостей (відсутня потреба у банківських кредитах);
- прискорення оновлення продукції.

Недоліки лізингу:

- орендар не виграє на підвищенні залишкової вартості устаткування (зокрема, через інфляцію);
- складність організації;
- вартість лізингу більше позички, але не можна забувати, що ризик застарілого обладнання покладається на лізингодавця, а в тому він бере велику комісію для компенсації;
- віднесення лізингових платежів на валові витрати лізингоодержувача;
- оподаткування прибутку лізингодавця;
- якщо лізингодавцем є нерезидент України, він може потрапити під дію положення про 15% репатріації прибутків.

Експортний лізинг відносять до альтернативних форм кредитування міжнародної торгівлі.

Для **міжнародного лізингу** характерне залучення мобільних інвестиційних товарів (машини, технологічне обладнання). До об'єктів лізингу також відносять великі виробничі об'єкти (фабрики, заводи, нафтові платформи). Об'єкти лізингу можуть використо-вуватися не тільки в країні лізингоотримувача.

Тема 10. Управління валютним ризиком

10.1. Валютні рахунки в системі міжнародних розрахунків

Для здійснення валютних розрахунків, пов'язаних з зовнішньоекономічною діяльністю, українським підприємствам відкриваються в уповноважених банках валютні рахунки.

Операції з іноземною валютою на території кожної держави здійснюються відповідно до її чинного законодавства.

В Україні валютні операції регулюються Декретом Кабінету Міністрів «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» та низкою інших документів уряду і Національного банку, які визначають:

- основні принципи здійснення валютних операцій;
- види валют і валютних цінностей, які застосовуються в Україні;
- права й обов'язки резидентів і нерезидентів відносно володіння, користування та розпорядження валютами і валютними цінностями на території України;
- повноваження та функції українських органів валютного регулювання і валютного контролю.

Практично в усіх країнах світу операції з валютою здійснюються уповноваженими банками, тобто комерційними банками, які отримали ліцензії від своїх центральних банків на проведення операцій в іноземній валюті, включаючи банки з участю іноземного капіталу та банки, капітал яких повністю належить іноземним учасникам.

Для здійснення міжнародних розрахунків банки відкривають валютні рахунки.

Валютний рахунок – це рахунок, який відкривається в комерційному банку для зберігання іноземної валюти і здійснення всіх видів банківських операцій. Порядок відкриття та ведення валютних рахунків у країнах регулюється чинним законодавством держави, нормативними актами центральних банків. Операції на рахунках здійснюються на підставі розрахункових документів установлених форм.

Валютні рахунки можуть бути відкриті банками підприємствам різних форм власності, при цьому банк діє у відповідності зі своїм статутом на основі ліцензії, яка видається Національним банком України.

Порядок відкриття банками рахунків у іноземній валюті регламентується Інструкцією №3 «Про відкриття банками рахунків у національній та іноземній валюті», затвердженою постановою Правління Національного банку України від 18 грудня 1998р. №527.

Рахунки для зберігання грошових коштів і здійснення усіх видів банківських операцій відкриваються у будь-яких банках України за вибором клієнта і за згодою цих банків.

Банки можуть відкривати рахунки зареєстрованим у встановленому чинним законодавством порядку:

- юридичним особам;
- фізичним особам – суб'єктам підприємницької діяльності;
- представництвом;
- відділенням та іншим відокремленим підрозділам підприємств, у тому числі структурним підрозділам, що відокремлені в процесі приватизації;
- представництвом юридичних осіб – нерезидентів;
- іноземним інвесторам;
- фізичним особам на умовах, викладених у договорі між установою банку та власником рахунку.

Клієнти банку можуть відкривати лише *один рахунок* для формування статутного фонду господарського товариства і один рахунок (в іноземній та/або національній валюті) за кожною угодою сумісної (спільної) діяльності без створення юридичної особи.

У разі відкриття (закриття) або зміни номерів усіх видів рахунків, передбачених Інструкцією (крім рахунків фізичних осіб та офіційних представництв), установа банку зобов'язана повідомити про це податковий орган за місцем реєстрації власника рахунку протягом трьох робочих днів з дня відкриття або закриття рахунку. Форма та зміст повідомлення податкових органів про відкриття або закриття рахунків устанавлюються Державною податковою адміністрацією. Примірник цього повідомлення, що надійшов до установи банку, з відміткою податкового органу про взяття рахунку на облік залишається у справі про відкриття рахунків.

Повідомлення про відкриття (закриття) чи зміну номера рахунку також надсилається до Національного банку України з метою включення до зведеного електронного реєстру власників рахунків. Порядок і форма повідомлення встановлюються Національним банком України.

У разі відкриття *двох поточних рахунків* у національній валюті власник рахунку протягом трьох робочих днів з дня відкриття або закриття наступного рахунку визначає один із рахунків у національній

валюти як основний, на якому обліковуватиметься заборгованість, що списується (стягується) у безспірному порядку, та повідомляє номер цього рахунку податковому органу за місцем своєї реєстрації, а також банкам, в яких відкриті додатковий рахунок в національній та рахунки в іноземній валюті.

Банки, в яких відкриваються *додатковий рахунок* у національній та рахунки в іноземній валюті, протягом трьох робочих днів, крім податкових органів, повідомляють банк, в якому відкрито основний рахунок, про відкриття таких рахунків із зазначенням їх номерів.

Місцезнаходженням власника рахунку вважається адреса, зазначена у картці із зразками підписів та відбитком печатки, причому вона має відповідати адресі, наведеній у статуті та свідоцтві про реєстрацію.

Про зміну місцезнаходження власник рахунку, крім органу державної реєстрації та податкового органу, зобов'язаний протягом трьох днів із дня внесення змін до свідоцтва про реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності надати установі банку нову копію свідоцтва про реєстрацію із внесеними змінами, завірену нотаріально чи органом, який його видав.

Банківські рахунки в іноземній валюті поділяють на:

- поточні;*
- розподільчі;*
- кредитні;*
- деPOSITні (вкладні).*

Поточний рахунок в іноземній валюті відкривається підприємству для проведення розрахунків у межах чинного законодавства України в безготівковій та готівковій іноземній валюті при здійсненні поточних операцій, визначених чинним законодавством України та для погашення заборгованості в іноземній валюті.

До **поточних торговельних операцій в іноземній валюті** відносять розрахунки:

- між юридичними особами-резидентами і юридичними особами-нерезидентами при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності за торговельними операціями;
- між юридичними особами-резидентами на території України за умови наявності індивідуальної ліцензії Національного банку України;
- між юридичними особами-нерезидентами та юридичними особами-резидентами через юридичних осіб – резидентів-посередників відповідно до договорів (контрактів, угод), укладених відповідно до чинного законодавства України;

- операції на міжбанківському валютному ринку України;
- оплата товарів (робіт, послуг) з використанням чеків та пластикових карток.

Поточними неторговельними операціями є такі розрахунки:

- виплата готівкової іноземної валюти та платіжними документами в іноземній валюті на витрати, пов'язані з відрядженнями;
- здійснення обмінних операцій з іноземною валютою та платіжними документами в іноземній валюті;
- виплата готівкової іноземної валюти за чеками та пластиковими картками фізичним особам (резидентам і нерезидентам);
- купівля платіжних документів в іноземній валюті фізичними особами (резидентами та нерезидентами);
- виплата авторських гонорарів і платежі за користування авторськими правами;
- перерахування коштів на проведення міжнародних виставок, конгресів, симпозіумів, конференцій та інших міжнародних зустрічей;
- оплата праці нерезидентів, які згідно з укладеними трудовими угодами (контрактами) працюють в Україні;
- перерахування коштів в іноземній валюті за навчання, лікування, патентування, сплату митних платежів, членських внесків;
- платежі з відшкодування витрат судових, арбітражних, нотаріальних, правоохоронних органів;
- виплата готівкової іноземної валюти за переказами з-за кордону (пенсії, аліменти, оплата праці, спадщина, допомога родичів тощо);
- переказ за межі України коштів в іноземній валюті (пенсії, аліменти, оплата праці, спадщина, допомога родичам тощо).

Розподільчий рахунок призначений для попереднього зарахування коштів в іноземній валюті, що надійшла на адресу юридичної особи-резидента згідно з чинним законодавством України.

Розподільчий (блокований або транзитний) рахунок – це валютний рахунок, на який зараховується сума валютних надходжень від продажу товарів та послуг за іноземну валюту, незалежно від джерел її походження.

На розподільчому рахунку валютні кошти юридичних осіб після їх зарахування можуть перебувати **не** більше п'яти банківських днів. Саме з цього рахунку за українським законодавством 50% виручки підприємств підлягають обов'язковому продажу на міжбанківському ринку, після чого другі 50% зараховуються на поточний валютний рахунок клієнта банку.

Кредитні рахунки в іноземній валюті відкриваються уповноваженим банком у встановленому чинним законодавством України порядку на договірній основі юридичним особам-резидентам, фізичним особам-нерезидентам – банківським установам. Кредитні рахунки відкриваються уповноваженим банком незалежно від наявності поточного рахунку позичальника цього банку.

Кредитні рахунки призначені для обліку кредитів, які надані шляхом оплати розрахункових документів чи шляхом перерахування кредитних коштів на поточний рахунок позичальника відповідно до умов кредитної угоди.

Депозитні (вкладні) рахунки в іноземній валюті відкриваються уповноваженим банком фізичним і юридичним особам (резидентам та нерезидентам) на підставі укладеного депозитного договору між власником рахунку та банком на визначений у договорі строк.

При розрахунках за *експортними операціями* виручка резидентів в іноземній валюті підлягає зарахуванню на їхні валютні рахунки у термін виплати заборгованостей, зазначений у контракті, але не пізніше 90 календарних днів з дати митного оформлення продукції, що експортується, а в разі експорту робіт (послуг), прав інтелектуальної власності – з моменту підписання акта або іншого документа, що засвідчує виконання робіт, надання послуг і т.д.

При розрахунках за *імпортними операціями* перерахування платежів за кордон за дорученням суб'єктів господарської діяльності проводиться уповноваженими банками через систему відкритих ними кореспондентських рахунків у закордонних банках.

Імпортні операції резидентів, які здійснюються на умовах відстрочки поставок (якщо відстрочка перевищує 90 днів з моменту здійснення авансового платежу або виставлення векселя), потребують індивідуального дозволу регіонального управління НБУ. Моментом здійснення авансового платежу або виставлення векселя на користь іноземного партнера вважається дата списання коштів з валютного рахунку резидента або дата виписки векселя.

За відсутності на рахунку резидента передбаченої контрактом вільно конвертованої валюти (ВКВ) для оплати продукції, що імпортується в Україну, уповноважений банк здійснює конвертацію наявної іноземної валюти у валюту контракту за курсом купівлі або, за згоди іноземного партнера, оплата може бути здійснена у наявній на рахунку ВКВ, яка перераховується за крос-курсом (на дату здійснення платежу) у валюту контракту.

У разі, якщо між партнерами досягнуто згоди на оплату продукції в іншій ВКВ, ніж передбачено контрактом, перерахунок вартості контракту у валюті, в якій буде зроблено платіж, проводиться за курсом на останню дату публікації у «FINANCIAL TIMES» перед здійсненням платежу або за даними системи REUTERS на дату здійснення платежу. Валютні кошти, придбані у встановленому порядку через уповноважені банки або інші кредитно-фінансові установи на валютній біржі, повинні бути використані резидентом протягом 5 робочих днів з моменту зарахування їх на його балансний валютний рахунок на цілі, вказані у заяві на купівлю валюти.

У разі порушення резидентами зазначеного терміну придбана валюта продається уповноваженими банками на шостий робочий день на міжбанківському валютному ринку України. Уповноважені банки України на підставі аналізу одержаних реєстрів вантажних митних декларацій, які надсилають їм щотижня державні митні органи, встановлюють контроль за своєчасним надходженням резидентам виручки в іноземній валюті за продукцію, роботи, що були експортовані, або продукції у разі її імпорту з-за кордону з моменту здійснення авансового платежу або відкриття акредитива на користь імпортера.

Для встановлення контролю за здійсненням розрахунків в іноземній валюті при списанні коштів з рахунку, коли здійснюється авансовий платіж чи попередня оплата за продукцію, яка імпортується в Україну, банк реєструє цю операцію у спеціальному журналі. Експортні операції резидента фіксуються уповноваженими банками після одержання реєстрів вантажних митних декларацій в аналогічному журналі з одночасною вимогою від резидентів копії контракту та копії товарно-супровідних документів, що підтверджують момент фактичного перетину митного кордону України. При ненадходженні валютної виручки у встановлені строки або продукції за імпортом в Україну уповноважені банки у тижневий термін подають інформацію про це комісіям при регіональних управліннях НБУ за місцем реєстрації резидента. Після закінчення встановлених строків надходження виручки в іноземній валюті або продукції через три тижні, які необхідні для одержання резидентом індивідуального дозволу на перевищення цих термінів, банки нараховують пеню з резидентів у розмірі 0,3% від суми недержаної виручки (митної вартості недопоставленої продукції) в іноземній валюті, перерахованої за офіційним поточним валютним курсом на день нарахування пені. Загальний розмір пені не може перевищувати розміру заборгованості. Банки нараховують пеню за прострочення термінів розрахунків і 20

числа поточного місяця повідомляють про це Державну податкову адміністрацію за місцем реєстрації резидента, яка дає розпорядження на безакцентне списання пені з рахунку резидента. Зарахування коштів на поточний рахунок в іноземній валюті фізичної особи-резидента, яка займається підприємницькою діяльністю, та використання коштів з цього рахунку здійснюється за режимом поточного рахунку в іноземній валюті юридичних осіб-резидентів.

10.2. Режим функціонування рахунків в іноземній валюті. Сутність кореспондентських відносин між комерційними банками

Поточні рахунки в іноземній валюті відкриваються:

а) фізичним особам-резидентам:

- громадянам України (без підтвердження джерел походження коштів в іноземній валюті);
- іноземцям та особам без громадянства, які отримали посвідку на проживання в Україні (без підтвердження джерел походження коштів в іноземній валюті);

б) фізичним особам-нерезидентам:

- іноземцям та особам без громадянства, які проживають в Україні відповідно до відкритої візи строком до 1 року за наявності підтвердження джерел походження іноземної валюти;
- громадянам України, які постійно проживають за кордоном за наявності відкритої візи строком до 1 року та підтвердження джерел походження іноземної валюти.

Режими поточних рахунків в іноземній валюті фізичних осіб-резидентів та нерезидентів наведено у *додатках 1, 2*, офіційних представництв, представництв юридичних осіб-нерезидентів, які не займаються підприємницькою діяльністю в Україні, установ (груп управління програмами або проектами міжнародної технічної допомоги) – у *додатку 3*, постійних представництв іноземних компаній, фірм, міжнародних організацій, через які повністю або частково здійснюється підприємницька діяльність в Україні – у *додатку 4*, юридичних осіб-резидентів – у *додатку 5*.

Порядок переоформлення та закриття рахунків

У разі переоформлення рахунку у зв'язку з реорганізацією підприємства (злиття, приєднання, поділ, перетворення, відокремлення) подаються такі ж документи, що і для створення підприємства. У разі зміни назви, не зумовленої реорганізацією, в установу банку подається заява власника рахунку, нова копія свідоцтва про державну реєстрацію

та зміни до установчих документів, оформлені належним чином. У разі зміни характеру діяльності власника рахунку подається один з примірників нового статуту (положення). Нова копія свідоцтва про реєстрацію має бути подана установі банку протягом трьох днів з дня видачі свідоцтва. Поточні рахунки **закриваються** в установах банку на підставі:

- а) заяви власника рахунку;
- б) рішення органу, на який законом покладено функції щодо ліквідації або реорганізації підприємства;
- в) відповідного рішення суду або арбітражного суду про ліквідацію підприємства чи визнання його банкрутом;
- г) на інших підставах, передбачених чинним законодавством України чи договором між установою банку та власником рахунку.

У разі наявності на рахунку, що закривається, залишків коштів установа банку на підставі платіжного доручення власника рахунку перераховує такі залишки на інший відкритий цим підприємством рахунок (основний чи додатковий). У разі наявності у підприємства лише одного (основного) рахунку для його закриття та перерахування залишків коштів потрібно відкрити додатковий рахунок.

У разі закриття основного поточного рахунку, на якому обліковується картотека заборгованості, зазначена картотека передається спецзв'язком до банку, в якому відкрито додатковий рахунок, який клієнт визнає основним. Відмова банку в прийнятті документів, не сплачених у строк, є неприпустимою.

Операції на рахунках в установах банків можуть бути тимчасове припинені рішенням державних податкових, судових, правоохоронних та інших органів у разі, якщо це передбачено законодавчими актами України. У разі тимчасового припинення операцій на рахунках такі рахунки не закриваються до отримання повідомлення відповідного органу про відміну рішень про припинення операцій на рахунках.

Провідна роль у міжнародних розрахунках належить банкам. Маючи широкий практичний досвід у сфері валютно-фінансових відносин, банки надають своїм клієнтам широкий спектр послуг, серед яких вибір ефективніших форм міжнародних розрахунків, консультації щодо складання платіжних умов зовнішньоторговельних контрактів, страхування ризиків, видача банківських гарантій тощо.

Міжнародні розрахунки базуються на проведенні банками різного роду фінансових платежів. Для здійснення платежів, що перетинають кордони, банки відкривають іноземні філії або рахунки в банках-кореспондентах за кордоном.

Однак банки не можуть утримувати власні філії в усіх країнах, з якими їхні клієнти мають ділові контакти, тому для співробітництва з закордонними банками вони встановлюють кореспондентські відносини.

Кореспондентські міжбанківські відносини – це:

□ різноманітні форми співробітництва між двома банками, які базуються на коректному, чесному та узгодженому виконанні взаємних доручень;

□ договірні відносини між банками про здійснення платежів, розрахунків та інших послуг, що їх виконує банк за дорученням і на кошти іншого (згідно з банківським законодавством України).

Предметом кореспондентських відносин є ділові відносини між двома банками. Кореспондентські відносини актуальні в тому випадку, коли один банк з метою здійснення своїх операцій хоче користуватися послугами іншого банку.

Причини актуальності кореспондентських відносин:

- необхідність знання права і звичаїв торгівлі країн;
- необхідність знання особливостей іноземних ринків;
- ведення рахунку і розрахунків в іновалюті;
- географічна віддаленість;
- інший часовий пояс;
- знання іншого ринку.

Корвідносини використовуються при здійсненні угод з **метою**:

- звернутися за консультацією про торгівлі і правові звичаї безпосередньо до партнера у відповідній державі;
- одержати довідку про фірми-резиденти цих держав з метою консультації власних клієнтів;
- рекомендувати партнера як адресата-референта;
- рекомендувати третій особі партнера як уповноваженого з перевірки підписів посадових осіб;
- включити банк-кореспондент як посередника у проведення угод по інкасо або акредитиву та ін.

Мета кореспондентських відносин – використання для надання послуг клієнтам банку (здійснення базисних операцій): *платіжний оборот; проведення комерційних операцій; платіжний оборот без документів; документарні операції; платежі по чеках; надання гарантій.*

У кореспондентських відносинах вирізняються *А* та *Б* кореспондентів. Про ***А-кореспондентів*** йдеться, коли між національним та іноземним банком існують кореспондентські рахунки, як на одно- так і на двосторонній основі.

Б-кореспонденти не ведуть взаємних рахунків, хоч співробітництво між ними може бути дуже інтенсивним.

На основі кореспондентських договорів здійснюють розрахунки в зовнішній торгівлі, у тому числі акредитивами, переказними вексялями, іноземними грошовими переказами. У передбачені договором терміни банки-кореспонденти взаємно звіряють записи на кореспондентських рахунках.

Етапи створення кореспондентських відносин між банками

1. Вибір партнера:

Збирається інформація про можливого партнера через: публікації міжнародних фахових журналів, міжнародну пресу, центральні банки відповідних країн, посольства України у відповідних державах, посольства інших держав в Україні, міжнародні організації, клієнтів та їх ділових партнерів, річні звіти банків.

2. Встановлення зв'язку з обраним банком.

До банку надсилається лист із пропозицією встановити кореспондентські відносини; до листа додаються звіт про діяльність, статут та копія ліцензії НБУ на проведення банківських операцій.

До листа додаються звіт про діяльність, статут та копія ліцензії Національного банку на проведення банківських операцій. (В Україні дозвіл на встановлення прямих кореспондентських відносин надає регіональне управління Національного банку).

3. Укладання кореспондентської угоди.

Кореспондентська угода – договір про встановлення кореспондентських відносин і відкриття кореспондентських рахунків лоро і ностро, в якому фіксується термін дії договору, розмір комісійних зборів, порядок відкриття і режим функціонування кореспондентських рахунків (субрахунків) та інші зобов'язання сторін.

4. Відкриття кореспондентського рахунку.

Міжнародний кореспондентський рахунок – рахунок, на якому відображено розрахунки, здійснені банком однієї країни за дорученням і за рахунок іншої на основі кореспондентської угоди. Кореспондентські рахунки за міжнародними розрахунками поділяють на рахунки *ностро* і рахунки *лоро*.

Міжнародний рахунок ностро (*ital. nostro conto* – «наш рахунок»):

1) рахунок, який банк відкриває у своєму іноземному банку-кореспонденті й на якому враховуються всі його витрати і надходження;

2) кореспондентський рахунок, за яким здійснюються всі операції з виконання кореспондентом доручень банку.

Міжнародний рахунок лоро (*итал. loro conto – їхній рахунок*):

1) кореспондентський рахунок з міжнародних розрахунків, який відкривається у вітчизняному банку на ім'я іноземного банку-кореспондента;

2) рахунок, який відкривається банком-кореспондентом для захисту сум, що видаються, або одержаних за дорученням свого кореспондента.

Рахунок лоро може бути також кореспондентським рахунком третього банку, відкритим у банку-кореспонденті даної кредитної установи. В цьому разі він називається *востро-рахунком*.

Міжнародний рахунок востро (*итал. vostro conto – «ваш рахунок»*) – рахунок банку-кореспондента у певній кредитній установі.

У процесі створення кореспондентських відносин між банками можна виділити кілька типічних етапів.

5. Обмін контрольними документами.

Контрольні документи – документи, надані банками один одному з метою запобігти можливості втрати зловживанням їх ім'ям (річний звіт/баланс, список підписів уповноважених осіб, угода щодо використання кодового ключа, кодів S.W.I.F.T. список банків-кореспондентів в інших країнах, копія ліцензії центрального банку).

6. Домовленість про контрольні ключі.

Досягнення згоди про те, чиї контрольні ключі використовуватимуться при кодуванні важливих повідомлень у майбутньому. При цьому прийнято надсилати письмове підтвердження цілісності отриманих документів, що містять контрольні ключі.

При цьому прийнято надсилати письмове підтвердження цілісності отриманих документів, що містять контрольні ключі. З метою нерозголошення даної надзвичайно важливої інформації банк повинен довіряти свої перевіірочні коди тільки працівникам, що заслуговують особливої довіри.

Відкриття *кореспондентських рахунків* банків-резидентів та нерезидентів як в іноземній валюті, так і в гривнях здійснюється відповідно до Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» та нормативних актів Національного банку України, зокрема «Положення про відкриття та функціонування в уповноважених банках України рахунків банків-

кореспондентів в іноземній валюті та в гривнях», затвердженого постановою Правління Національного банку України від 26 березня 1998р. №118 (із змінами та доповненнями від 21 вересня 1998р. №381).

Для **відкриття** кореспондентських рахунків *банків-резидентів* та *нерезидентів* у іноземній валюті банки-резиденти України подають такі документи:

- заявку на відкриття рахунку;
- копію ліцензії Національного банку України (засвідчену нотаріально);
- копію статуту банку (засвідчену нотаріально);
- останній річний звіт;
- баланс на останню дату (на 1 число місяця);
- картку із зразками підписів згідно з вимогами Інструкції №3 «Про відкриття банками рахунків у національній та іноземній валюті» (2 прим.);
- перелік банків-кореспондентів.

Кореспондентський рахунок *банку-резидента* може бути **закритий**:

- за рішенням Національного банку України про ліквідацію уповноваженого банку або банку-кореспондента, в якому відкритий кореспондентський рахунок;
- за рішенням арбітражного суду про ліквідацію уповноваженого банку або його банку-кореспондента чи визнання одного з них банкрутом;
- за рішенням загальних зборів акціонерів (засновників) одного з банків-кореспондентів про реорганізацію чи ліквідацію;
- у разі позбавлення банку-резидента ліцензії на право здійснення операцій з валютними цінностями;
- у разі розірвання угоди про встановлення кореспондентських відносин;
- на інших підставах, передбачених чинним законодавством України чи угодою між банками-кореспондентами.

Кореспондентський рахунок *банку-нерезидента* **закривається**:

- у разі ліквідації чи банкрутства згідно з законодавством країни реєстрації цього банку;
- у разі ліквідації чи банкрутства банку-резидента, в якому відкритий кореспондентський рахунок банку-нерезидента;
- у разі позбавлення банку-резидента, в якому відкритий кореспондентський рахунок банку-нерезидента, відповідного пункту ліцензії на право здійснення операцій з валютними цінностями;

- у разі розірвання угоди про встановлення кореспондентських відносин;

- на інших підставах, передбачених чинним законодавством чи угодою між банками-кореспондентами.

У разі **переоформлення** кореспондентського рахунку в зв'язку з реорганізацією банку (злиття, приєднання, поділ, перетворення, виділення) власником рахунку подаються такі самі документи, що й при відкритті рахунку. Проведення операцій через кореспондентський рахунок банку-резидента в іноземній валюті може бути припинено за рішенням державних податкових адміністрацій, судових, правоохоронних та інших органів у випадках, передбачених чинними законами України.

Аудиторні заняття

Практичні

Практичне заняття 1. Основи організації в міжнародних кредитних розрахунках.

Вид заняття: практичне заняття.

Зміст заняття: визначення основних понять курсу.

Мета заняття: розуміння особливостей міжнародних розрахунків; валюти платежу; валюти позиції; міжнародних кореспондентських відносин.

Питання для обговорення:

1. Які особливості визначення ролі національних валют, світових валют та золота в міжнародних розрахунках?
2. Охарактеризуйте основні елементи світової валютної системи.
3. Розгляньте світову ієрархію валют і перспективи її трансформації.
4. Назвіть основні принципи Паризької валютної системи.
5. Які Вам відомі різновиди золотого стандарту?
6. Що характеризує Генуезьку валютну систему?
7. Назвіть основні принципи Бреттон-Вудської валютної системи.
8. Розшифруйте термін SPR (СПЗ).
9. Розкрийте причини кризи Бреттон-Вудської валютної системи.
10. Які основні характеристики Ямайської валютної системи?
11. Що Вам відомо про розвиток Європейської валютної системи?
12. Охарактеризуйте протистояння євро/долар в сучасних умовах.
13. Назвіть основні особливості сучасних валютних ринків.
14. Які функції валютних ринків?
15. Чому наявність валютного ринку вигідна для всіх учасників валютного ринку?
16. Назвіть основні причини зростання обсягів купівлі-продажу валюти на валютному ринку?
17. Охарактеризуйте періоди становлення валютного ринку України.

Практичні завдання:

1. Заповніть таблицю з умовними позначеннями валют

Позначення	Валюта	Країна
JPY		
ILS		
USD		
GBP		
TRY		
KRW		
UAH		
CNY		

3. Проаналізуйте валютні системи

Валютна система	Грошовий товар	Розповсюдження	Основні принципи
Паризька			
Генуезька			
Бреттон-Вудська			
Ямайська			
Європейська			

Критерії оцінювання

Кількість балів	Критерії оцінювання
4-5	студент міцно засвоїв теоретичний матеріал, глибоко і всебічно знає зміст теми, логічно мислить і будує відповідь, вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу, висловлює своє ставлення до тих чи інших проблем, демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок
3	студент добре засвоїв теоретичний матеріал, має практичні навички, висловлює свої міркування з приводу тих чи інших проблем, але припускається певних неточностей і похибок у логіці викладу теоретичного змісту або при аналізі практичного
2	студент в основному опанував теоретичними знаннями теми, але непереконливо відповідає, плутає поняття, додаткові питання викликають невпевненість або відсутність стабільних знань; відповідаючи на запитання практичного характеру, виявляє неточності у знаннях, не вміє оцінювати факти та явища.
0-1	студент не опанував навчальний матеріал теми, відсутні наукове мислення, практичні навички не сформовані.

Практичне заняття 2. Валютні рахунки в міжнародних розрахунках.

Вид заняття: практичне заняття.

Зміст заняття: міжнародні розрахунки.

Мета заняття: оволодіти навичками валютних рахунків в міжнародних розрахунках.

Питання для обговорення:

1. Назвіть можливі режими валютних курсів за класифікацією МВФ.
2. Що таке bid та offer у котируванні валюти?
3. Як Ви оцінюєте політику МВФ до країн, що розвиваються та реформуються.
4. Охарактеризуйте вплив державного регулювання на стан валютного ринку в Україні.

Практичні завдання:

1. Знайдіть відповідність згідно Закону України «Про валюту і валютні операції»

валютна операція	діяльність Національного банку України та в установлених цим Законом випадках Кабінету Міністрів України, спрямована на регламентацію здійснення валютних операцій суб'єктами валютних операцій і уповноваженими установами
валютне регулювання	система заходів, спрямованих на забезпечення дотримання суб'єктами валютних операцій і уповноваженими установами валютного законодавства
валютний нагляд	торгівля валютними цінностями
валютні цінності	електронні гроші, номіновані у грошових одиницях іноземних держав та (або) банківських металах
іноземна валюта	національна валюта (гривня), іноземна валюта та банківські метали
суб'єкти валютних операцій	ввезення, пересилання на митну територію України, вивезення, пересилання з митної території України або транзит через митну територію України банківських металів, готівкової валюти
транскордонне переміщення валютних цінностей	операції з купівлі, продажу або обміну валютних цінностей, що здійснюються як у готівковій формі (для банківських металів - із фізичною поставкою), так і безготівковій формі (для банківських металів - без фізичної поставки)
торгівля валютними цінностями	резиденти та (або) нерезиденти, які здійснюють валютні операції

2. Заповніть таблицю згідно Закону України «Про валюту і валютні операції»

суб'єкти валютних операцій	Валютні операції	Приклади компаній (не менше 2) та їх послуг (не більше 5)
Банки	банківські та інші фінансові послуги	
Небанківські фінансові установи	торгівля валютними цінностями в готівковій формі	
	переказ коштів	
	здійснення розрахунків у іноземній валюті на території України за договорами страхування життя	

суб'єкти валютних операцій	Валютні операції	Приклади компаній (не менше 2) та їх послуг (не більше 5)
	факторинг	
Оператори поштового зв'язку	фінансові послуги з переказу коштів, якщо вони є валютними операціями, та (або) фінансові послуги з торгівлі валютними цінностями в готівковій формі	

3. Знайдіть відповідність згідно Постанови Правління Національного банку України «Положення про структуру валютного ринку України, умови та порядок торгівлі іноземною валютою та банківськими металами на валютному ринку України»

валютні операції на умовах "своп"	валютна операція за форвардним договором, умови якого передбачають виконання цієї операції пізніше ніж на другий робочий день після дня укладення договору
валютний ринок України	визнані постачальники на Лондонський ринок дорогоцінних металів, унесені до спеціального списку афінажних компаній, що зареєстровані Лондонською асоціацією ринку дорогоцінних металів (LBMA), або до списку афінажних компаній, які є учасниками Лондонського ринку платини та паладію (LPPM)
міжнародний валютний ринок	золото, срібло, платина і паладій у вигляді порошкоподібної субстанції (гранули, губка), упаковані в скляні ампули, пластмасові банки або мішки з маркуванням визнаного виробника
валютна операція на умовах "форвард"	валютні операції за договором, умови якого передбачають купівлю (продаж, обмін) іноземної валюти / банківських металів зі зворотним її/їх продажем (купівлею, обміном) на певну дату в майбутньому з фіксацією умов цих операцій під час укладення договору
купівля іноземної валюти / банківських металів	сукупність відносин у сфері торгівлі валютними цінностями в Україні між суб'єктами валютного ринку України (далі - суб'єкти ринку), між суб'єктами ринку та їх клієнтами (уключаючи банки-нерезиденти), між суб'єктами ринку і Національним банком України

	(далі - Національний банк), а також між Національним банком і його клієнтами
визнані виробники	операція з купівлі іноземної валюти / банківських металів за гривні
пункт обміну іноземної валюти	сукупність відносин у сфері торгівлі іноземною валютою та банківськими металами за межами України між банками та іноземними контрагентами
порошки банківських металів	структурний підрозділ, який відкривається банком, небанківською фінансовою установою, оператором поштового зв'язку з метою здійснення торгівлі іноземною валютою в готівковій формі

Критерії оцінювання

Кількість балів	Критерії оцінювання
4-5	студент міцно засвоїв теоретичний матеріал, глибоко і всебічно знає зміст теми, логічно мислить і будує відповідь, вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу, висловлює своє ставлення до тих чи інших проблем, демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок
3	студент добре засвоїв теоретичний матеріал, має практичні навички, висловлює свої міркування з приводу тих чи інших проблем, але припускається певних неточностей і похибок у логіці викладу теоретичного змісту або при аналізі практичного
2	студент в основному опанував теоретичними знаннями теми, але непереконливо відповідає, плутає поняття, додаткові питання викликають невпевненість або відсутність стабільних знань; відповідаючи на запитання практичного характеру, виявляє неточності у знаннях, не вміє оцінювати факти та явища.
0-1	студент не опанував навчальний матеріал теми, відсутні наукове мислення, практичні навички не сформовані.

Практичне заняття 3. Документи в зовнішньоторговельних операціях та умови постачань.

Вид заняття: практичне заняття.

Зміст заняття: документообіг зовнішньоторгових операцій.

Мета заняття: формування навичок документообігу в зовнішньоторговельних операціях та умови постачань.

Питання для обговорення:

1. Розкрийте поняття конвертованості валют.
2. В чому полягає відмінність повної та часткової конвертованості валют?
3. В чому різниця між зовнішньою та внутрішньою конвертованостями валют?
4. Наведіть приклади неконвертованих валют.

Практичні завдання:

Крос-курси

1. Визначити середній крос-курс CAD/CHF, якщо $USD/CHF = 1,3245$, а $USD/CAD = 1,8320$.
2. Визначити середній крос-курс GBP/CAD, якщо $GBP/USD = 1,6658$, а $USD/CAD = 1,0963$.
3. Визначити середній крос-курс GBP/EUR, якщо $GBP/USD = 1,6658$, а $EUR/USD = 1,3689$.
4. Визначити крос-курси купівлі та продажу CAD/UAH, якщо $USD/CAD = 1,0755-1,0963$, а $USD/UAH = 8,5200 - 8,7800$.
5. Визначити крос-курси купівлі та продажу EUR/CAD, якщо $USD/CAD = 1,0855-1,0963$, а $EUR/USD = 1,3588 - 1,3689$.
6. Визначити крос-курси купівлі та продажу валют AUD/UAH, якщо $USD/UAH = 8,8000-8,8540$ та $USD/AUD = 1,9635-1,9955$.
7. Визначити середній крос-курс AUD/UAH, якщо $USD/UAH = 8,8500$ та $USD/AUD = 1,9635$.
8. Визначити крос-курси купівлі та продажу валют GBP/UAH, якщо $USD/UAH = 8,8200-8,8700$ та $GBP/USD = 1,9605-1,9935$.
9. Визначити середній крос-курс GBP/UAH, якщо $USD/UAH = 8,8600$ та $GBP/USD = 1,9605$.
10. Вам необхідно купити євро в обмін на 2000 українських гривень. Банк пропонує Вам зробити це за крос-курсом. При цьому відомо, що $USD/UAH = 8,8200-8,8500$ та $EUR/USD = 1,4632-1,4950$. Визначити валютний курс, за яким ви будете проводити цю операцію, та суму євро, яку ви одержите.
11. Вам необхідно купити швейцарські франки в обмін на 1 мільйон євро. Банк пропонує Вам зробити це за крос-курсом. При цьому відомо, що $USD/CHF = 2,0815-2,0920$ та $EUR/USD = 1,4632-1,4950$. Визначити валютний курс, за яким ви будете проводити цю операцію, та суму швейцарських франків, яку ви одержите.
12. Визначити середній крос-курс EUR/CHF, якщо $USD/CHF = 2,0542 - 2,0920$, а $EUR/USD = 1,4530 - 1,4735$.
13. Визначити крос-курси купівлі та продажу EUR/GBP, якщо відомо, що $EUR/USD = 1,4213 - 1,4345$, та $GBP/USD = 1,9618 - 1,9890$.
14. Визначити крос-курси купівлі та продажу української гривні відносно швейцарського франка CHF/UAH, якщо $USD/CHF = 1,2540 - 1,2670$ та $USD/UAH = 8,8100 - 8,8599$.
15. Вам необхідно купити англійські фунти в обмін на 1 мільйон японських єн. Банк пропонує Вам зробити це за крос-курсом. При цьому відомо, що $GBP/USD = 1,7015-1,7515$ та $USD/JPY = 106,32-109,10$. Визначити валютний курс, за яким ви будете проводити цю операцію, та суму англійських фунтів, яку ви одержите.

Критерії оцінювання

Кількість балів	Критерії оцінювання
4-5	студент міцно засвоїв теоретичний матеріал, глибоко і всебічно знає зміст теми, логічно мислить і будує відповідь, вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу, висловлює своє ставлення до тих чи інших проблем, демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок
3	студент добре засвоїв теоретичний матеріал, має практичні навички, висловлює свої міркування з приводу тих чи інших проблем, але припускається певних неточностей і похибок у логіці викладу теоретичного змісту або при аналізі практичного
2	студент в основному опанував теоретичними знаннями теми, але непереконливо відповідає, плутає поняття, додаткові питання викликають невпевненість або відсутність стабільних знань; відповідаючи на запитання практичного характеру, виявляє неточності у знаннях, не вміє оцінювати факти та явища.
0-1	студент не опанував навчальний матеріал теми, відсутні наукове мислення, практичні навички не сформовані.

Практичне заняття 4. Способи платежів у міжнародній торгівлі.

Вид заняття: практичне заняття.

Зміст заняття: визначення способів платежів у міжнародній торгівлі та їх переваги.

Мета заняття: навички здійснення способів платежів у міжнародній торгівлі та їх переваги.

Питання для обговорення:

1. Дайте визначення платіжного балансу та назвіть операції, які відображаються в ньому.
2. Охарактеризуйте основні різновиди платіжного балансу.
3. Чому сальдо платіжного балансу завжди дорівнює нулю?
4. Що таке компенсуючі та автономні операції?
5. У чому суть концепції рівноваги платіжного балансу.
6. Які основні джерела нерівноваги платіжного балансу?
7. Якими шляхами можна відновити рівновагу платіжного балансу?
8. Дайте визначення балансу міжнародної заборгованості (міжнародної інвестиційної позиції) країни.
9. Проаналізуйте сучасний стан платіжного балансу України.

Практичні завдання:

1. Знайдіть відповідності

Повна (вільна) конвертованість		на певні валютні операції та окремі категорії власників режим конвертованості не поширюється, тобто вводяться певні обмеження (за видами операцій, термінами, категоріями суб'єктів валютного ринку тощо)
Вільно конвертованими валютами (ВКВ)		валюти, що повністю зберегли валютні обмеження на всі валютні операції як для резидентів, так і нерезидентів
Неконвертовані валюти		валюти країн, де не існує ніяких обмежень як на поточні комерційні

		операції, так і на операції, пов'язані з рухом капіталів, а також на всі категорії вітчизняних (резидентів) і іноземних (нерезидентів) юридичних і фізичних осіб — власників даної валюти
Зовнішня конвертованість		можливість обміну національної валюти на іноземну для резидентів цієї країни;
Поточна конвертованість		таку можливість передбачено за статтями, пов'язаними з рухом капіталів і кредитів
Повна конвертованість		можливість обміну валюти для сплати за поточними статтями платіжного балансу;
Часткова (поточна) конвертованість		можливість вільного обміну національної валюти на іноземну для всіх категорій власників і по всіх операціях без обмежень
Капітальна конвертованість		можливість для резидентів і нерезидентів здійснювати обмін даної валюти на іноземну з будь-якою метою

2. Згідно Класифікатору іноземних валют НБУ

Визначте до якого класу іноземних валют відносять наступні:

австралійський долар	
болівар	
кубинське песо	
узбецький сум	
ямайський долар	
норвезька крона	
південносуданський фунт	
чеська крона	
джибутійський франк	
турецька ліра	
руфія	
швейцарський франк	
долар США	
денар	
індійська рупія	
ліберійський долар	
новий ізраїльський шекель	
фунт стерлінгів	
долар Соломонових Островів	
кетсаль	
тугрик	

накфа	
египетський фунт	
сінгапурський долар	
євро	
канадський долар	
єна	

Критерії оцінювання

Кількість балів	Критерії оцінювання
4-5	студент міцно засвоїв теоретичний матеріал, глибоко і всебічно знає зміст теми, логічно мислить і будує відповідь, вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу, висловлює своє ставлення до тих чи інших проблем, демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок
3	студент добре засвоїв теоретичний матеріал, має практичні навички, висловлює свої міркування з приводу тих чи інших проблем, але припускається певних неточностей і похибок у логіці викладу теоретичного змісту або при аналізі практичного
2	студент в основному опанував теоретичними знаннями теми, але непереконливо відповідає, плутає поняття, додаткові питання викликають невпевненість або відсутність стабільних знань; відповідаючи на запитання практичного характеру, виявляє неточності у знаннях, не вміє оцінювати факти та явища.
0-1	студент не опанував навчальний матеріал теми, відсутні наукове мислення, практичні навички не сформовані.

Практичне заняття 5. Документарні форми розрахунків.

Вид заняття: практичне заняття.

Зміст заняття: визначення понять та видів документарних форм розрахунків.

Мета заняття: обґрунтування підходів до визначення понять та видів документарних форм розрахунків.

Питання для обговорення:

1. Охарактеризуйте види валютних операцій банків.
2. Які особливості валютних операцій на умовах «спот»?
3. Визначте особливості конверсійних операцій комерційного банку.
4. Дайте визначення валютної позиції комерційного банку.

Практичні завдання:

1. Підготуйте аналітичну записку за Платіжним балансом України за 2018 рік. Проаналізуйте основні статті балансу та проаналізуйте їх, зробіть висновки <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/balance/2018/>

Критерії оцінювання

Кількість балів	Критерії оцінювання
4-5	студент міцно засвоїв теоретичний матеріал, глибоко і всебічно знає зміст теми, логічно мислить і будує відповідь, вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу, висловлює своє ставлення до тих чи інших проблем, демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок
3	студент добре засвоїв теоретичний матеріал, має практичні навички, висловлює свої міркування з приводу тих чи інших проблем, але припускається певних неточностей і похибок у логіці викладу теоретичного змісту або при аналізі практичного
2	студент в основному опанував теоретичними знаннями теми, але непереконливо відповідає, плутає поняття, додаткові питання викликають невпевненість або

	відсутність стабільних знань; відповідаючи на запитання практичного характеру, виявляє неточності у знаннях, не вміє оцінювати факти та явища.
0-1	студент не опанував навчальний матеріал теми, відсутні наукове мислення, практичні навички не сформовані.

Практичне заняття 6. Банківське фінансування зовнішньоторговельних умов.

Вид заняття: практичне заняття.

Зміст заняття: визначення поняття банківська гарантія в міжнародних кредитних розрахунках.

Мета заняття: навички використання поняття банківська гарантія в міжнародних кредитних розрахунках.

Питання для обговорення:

1. У чому полягає особливість та мета термінових угод?
2. Чим відрізняються строкові валютні операції від операцій «спот»?
3. Дайте характеристику валютним форвардним контрактам, поясніть порядок проведення операцій з валютним форвардним контрактом на конкретному прикладі.
4. Дайте характеристику процентним форвардним контрактам, поясніть порядок проведення операцій з процентним форвардним контрактом на конкретному прикладі.
5. Компанія ABC бажає використати різницю між процентними ставками в британських фунтах стерлінгів та американських доларах. Для цього компанія позичає долари, ставки за якими нижчі, та конвертує їх у фунти стерлінгів, які розміщує під вищі відсотки. Від валютного ризику компанія сподівається захистити себе за допомогою форвардного контракту на продаж фунтів за долари. Чи принесуть компанії дохід подібні дії?
6. Чи мають форвардні угоди чітку стандартизацію щодо суми та терміну?
7. Чи може клієнт ухилитися від виконання форвардної угоди за умов, що зовнішньоторговельна угода була анульована?

Практичні завдання:

1. Заповніть таблиці виконання валютних операцій (знайдіть відповідності)

Дата валютування
завтра
сьогодні

Назва
Overnight
TOM/next
TOM/week
Spot/next

Дата закінчення угоди
3-ій робочий день
Спот + 1 місяць
завтра
Спот + 6 місяців

2-ий робочий день
завтра

Spot/1week
Spot/month
Spot/3month
Spot/6month
Spot/1year

Завтра+7 днів
Спот + 1 рік
Післязавтра
Спот + 3 місяці
Спот + 1 тиждень

2. Розрахуйте дату валютування та дату закінчення угоди валютної операції від 11.11.2019

Назва	Дата укладання угоди	Дата валютування	Дата закінчення угоди
Overnight	11.11.2019		
TOM/next			
TOM/week			
Spot/next			
Spot/1week			
Spot/month			
Spot/3month			
Spot/6month			
Spot/1year			

Критерії оцінювання

Кількість балів	Критерії оцінювання
4-5	студент міцно засвоїв теоретичний матеріал, глибоко і всебічно знає зміст теми, логічно мислить і будує відповідь, вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу, висловлює своє ставлення до тих чи інших проблем, демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок
3	студент добре засвоїв теоретичний матеріал, має практичні навички, висловлює свої міркування з приводу тих чи інших проблем, але припускається певних неточностей і похибок у логіці викладу теоретичного змісту або при аналізі практичного
2	студент в основному опанував теоретичними знаннями теми, але непереконливо відповідає, плутає поняття, додаткові питання викликають невпевненість або відсутність стабільних знань; відповідаючи на запитання практичного характеру, виявляє неточності у знаннях, не вміє оцінювати факти та явища.
0-1	студент не опанував навчальний матеріал теми, відсутні наукове мислення, практичні навички не сформовані.

Практичне заняття 7. Валютний ринок та валютні операції.

Вид заняття: практичне заняття.

Зміст заняття: визначення засад кредитування зовнішньої торгівлі.

Мета заняття: розуміння механізму здійснення кредитування в міжнародній торгівлі.

Питання для обговорення:

1. Дайте характеристику опціонним контрактам та поясніть порядок проведення операції з опціонними контрактами на конкретному прикладі.
2. Яке право надає його власнику американський опціон колл?
3. Коли опціон колл має внутрішню вартість?
4. Хто вносить маржу при укладенні біржової угоди з покритим опціоном колл?
5. Хто вносить маржу при укладенні угоди з біржовим опціоном пут?
6. Які обов'язки продавця та покупця ф'ючерсних контрактів?
7. В чому полягає різниця між форвардними та ф'ючерсними операціями?
8. Яким чином можна закрити позицію на ринку ф'ючерсних контрактів?
9. Чи буде нарахована варіаційна маржа за раніше відкритими позиціями, якщо на останній сесії угоди не укладались?

Практичні завдання:

1. Дайте характеристику міжнародних платіжних систем

Платіжні системи	Дайте характеристику
СЕР (Система електронних платежів)	
SEPA (Единая платежная система в зоне евро)	
SWIFT	
TARGET (TARGET — Trans-European Automated Real-Time Gross Settlement Express Transfer System)	

2. Заповніть таблицю

Платіжні організації	Дайте характеристику
Федеральна резервна система США	
Банк Англії	
CHIPS	
Eurosystem	
EBA Clearing	

3. Згідно Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» знайдіть відповідності (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>)

Назва	Визначення
банк-кореспондент	платіжна організація, учасники платіжної системи та сукупність відносин, що виникають між ними при проведенні переказу коштів

Назва
документ на переказ
електронний платіжний засіб
еквайринг
кліринг
операційний день
дата валютування
міжбанківський розрахунковий документ
платіжна вимога

Визначення
зазначена платником у розрахунковому документі або в документі на переказ готівки дата, починаючи з якої кошти, переказані платником отримувачу, переходять у власність отримувача. До настання дати валютування сума переказу обліковується в обслуговуючих отримувача банку або в установі - учасників платіжної системи
послуга технологічного, інформаційного обслуговування розрахунків за операціями, що здійснюються з використанням електронних платіжних засобів у платіжній системі
електронний або паперовий документ, що використовується суб'єктами переказу, їх клієнтами, кліринговими, еквайринговими установами або іншими установами - учасниками платіжної системи для передачі доручень на переказ коштів
платіжний інструмент, який надає його держателю можливість за допомогою платіжного пристрою отримати інформацію про належні держателю кошти та ініціювати їх переказ
документ на переказ, сформований банком на підставі розрахункових документів банку, клієнтів та документів на переказ готівки або виконавчого документа
механізм, що включає збирання, сортування, реконсиляцію та проведення взаємозаліку зустрічних вимог учасників платіжної системи, а також обчислення за кожним із них сумарного сальдо за визначений період часу між загальними обсягами вимог та зобов'язань
банк, що на підставі договору та в порядку, встановленому Національним банком України, відкриває в іншому банку кореспондентський рахунок
частина робочого дня банку або іншої установи - учасника платіжної системи, протягом якої приймаються від клієнтів документи на переказ і документи на відкликання та можна, за наявності технічної можливості, здійснити їх обробку, передачу та виконання.

Назва
процесинг
реконсиляція
платіжна система

Визначення
Тривалість операційного дня встановлюється банком або іншою установою - учасником платіжної системи самостійно та закріплюється в їх внутрішніх нормативних актах
процедура контролю, яка полягає в ідентифікації та перевірці виконання кожного переказу за допомогою щонайменше трьох показників, визначених платіжною системою
діяльність, яка включає виконання за операціями з платіжними інструментами авторизації, моніторингу, збору, оброблення та зберігання інформації, а також надання обробленої інформації учасникам розрахунків і розрахунковому банку для проведення взаєморозрахунків у платіжній системі
розрахунковий документ, що містить вимогу стягувача або при договірному списанні обтяжувача чи отримувача до обслуговуючого платника банку здійснити без погодження з платником переказ визначеної суми коштів з рахунку платника на рахунок отримувача

Критерії оцінювання

Кількість балів	Критерії оцінювання
4-5	студент міцно засвоїв теоретичний матеріал, глибоко і всебічно знає зміст теми, логічно мислить і будує відповідь, вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу, висловлює своє ставлення до тих чи інших проблем, демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок
3	студент добре засвоїв теоретичний матеріал, має практичні навички, висловлює свої міркування з приводу тих чи інших проблем, але припускається певних неточностей і похибок у логіці викладу теоретичного змісту або при аналізі практичного
2	студент в основному опанував теоретичними знаннями теми, але непереконливо відповідає, плутає поняття, додаткові питання викликають невпевненість або відсутність стабільних знань; відповідаючи на запитання практичного характеру, виявляє неточності у знаннях, не вміє оцінювати факти та явища.
0-1	студент не опанував навчальний матеріал теми, відсутні наукове мислення, практичні навички не сформовані.

Практичне заняття 8. Депозитні валютні операції.

Вид заняття: практичне заняття.

Зміст заняття: визначення сутності валютних операцій.

Мета заняття: використання типів угод на поточних ринках.

Питання для обговорення:

1. Розкрийте суть операцій типу «своп».
2. Охарактеризуйте процентні та валютні «свопи».

3. Наведіть приклад процентного «свопу».
4. Які причини здійснення процентних «свопів».
5. Яка зі сторін процентного «свопу» виграє при зростанні процентних ставок?
6. Які процентні ставки можуть лежати в основі «свопу» зі змінною базою нарахування ставки?
7. Наведіть приклад валютного «свопу».
8. Чому операції «своп» вважаються найменш ризико-ваними?
9. Які Ви знаєте шляхи застосування свопів?
10. Доведіть, що саме операції «своп» поєднують готівкову операцію з терміною.

Практичні завдання:

Завдання 1. Інвестор А купив форвардний контракт на поставку через місяць 28000 дол. США за форвардним курсом 26,30 грн. у інвестора В. Через місяць (до дати виконання форвардного контракту) спотовий курс долара зріс на 18%. Після дати виконання форвардного контракту інвестор А терміново продав отримані кошти на спотовому ринку.

Визначити:

- суму коштів, яку інвестор А зобов'язаний купити через місяць у інвестора В, а інвестор В продати інвестору А;
- фінансовий результат, який отримає інвестор А після проведення операції;
- фінансовий результат, який отримає інвестор В після проведення операції.

Завдання 2. Українська компанія закупила обладнання у французької фірми на 9,55 млн євро з оплатою в кредит 3 млн. євро були сплачені в момент покупки устаткування, а 6,55 млн євро українська компанія буде виплачувати рівномірно через один і два роки. Кредит надано під 4,6% річних. Спотовий курс євро дорівнює 28,30 гривень за одне євро.

Визначити:

- борг української компанії в гривнях при купівлі обладнання;
- суму укладених форвардних контрактів на 1 і 2 роки за курсом гривні до євро 28,30/євро та 29,10грн./євро відповідно;
- суму сплати боргу та розмір відсоткової ставки, які українська компанія сплатила французькій компанії. Зробіть висновок.

Завдання 3. Необхідно визначити форвардний курс ієни на три місяці, якщо курс «спот» склав: 1 USD – 109, 175 JPY.

Процентна ставка по тримісячних депозитах в доларах США складає 6,18%, в ієнах – 2,25%.

Завдання 4. Спот-курс USD/AUD = 1,3032 – 1,3045, своп-ставки на 4 місяці 150 – 110, а на 5 місяців 190 – 120.

Необхідно визначити форвардний валютний курс через 4 місяці 18 днів.

Завдання 5. Визначити форвардний курс через 30 днів, якщо:

спот-курс USD/CAD = 1,3400 – 1,3500,

своп-ставки на 30 днів 20 – 30.

Завдання 6. Якщо спот-курс USD/CHF = 0,9733 – 0,9801

своп-ставки на 30 днів 30 – 20, то який буде форвардний валютний курс через 30 днів?

Завдання 7. Якщо спот-курс USD/CHF = 0,9733 – 0,9801, своп-ставки на 30 днів 30 – 50, то яким буде форвардний валютний курс через 30 днів?

Завдання 8. Спот-курс USD/CAD = 1,3400 – 1,3500, своп-ставки на 60 днів 120 – 110, необхідно визначити форвардний валютний курс через 60 днів.

Завдання 9. Визначити форвардний курс через 3 місяці 20 днів, якщо спот-курс USD/CHF = 0,9733 – 0,9801, своп-ставки на 3 місяці 120 – 130, а на 4 місяці 170 – 190.

Завдання 10. Якщо спот-курс USD/CHF = 0,9733 – 0,9801, своп-ставки на 30 днів 30 – 20, а своп-ставки на 60 днів 40 – 25, то який буде форвардний валютний курс через 37 днів?

Критерії оцінювання

Кількість балів	Критерії оцінювання
4-5	студент міцно засвоїв теоретичний матеріал, глибоко і всебічно знає зміст теми, логічно мислить і будує відповідь, вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу, висловлює своє ставлення до тих чи інших проблем, демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок
3	студент добре засвоїв теоретичний матеріал, має практичні навички, висловлює свої міркування з приводу тих чи інших проблем, але припускається певних неточностей і похибок у логіці викладу теоретичного змісту або при аналізі практичного
2	студент в основному опанував теоретичними знаннями теми, але непереконливо відповідає, плутає поняття, додаткові питання викликають невпевненість або відсутність стабільних знань; відповідаючи на запитання практичного характеру, виявляє неточності у знаннях, не вміє оцінювати факти та явища.
0-1	студент не опанував навчальний матеріал теми, відсутні наукове мислення, практичні навички не сформовані.

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Кафедра маркетингу, менеджменту та підприємництва

САМОСТІЙНА РОБОТА

з дисципліни «Міжнародні кредитно-розрахункові та валютні операції»

для здобувачів денної (заочної) форми навчання

спеціальність (напрямок) 073 Менеджмент

спеціалізація Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності

Розроблено:

к.е.н., доцент Євтушенко Вікторія Анатоліївна

к.е.н., доцент Кудінова Марина Михайлівна

2020 / 2021 навчальний рік

Самостійна робота студента є основним засобом засвоєння навчального матеріалу у вільний від аудиторних занять час.

Самостійна робота студента включає: опрацювання навчального матеріалу, виконання індивідуальних завдань, науково-дослідну роботу.

Навчальний матеріал дисципліни, передбачений для засвоєння студентом у процесі самостійної роботи, виноситься на підсумковий контроль разом з навчальним матеріалом, що вивчався при проведенні аудиторних навчальних занять.

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Опрацювання навчального матеріалу (самостійне ознайомлення з допоміжною літературою за списком у робочій програмі дисципліни)	83	103
2	У тому числі індивідуальні завдання: – підготовка до контрольних робіт, передбачених навчальним планом	5	5
	Разом	88	108

Опрацювання навчального матеріалу
(самостійне ознайомлення з допоміжною літературою за списком у робочій програмі дисципліни)

Тема	Очна	Заочна	Джерело
Тема 1. Основи організації в міжнародних кредитних розрахунках	10	12	[1], [2], [3], [4]
Тема 2. Валютні рахунки в міжнародних розрахунках	10	12	[1], [2], [3], [4]
Тема 3. Документи в зовнішньоторговельних операціях та умови постачань	10	14	[1], [2], [3], [4]
Тема 4. Способи платежів у міжнародній торгівлі	10	12	[1], [2], [3], [4]
Тема 5. Документарні форми розрахунків	10	12	[1], [2], [3], [4]
Тема 6: Банківська гарантія в міжнародних кредитних розрахунках	10	12	[1], [2], [3], [4]
Тема 7. Банківське фінансування зовнішньоторговельних умов	12	14	[1], [2], [3], [4]
Тема 8. Валютний ринок та валютні операції	11	15	[1], [2], [3], [4]
Всього	83	103	

Рекомендована література

1. Божидарнік Н.В., Божидарнік Т.В. Валютні операції: підручник. Київ, 2013. 696 с.
2. Д'яконова І.І., Макаренко М.І., Журавка Ф.О., Костюк О.М. Міжнародні фінанси: навчальний посібник для внз. Київ, 2013. 547 с.
3. Наумчик А.А., Лебедева С.Н., Барановська М.І., Козак А.О. Міжнародні комерційні угоди та розрахунки: нормативно-правове регламентування : навчальний посібник для вузів. Київ, 2010. 646 с.
4. Петрашко Л.П. Валютні операції : навчальний посібник. Київ, 2012. 271 с.

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Кафедра маркетингу, менеджменту та підприємництва

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПОТОЧНОГО КОНТРОЛЮ

з дисципліни «Міжнародні кредитно-розрахункові та валютні операції»

для здобувачів денної (заочної) форми навчання

спеціальність (напрямок) 073 Менеджмент

спеціалізація Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності

Розроблено:

к.е.н., доцент Євтушенко Вікторія Анатоліївна

к.е.н., доцент Кудінова Марина Михайлівна

2020 / 2021 навчальний рік

Зміст та критерії оцінювання контрольних робіт

Контрольна робота	Зміст	Максимальна кількість балів	Критерії оцінювання
Контрольна робота	1) Десять тестових завдань за темами курсу 2) Два практичні завдання	20	1) Кожна вірна відповідь оцінюється в 1 бал. Неправильна відповідь оцінюється в 0 балів 2) Кожне оцінюється максимально в 5 балів 5 – студент вирішив завдання вірно, зробив висновки 4 – студент в цілому добре вирішив завдання, однак припустився незначних помилок (неправильно розрахував або помилився у визначеннях) 2-3 – студент в цілому виконав завдання, однак є грубі помилки пов'язані з розумінням завдання 0-1 – студент або не зробив взагалі або виконав лише незначну частину завдання, є грубі помилки пов'язані з нерозумінням суті завдання

Приклад – Контрольна робота з дисципліни

Варіант 1

Тестові завдання (один правильний варіант, кожна вірна відповідь - 1 бал; максимум 10 балів)

1. Конверсійні операції – це ?

- A) операції з купівлі-продажу безготівкової валюти;
- B) операції з продажу готівкової валюти;
- C) дата укладання угоди, коли продавець погоджується продати, а покупець придбати іноземну валюту;
- D) операції з термінами валютування до трьох днів.

2. ....

10. ....

2) Практичне завдання (максимум 10 балів)

1. Заповніть таблицю з умовними позначеннями валют (5 балів)

Позначення	Валюта	Країна
ILS		
TRY		
UAH		

VND		
BTC		

2. ....

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Кафедра маркетингу, менеджменту та підприємництва

**ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ
(екзамен)**

з дисципліни «Міжнародні кредитно-розрахункові та валютні операції»

для здобувачів денної (заочної) форми навчання

спеціальність (напрямок) 073 Менеджмент

спеціалізація Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності

Розроблено:

к.е.н., доцент Євтушенко Вікторія Анатоліївна

к.е.н., доцент Кудінова Марина Михайлівна

2020 / 2021 навчальний рік

Орієнтовні питання до підсумкового семестрового контролю

1. Поняття, види та чинники формування валютного курсу
2. Паритет купівельної спроможності як основа валютного курсу
3. Режими валютних курсів
4. Крос-курс та його розрахунок
5. Валютна позиція банків
6. Поняття конвертованості та види конвертованості валют
7. Класифікатор іноземних валют, запропонований НБУ
8. Поняття платіжного балансу
9. Структура платіжного балансу
10. Поняття валютної системи та види валютних систем
11. Етапи еволюційного розвитку світової валютної системи
12. Сутність валютних операцій. Дати укладання угоди і валютування
13. Види, сутність та цілі конверсійних операцій
14. Валютні операції «спот».
15. Особливість, мета угод «спот»
16. Спот – курс характеристика
17. Характеристика форвардних угод.
18. Валютування форвардних контрактів⁷⁷
19. Розрахунок форвардного курсу.
20. Контракти на ламану дату
21. Форвардні крос-курси
22. Закриття форвардного контракту
23. Поняття валютних свопів та їх класифікація
24. Укладення операції своп
25. Котирування своп.
26. Розрахунок своп-пунктів
27. Використання угод своп
28. Свопи ринку капіталів.
29. Процентні свопи, їх види та характеристика.
30. Валютні свопи ринку капіталів
31. Валютні опціони. Види опціонів.
32. Вартість опціону. Премія опціону
33. Характеристика валютного ф'ючерса
34. Міжнародний кредитний ринок
35. Роль кредиту в забезпеченні зовнішньої торгівлі, його види, джерела
36. Методи кредитування та умови платежу при кредитуванні експорту та імпорту
37. Кредитування імпорту
38. Кредитування експорту
39. Відкриття та ведення валютних рахунків
40. Операції на валютних рахунках підприємств
41. Сутність кореспондентських відносин між комерційними банками.
42. Рахунок «лоро», рахунок «ностро»
43. Економічні основи міжнародних розрахунків

- 44.Форми міжнародних розрахунків: суть, види, загальна характеристика розрахунків і платежів
45.Поняття ризику. Групи ризиків у ЗЕД
46.Причини валютних ризиків і їх види
47.Запобігання валютним ризикам

Оцінювання здобувачів вищої освіти при проведенні семестрового екзамену

Структура екзаменаційного білету:

- 1) Тестові завдання - 10 тестів, один правильний варіант відповіді, 1 бал
- 2) Теоретичні питання – 3 питання, кожне оцінюється в 5 балів, необхідно надати розгорнуту відповідь, продемонструвати навички формулювання власної думки та вільне володіння матеріалом основним та додатковим матеріалом, наводити приклади.
- 3) Практичне завдання - використовуючи теоретичні знання отримані під час курсу, вирішити запропоноване завдання та зробити висновок. оцінюється в 15 балів.

Всього: 40 балів

Приклад екзаменаційного білету

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Факультет економічний
Спеціальність 073 Менеджмент
Спеціалізація Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності
Семестр 10
Форма навчання очна / заочна
Рівень вищої освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень): Другий рівень вищої освіти
Навчальна дисципліна: Міжнародні кредитно-розрахункові та валютні операції

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ №

1. Тестові завдання (10 балів).
2. Теоретичні питання
  - 2.1. Поняття, види та чинники формування валютного курсу (5 балів).
  - 2.2. Спот–курс характеристика (5 балів).
  - 2.3. Запобігання валютним ризикам (5 балів).
3. Практичне завдання (15 балів).

Затверджено на засіданні кафедри маркетингу та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності протокол № 1 від “28”серпня 2020 р.

Завідувач кафедри _____ Вікторія Євтушенко
підпис

Екзаменатор _____ Марина Кудінова
підпис

Рекомендована література

Основна література

5. Божидарнік Н.В., Божидарнік Т.В. Валютні операції: підручник. Київ, 2013. 696 с.
6. Наумчик А.А., Лебедева С.Н., Барановська М.І., Козак А.О. Міжнародні комерційні угоди та розрахунки: нормативно-правове регламентування : навчальний посібник для вузів. Київ, 2010. 646 с.
7. Петрашко Л.П. Валютні операції : навчальний посібник. Київ, 2012. 271 с.
8. Шемет Т.С., Коряк А.М., Диба О.М. Міжнародні розрахунки та валютні операції : навчальний посібник. Київ, 2009. 348 с.

Допоміжна література

1. Д'яконова І.І., Макаренко М.І., Журавка Ф.О., Костюк О.М. Міжнародні фінанси: навчальний посібник для внз. Київ, 2013. 547 с.
2. Козак Ю.Г., Логвінова Н.С., Барановська М.І. Міжнародні фінанси. Кредитно-модульний курс : навчальний посібник для вузів. Київ, 2011. 286 с.
3. Павленко І. І., Варяниченко О.В., Навроцька Н.А. Міжнародна торгівля та інвестиції : навчальний посібник для вузів. Київ, 2012. 255 с.
4. Патица Н.І. Валютні операції: навчальний посібник для дистанційного навчання. Київ, 2008. 187 с.

Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua> (дата звернення: 03.09.2020).
2. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського. URL: www.library.edu-ua.net (дата звернення: 03.09.2020).
3. Національна парламентська бібліотека України. URL: <http://www.nplu.org/> (дата звернення: 03.09.2020).
4. Книжкова палата України імені Івана Федорова. URL: <http://www.ukrbook.net/> (дата звернення: 03.09.2020).
5. Бібліотеки в мережі Internet. URL: <http://library.zntu.edu.ua/res-libr-el.html> (дата звернення: 03.09.2020).
6. Державна науково-технічна бібліотека України. URL: <http://ntbu.ru/> (дата звернення: 03.09.2020).
7. Центральна наукова бібліотека ХНУ імені В. Н. Каразіна. URL: <http://www.library.univer.kharkov.ua/OpacUnicode/index.php> (дата звернення: 03.09.2020).
8. Харківська державна наукова бібліотека імені Короленко. URL: <http://korolenko.kharkov.com/> (дата звернення: 03.09.2020).
9. Prometheus – масові безкоштовні онлайн-курси. URL: <https://prometheus.org.ua/> (дата звернення: 03.09.2020).

- 10.Бібліотека Конгресу США. URL: <http://www.loc.gov/> (дата звернення: 03.09.2020).
- 11.Національна бібліотека Франції. URL: www.bnf.fr/ – Bibliothèque Nationale или BNF) (дата звернення: 03.09.2020).
12. Британська бібліотека. URL: www.bl.uk/ (дата звернення: 03.09.2020).